

Mluvící hora

Eda Kriseová

Mluvící hora

Eda Kriseová

Znění tohoto textu vychází z díla [Mluvicí hora](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Práh v Praze v roce 2020.

§

Text díla (Eda Kriseová: Mluvicí hora), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte původ-Nevyžívejte komerčně-Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní](#).

Verze 1.0 z 2. 10. 2026.

OBSAH

Kopec bláznů	7
Pondicherry	25
Na ostrovech.....	51
Alma	71
Dědictví	105
Mluvící hora	126
Léčitel	158
Hřích Boha	172

Mé vnučce Amálii Kosové

*Lidé bloudí po světě a hledají lásku.
Žádostivá fantazie se tváří jako skutečnost.
Těla šílí, duše pláčou.
Někteří hledači nacházejí na dalekých cestách štěstí v sobě.*

Kopec bláznů

Místnost je spoře ozářena dvěma stropními lampami a jednou nad mohutnými černými kuchyňskými kamny. Jídelní stoly jsou tmavé, těžké a matně se lesknou. Je prostřeno. Mísy se zeleninou nakrájenou na malé kousky. Kde berou ženy tu trpělivost, vždyť by to každý mohl rozkousat? Zelenina, růžová rýže, salát, malé sladké banány a jogurt z mléka krav, které se přes den pasou u říčky a večer mi spokojeně zafuní do obličeje, když vycházím z džungle na volné prostranství před domem, kde bydlím. Každý večer se ve tmě potkám s krávou, jsem na to připravena, ale po každé se teplého a voňavého dechu leknou, protože přijde z jiné strany, než očekávám. Ve zvláštním chlévě bydlí dva chovní býci a o něco dál telátka. V hřejivé noci sálá ještě denní teplo tam, kde slunce svítí na prašnou červenou cestu. Horniny jsou v jižní Indii o miliardy let starší než u nás, zvětraly dočervena, od podrážek odletují lateritové kamínky a chrupají jako nějací brouci s chitinovými krovkami. Z růžového lateritu s hlubokými póry se staví keralské domy v kraji Wayanad v západním ghátu.

Je tma a bude trvat dvanáct hodin. Jsem spokojená, vlastně šťastná. Každý večer děkuji za minulý den a těším se na zítřejší.

Slunce rozpité noční mlhou mi ráno svítí do postele. Blaženě se protahuji v jeho hřejivých paprscích, vystrčím chodidlo, zkouším teplotu vzduchu, otočím se na bok, pak na druhý. Zachruji hlavu do polštáře. Slunce už čisté ozářilo vrcholky nižších kopců a čajové plantáže, je skoro jisté, že za celý dlouhý den nepotká mrak. Osprchuji se vodou, která nikdy není studená, a na tělo, ještě vlhké, navleču tričko a plátěné kalhoty. Po červené cestičce mezi žlutý-

mi trsy trávy sestupují prudkým svaahem do údolí, které je plné mlhy. Kdykoliv zavadím o větvičku, skutálí se na mě kapky, které se stačily srazit na listech banánovníků, kávovníků a čajovníků a při dotyku klikatě stékají. Vstupuji do džungle s pokorou jako do chrámu. Vzduch je tak vlhký, že se mi krepovají vlasy, v ústech je nasládlý. Klade jemný odpor, ale je zároveň ohebný, měkký, takže ho tělem vykrajují, jsem člověk, který asi po noci vstupuje ráno jako první do džungle. Žila si v noci svým rostlinným a živočišným životem. Na některých místech se vzduch tak zahustí, že ho musím prorážet, a tehdy lapám po dechu a připadám si jako vetřelec. Krátký vdech a výdech. Rosa, všude je rosa, kde se tu tolik vody přes noc nabralo? Cestička klesá do údolí, kde teče říčka. Svítání se tu ještě lenošivě válí, ale slunce ho brzo promění v bílou hustou mlhu, jejíž částice září. Slyším bublat vodu, stezka vede kolem řeky, která se skrývá v polotmě, ale už se těší na plné slunce, které sem svítí jen dvě hodiny přes poledne. V tůňkách se budou v horní teplé vrstvě vyhřívat ryby. Pod skálou se koupou kobry královské, máme si dát pozor. Říčka je veselá jako já, když se procházím po břehu proti proudu. Ptáci se probudili, jsou hladoví, mají malý žaludek, vrhají se na kvetoucí stromy. Pijí nektar a zapíjejí ho kapkami rosy. Jejich zpěv zní po ránu spíš jako hádka než projev lásky a radosti ze života. Rákosí a vysoký bambus na druhé straně říčky jsou přelámané a udupané, svědčí o tom, že tudy nedávno šli pít divocí sloni. Hlídači včera dostali echo z vesnic proti proudu a postavili na naší straně hranice z větví. Dřív než se sloni chystali přejít vodu, zapálili ohně, které k ránu uhasili. Kdysi žili divocí sloni s lidmi v míru, dokud lidé nevykáceli v Kerale devadesát procent džunglí. Slon spotřebuje za den až čtyři sta kilogramů zelené píce. Byli hladoví, a tak přepadali plantáže banánů, okry, fazolí a okurek, ničili úrodu a vesnice. Lidé je vyháněli a od té doby

se sloni lidem mstí. Když potkají v džungli člověka, obtočí chobot kolem jeho těla, praští s ním o zem a ještě na něj šlápnou. Alana jednou hnala divoká slonice do kopce, utíkal, co mohl, o život. Tenkrát před lety vylezl na strom. Slonice s chobotem vztyčeným proti nebi zatroubila a vypustila proud moči, to je sloní vyhlášení války. Byl připraven, že slonice strom vytrhne i s kořeny a své dílo vykoná. Jenže ona se zastavila. Alan na stromě, slonice pod stromem. Slonice se rozmýšlí, trvá jí dlouho, než se rozhodne, že Alana neusmrtí, otočí se a s vrásčitým zadkem a bimbajícím ocáskem, příliš malým na tak velké tělo, pomalu odchází.

Alan je starý Angličan a přijíždí sem každou zimu už dvacet pět let. Ve Walesu má zahradu, kde pěstuje zeleninu a jeho žena tam sází květiny. Když na podzim sklídí úrodu, dovolí mu žena odjet do Kerala, kde sází rýži, fazole, trhá kávu, pepř a čili papričky. Suší je na slunci. Na jaře se každý rok vrací do své zahrady v Anglii. Je světoběžník, pěstitel včel v Anglii a v jihovýchodní Asii. Před patnácti lety, kdy jsem ho viděla poprvé, byl stárnoucí hipík. Nedbale oblečený, zarostlý a vždycky veselý. Kamarádil se s Ulim, Švýcarem, který podědil ve Švýcarsku továrnu na sýry. V létě si vždycky zajede pro dividendy, na zimu se vrací sem. Ušetří za topení. V noci se z jeho chaty linula vůně marihuany. Alan neví, kam se Uli poděl.

Dnes chybí Alanovi několik předních horních zubů, má šedé, skoro bílé rozčepýřené vlasy a pohled zkroceného, oddaného zvířete. Oči barvy majolik Andrey della Robia, modré a lesklé jako nebe, a nad nimi obočí podobné křoví. Prsty má zkroucené artrozou, kterou dostal, když v Gurukule kdysi montoval elektrické články do plotu proti divokým slonům. Vzácný úkaz, plot nikdy nedostavěli, v džungli se ještě někde podle cestiček válí betonové patníky.

Alan je pozorovatel ptáků. Ví o nich všechno. Brával mne před patnácti lety na ranní vycházky do čajových plantáží, učil mne s triedrem na očích jména ptáků a vysvětloval jejich chování. Kdyby se měl proměnit v jiný živočišný druh, stal by se ptákem, jako se Němec Wolfgang postupně proměnil v rostlinu.

Při večeři dostal Alan chuť filozofovat o budoucnosti lidstva a vybral si za partnera mladého Španěla.

„Lidstvo se, zdá se mi, rozděluje pořád víc na dva druhy, na *Homo sapiens digitalis* a *Homo sapiens naturalis*. Co ty na to?“ obrátil se ke Španělovi. „A nás je mnohem méně než těch druhých.“

Mladý muž kýve hlavou, souhlasí. Velké tmavé oči se v polotmě zalesknou. Nedávno se mi svěřoval, jak moc by si přál udělat svět lepší. Je mladý a bude tu ještě pobývat dlouho. Asi se stane učitelem a pořád ještě doufá, že se lidé vzpamatují a on a jeho děti budou žít v přátelství s přírodou. Kope a sází rýži po kolena v bahně rýžového pole. Večer u ohničku hraje na kytaru a učí děti, které na škole v přírodě zkoušejí žít v džungli, anglické písničky. Zjistil, že děti neumějí zpívat, protože s nimi nikdy nikdo nezpíval.

Alanova otázka zůstala viset ve vzduchu. Kuchyni zaplavila na okamžik ona beznaděj, která na zachránce přírody doléhá, kdykoliv si uvědomí, že se tu pipalají s rostlinkami a o pár tisíc kilometrů dál hoří celá Sumatra.

V jezírku vedle kuchyně, kde dnes časně ráno rozkvetl sytý modrý lotos, skřech žáby. Je leden, keralské jaro. Alan tvrdí, že v močálech tam dole u řeky ještě žije sto dvacet druhů žab. Také ptáci zpívají, křičí a lítají ve dvojicích. Lidé kolem stolu mlčí, dělají si starosti o budoucnost světa. Kobry plavou v tůňce, kde se všichni, zvláště v poledne, kdy slunce svítí kolmo z nadhlavníku a paprsky na dvě hodiny osvětlí jinak temně i tajemně zelené údolí, rádi koupeme. A tu se ve vlídném a voňavém vzduchu kuchyně, kde je ještě

cítit večerní jídlo a polena v kamnech praskají, ozve Ind, který se stará o krávy. Každé ráno je vyháněn na hustou travnatou louku tam dole u řeky. Nikdy jsem ho neslyšela promluvit. Prohlíží si mne velkýma očima plnýma smutku, snad vidí skrz mne až tam, odkud jsem přišla. Je mlčenlivým společníkem všech hovorů, které se vedou u stolu ráno, v poledne a večer. A teď najednou plynou angličtinou promluvil: „My Evropani si děláme zbytečné starosti, osud světa má v rukou Bůh, ten se o nás postará.“ Ukázal prstem nahoru a jeho pohled ulpěl na dřevěném, spoře osvětleném stropě, na němž blikaly odrazy plamínek z kamen jako znamení ze světa tam nad oblaky.

„Lidi mu všechno zkazí,“ odporoval Alan, „vykáceli tu džungli, změnili počasí, otrávnili řeky. Dokonce zkoušeli v Rádžasthánu atomovou bombu proti Pákistánu.“

Bílí, kteří tu jsou proto, že věří, že jedině rostliny mohou ještě zachránit svět, pasákovi krav jeho neotřesitelnou víru v přežití závidí. Dodal, že lidé z kmenů, kteří žijí v údolí, vůbec nepochybují o tom, že svět je řízený trojjediným bohem Šivou, Višnuem a Krišnou a nejvyšší silou Bráhma, a bude se stále zlepšovat. Proč bychom tu jinak byli? Svět je nezničitelný, protože je projekcí Boha, jeho odrazem, stále se vytváří a zaniká.

Nastalo mlčení. My bílí jsme se snad za projevenou malodušnost styděli. Jak rádi bychom byli stejně bezstarostní.

Nikdo si neodvážil pasákovu víru zpochybňovat a argumenty se zdály slabé a neúčinné. Musíme věřit, že svět lze zachránit. Přišli jsme přece dobrovolně na tento „Kopec bláznů“, a kdybychom nevěřili, sami sebe bychom zesměšňovali. Domlouváme se na tom, že rostliny v jednoduchých formách jako první zabraly půdu na naší planetě a pokrývají celý povrch od polárních krajín až po rovníkové pralesy. Nic živého nevydrží tak veliké horko a tak silný

mráz. Jsou větší a silnější než zvířata a žijí déle. Zvířata i my lidé jsme na nich závislí. Nemohou však přežít systematické drancování, které provádíme, ačkoli víme, že bez nich určitě zahyneme.

Mohla bych jim vyprávět o mém výletu na Mount Kenya. Ve výšce čtyři tisíce metrů na rovníku tam rostou až desetimetrové giganty z rodu pampelišek: starčeky a lobelie. Obalují své kmeny mrtvým listím, které jako kožich ochraňuje mizu uloženou před nočními mrazy hluboko v kmeni. Rostliny musí snášet rozdíl teploty přes padesát stupňů Celsia mezi dnem a nocí a jsou staré možná dva tisíce let. Každá větev končí růžicí robustních listů, které žloutnou, ale neopadávají. Některé starčeky vypadají jako obrovské hlávky zelí, které se na noc zavírají. Lobelky obalují pupeny a květy listeny podobnými vlasům velikých trpaslíků s homolovitými hlavami a zastřenými obličejí. Pták musí prostrčit hlavičku hluboko do kožichu lobelky, aby se dostal ke květům s nektarem a rostlinu opylil.

Nepovím nic, protože nechci vypadat jako turistka po exotických krajích.

Rozešli jsme se kolem desáté hodiny večer do husté sladké noci, v níž kolotají galaxie, na které ještě nedosáhneme, a tak je nemůžeme zničit. Loudala jsem se známou cestičkou, kráva mi vdechla do obličeje svěží vůni trávy, cikády zpívaly a ze sna zakřičel nějaký velký pták.

Posadila jsem se na terasu domu, kde bydlím. Mám tam svou židli, vždycky připravenou spolu se mnou meditovat. Nad protějším kopcem vyšel krvavý měsíc v úplňku, stříbrněl a bílé světlo oblávalo pahorky porostlé čajovníky a džungli až k obzoru. Z údolí se ozývalo dunění bubnů, mlaskavé zvuky úderů dlaní o tabla a tesklivé zvuky píšťalek. Lidské hlasy se nesly ozvěnou, proplétaly se v údolích, někdo někoho naléhavě volal. Možná někdo

tam dole umíral, anebo se rodil, v úplňkové noci se narodil a také zemřel Buddha.

V džungli bylo kolem půlnoci nebývalé ticho, jako by měsíc oslnil zvířata i ptáky. Občas se ozvalo jen tiché šelestění, v němž rostly rostliny a stromy, bojovaly v korunách o zítřejší větší místo na slunci. Možná jsme sem přišli jen proto, abychom na nějaký čas unikli zmatku světa, který jsme sami vytvořili. Potom by naše důvody byly sobečtější, než si dokážeme připustit. Tam, kde žijeme, váháme a tápeme, bojíme se nemoci a smrti. Rostliny i zvířata spoléhají na jediný pomíjivý okamžik, jako by to byla věčnost. Když někdy procházím lesem, prožívám onu nenarušitelnou důvěru v sebe, vědomí, že můj život navazuje dokonale na život rostlin, že s nimi spolupracuje na tvorbě věčnosti. Mně i rostlinám jde o přežití v souladu se zákonem přírody. Život po mně žádá, abych ho žila, potřebuje moje kosti, svaly a krev, aby se mohl projevit. Tento hluboký pocit mne uklidňuje, ale zároveň rozrušuje tak, že nemůžu spát. Sedím tedy na své židli, hledím do vesmíru a medituji. Jenže vesmír je nakonec ještě vzrušivější, neznámý, nekonečný, děsivý. Možná by bylo lepší s někým o tom rozmlouvat, ale nikdo tu není.

Vracím se znovu na zem a přemýšlím, jestli bych ještě někde v Evropě potkala poustevníka. Wolfgang, ten, kdo založil botanický svatostánek na svazích několika kopců, před rokem zemřel. Jak jsem vděčná, že jsem se s ním před lety setkala a že jsem se sem mohla vrátit. Na konci ranní procházky mlžným údolím podle říčky zadýchaná vystoupám po vysokých schodech z lateritu na prostranství kolem Wolfgangova hrobu. Je to kamenný sarkofág z šedých kamenů, z něhož rostou na všechny strany květiny. Nad hrobem se sklánějí vysoké stromy, po nich se plazí filodendrony a orchideje, ptáci přeletují z větve na větev, občas je vidět léta-

jící ještěrka. Jsou tu parožatky, anturie s červenými, zelenými a růžovými listeny a vzdorovitě vztyčenými palicemi a rajští ptáci s oranžovými chocholy, punkové květiny s modrofialovými zobany. Na stromech rostou orchideje, snad nejrafinovanější ze všech rostlin. Představuji si, že všechno to bohatství si bere sílu z Wolfgangova těla. Byl vysoký, kostnatý, měl svěšená ramena a velmi bledou pleť, prošedivělé vlasy bývaly kdysi černé a šedé oči vypadaly, že pořád o něčem sní. Wolfgang chodil měkce a pružně, stahoval se při chůzi do sebe, snad aby zabíral co nejméně místa. Když s námi po setmění sedával v tehdejší kuchyni, ozářený shora svitem plynové lampy, býval většinou tichý a naslouchal. Jeho oči hleděly zpříma do očí toho, kdo se tázal, ten pohled prozrazoval, že se mu myšlenky nerodí v hlavě tak, jak samy chtějí, ale že podléhají moudré síle, která stojí za nimi a je silnější než rozum. Když něco řekl, bylo to stručné a úsporné. Často mluvíval v metaforách a měl smysl pro humor, jímž se sám bavil. Zvláštní soustředěnost, jakási plná přítomnost ho oddělovala od nás ostatních a budila respekt, vyžadovala pozornost všech, kdo byli v kuchyni, anebo seděli v kruhu při čaji o páté ve stínu stromů.

Nikdy jsem ho neviděla oblečeného v ničem jiném než v pásu bavlněné látky omotaném kolem boků a v plátěné košili s dlouhými, někdy vyhrnutými rukávy. Oděv byl bezbarvý, opraný, účelový. Zakrýval nahotu muže, který na sebe nechtěl ničím upozorňovat.

Kdybych se odvolávala na buddhismus, pak bych podle mahájánového buddhismu usoudila, že Wolfgang byl bódhisattva, člověk, který se rodí znovu, aby jiným lidem pomáhal na jejich cestě k osvobození. Podle hinduismu by to byl avatár, vtělení boha. Ale Wolfgang si z Německa přinesl v tlumoku jedinou knížku, ručně opsanou německy kulatým drobným písmem, a to bylo Tajemství zlatého květu, taoistický text. Jeho příběh se, myslím, nedá popsat

nějakou náboženskou terminologií, ba nedá se ani nikam zařadit. Náboženství je malý dům pro velkého slona, jak se kdysi vyjádřil Šrí Ramana Maharši z Arunáčaly sám o sobě.

Wolfgang se narodil v Západním Berlíně v Charlottenburgu. Žil v malém bytě s matkou a babičkou, otec je opustil. Wolfgang měl psa, kajmana, papouška a milující maminku. Když vyrostl, žil v komunitě, patřil k takzvaným květinovým dětem, ale spokojený nebyl. Ve třiatvaceti letech vyrazil bos, s tlumokem, v němž měl kromě knížky několik kousků oblečení, přes Turecko, Írán a Pákistán do Indie. V Jižní Indii v Nilgiri Hills si našel svého učitele. Nataraya Guru byl žákem Narayaná Guru, známého mystika, který učil děti v lesní škole v džungli. Jmenovala se Gurukula. Podle hinduistických pravidel se má člověk prvních pětadvacet let učit, v dalších pětadvaceti letech se oženit, založit rodinu a stát se hospodářem. Po padesátce předá své postavení nejstaršímu synovi a nakonec se všeho pozemského vzdá, s rodinou se rozloučí a odebere se do bezdomoví. Narayaná byl v mládí velkým bojovníkem proti kastovnímu systému, proti bídě těch nejchudších a opovrhovaných Nedotknutelných. Trval na tom, že lidé, pocházející z jakékoliv kasty, ať vyznávají jakékoliv náboženství, si mají být rovni. Jeho žák Nataraya Guru byl vzdělaný Ind, studoval geologii a zoologii na Sorbonně a měl svou vlastní filozofii, založenou na dialektické jednotě západní vědy a východní mystiky.

Nataraya věnoval Wolfgangovi jeden kopec porostlý džunglí v Kérale ve Wayanadu. Mladý Němec si tam postavil chatu z bambusu. Pod kopcem tekla divoká říčka, tamodtud si nosil vodu a tam se myl. Žil sám jako poustevník sedm let. S nikým nemluvil, ostatně ani neznal malajálámštinu. Neměl žádné botanické vzdělání, byl pouze oním „květinovým dítětem“, jak si říkali hippies v šedesátých letech. Neznal botanická jména květin a stromů, které

rostly kolem jeho chatrče, a tak dával rostlinám svá vlastní jména a mluvil s nimi. Stal se semenem, které guru zasadil na pustém kopci, a nic jiného si nepřál než být v klidu, v přírodě a sám.

Pozoroval, jaký zázrak je semeno, v němž je ukrytý život, vždycky připravený vzklíčit a žít. Zkoumal semena, pokud byla tak velká, že je svým dosud lidským zrakem mohl spatřit. Asymetrická křídélka rotovala ve vzduchu, všiml si, že doletí dál než semeno s pravidelnými křídly. Semeno, dokonalý útvar, vybavený na cestu křídélky a ochranným obalem, který může být jedovatý, aby ho nesežrala zvířata, obsahuje i základní potravu pro semenáčka, pokud by se usadil v nevhodných podmínkách. Věděl, že některá zvířata si mělce pod zemí schraňují semena a ořechy, pak na to místo zapomenou a semena vzklíčí. Semínko vidí, vždyť jak by klíček našel nejmenší šterbinu, skulinu nebo trhlinu, kde se usadí, zakoření a pak se skrze ni prodere ke světlu.

Zeměkoule rodila dřív každý rok myriády semen, snad tolik, kolik je ve vesmíru hvězd. Primitivní lidé poznali moc semen a začali je vysévat. Indiáni objevili semena kukuřice před osmi tisíci lety. Domorodé kmeny dosud pěstují kukuřici červenou, zelenou, hnědou, my známe jen žlutou. Wolfgang pozoroval džungli, rostliny, stromy, zvířata. Příroda je divoká, člověka z ní mrazí, ale zároveň se sklání před krásou divokosti. Někdo jiný, moudrý, byl činitelem a Wolfgang byl jen pozorovatelem a pomalu se stával pozorovaným. Kdo se to námi projevuje? tážávala se moje učitelka jógy.

Mladý Němec se učil trpělivým pozorováním. Ptáci nemají dobrý čich, ale zato dobře vidí, rostliny, které opylují, mají velké červené a jinak pestře zbarvené květy. Hmyz červenou barvu nevidí, ale květiny a rostliny, které lákají hmyz, voní. Vypozoroval, že každý druh vábí jiný druh včel. Všiml si, že rostliny mají proto tak silné

stvolý, aby unesly ptáka, který saje nektar, obalí si břicho nebo nožky pylem a přenese ho na jinou květinu. Viděl, že většina květů, které opylují ptáci, mají nektar ukrytý hluboko v květu, dokonce v jakési trubce. Pták si z prašníku popráší temeno hlavičky nebo hrud', když se chce napít. Všichni ptáci, kteří se živí nektarem, žijí v tropech, v chladnějších částech světa by zemřeli hladem.

Poznával popínavé rostliny, které, aby se dostaly ke světlu, používají všelijaké léčky a úskoky. Například áronovité, pepřové a kořenové liány se pnou pomocí příchýlných kořenů. Úponkovité liány jsou citlivé na dotek, napřímí úponek a krouží jím ve vzduchu, dokud se nedotknou něčeho, co jim poskytne pevnou oporu. Ovívivé liány ovinou stonkem své oběti. Vzpěrné liány prorůstají větvemi jiných stromů, mají široce vzepřené stvolý, na listech trny nebo popínavé chlupy.

Stále víc žasl nad tím, jak dokonale je všechno v džungli zařízeno, jak probíhá směnný obchod, za nektar pyl, jak jeden článek života zapadá do druhého a navzájem si pomáhají. Jak jedna koruna stromu padne, okolní koruny vyplní uprázdněné místo a dostanou se výš ke světlu. Rostliny vzbuzují dojem, že jsou na rozdíl od zvířat nepohyblivé, ale jak se přesvědčil, pohybují se pomocí semen, stěhují se na jiná místa, invazivní rostliny zabírají prostor domácím a vedou s nimi boj. Využívají kamenů a jiných rostlin k množení a rozmnožování bohatství života. Jediné, co nepřežijí, je motorová pila a bagr. „Lidstvo, tu větev boží lásky shnilou, uřeže ďábel motorovou pilou,“ napsal básník Andrej Stankovič.

V sedmdesátých letech začaly nadnárodní společnosti systematicky kácet pralesy, vysazovat monokultury a používat pesticidy. Prodávali farmářům geneticky proměněná semena, která byla už příští rok neplodná. Podvedení farmáři neměli čím živit rodinu, a tak ze zoufalství vypili pesticidy a zemřeli. Zpočátku

o tom Wolfgang nevěděl, protože s nikým nemluvil. Každý rok vykonával púdžu za svého gurma. Jednou za ním přišly z údolní vesnice děti a pomáhaly mu. Prožil sladký pocit přítomnosti jiných lidí, děti pak k němu, se souhlasem rodičů, chodily jako do lesní školy a od nich se naučil jazyk malajálamštinu. Krátce potom se oženil s dívkou z vesnice Leelou a narodil se jim syn. Tehdy se stala zvláštní věc. Zpozoroval orchideu, jejíž shnilý stonek ležel na hromadě dříví, a přece kvetla květem s voskovými okvětními plátky a tuhým stříbrným pestíkem. Byla to živá mrtvá, bytí, které se přizpůsobilo okolí, leželo tak týdny a žilo z vlhkosti lesa, z kapek vody stékajících z listů v období monzunů a z kůry stromů, která se odlupuje a proměňuje v prach. Byla to, jak později zjistil, *Aerides crista*. Bizarní bytí této rostliny ho hluboce zasáhlo. Její síla byla i jeho silou. Život sám ho osvětlil a navždy uzemnil tam, kde byl, jako by mu narostly kořeny a vnořily se do bahnitě půdy dešťového pralesa. Stal se jeho součástí, jedním z mnoha tisíců rostlinných druhů.

Wolfgangovo nové zření nemělo s jeho zrakem nic společného. Snad pocítil lásku a obdiv k jedné orchideji, a ta v něm probudila lásku ke všemu živému, co ho obklopovalo, k místu, kde žil. Náhle pochopil, proč odešel z Berlína a pěšky došel do Indie, proč ho guru poslal na kopec ve Wayanadu. Dostal úkol, který s pokorou přijal.

Začal studovat botaniku a shromáždil kolem sebe lidi z různých univerzit, kteří byli ochotni bránit přírodu proti těm, kdo ji využívají pro své zisky. Uvědomil si, že vlastně sám už dávno sbírá mechy, kapradiny a orchideje, které jsou na hranici vyhynutí, a pomáhá jim žít. Návštěvníci přijížděli, zůstávali anebo dávali peníze, a tak vznikla komunita, kam jsem před lety podivným řízením osudu zavítala. Tenkrát, první večer, seděli všichni jako jindy u večere

v kuchyni, ozářené spoře plynovou lampou, a společnost náhle ztichla. „Je tu,“ řekl někdo. Otočila jsem se a za mnou stála v polostínu nádherná Indka. Byla štíhlá, s dlouhými údy, prostě oblečená v tmavě rudém pandžábi, vlasy neměla spletené do copu jako ženy v tomto kraji, ale nakrátko ostríhané. Z obličeje, který byl ve stínu, zářily velké věštecké oči, které mne uhranuly. Pomalu jsem vstala, přiblížila se k té bytosti a nesměle ji pozdravila se sepjatýma rukama. Mladá žena se usmála plnými rty, napráhla úzkou ruku s dlouhými prsty a představila se lehce zastřeným hlasem jako Suprabha. Žije a pracuje v Gurukule. Nepřisedla si s námi ke stolu, zmizela tiše ve tmě, tak jak přišla. Tenkrát, poprvé, jí mohlo být tak pětatřicet. Po patnácti letech přišla za denního světla. Všimla jsem si, že zhubla, jako by vyschla a skráně jí šedivěly, oči však měla stejné, zářily i v denním světle odněkud z hlubin. Štíhlé prsty, ruce ohebné v zápěstích, jako by byla tanečnicí. Špičkou jazyka si někdy olizovala jasně červené plné rty, když byla v rozpacích nebo nevěděla jak dál. Vyprávěla mi o Wolfgangovi, něžně mu vyčítala, že ji nechal samotnou na místě, které ani ona nikdy nemůže opustit. Copak lze opustit stromy, květiny, ptáky a létající ještěrky, archiv květin, mechů a kapradin, které by nikdo neznal, semena, která by nevyklíčila, život, který tu prožila, úkol, který jí Wolfgang svěřil? Jak se seznámili? Supina maminka vzala jednou Wolfganga do auta, když jela do školy, kde učila a kam Wolfgang vedl svého malého Sandilu. Oba poutníci byli do nitě promočeni tropickým lijákem. Maminka přivezla později do Gurukuly svou dceru, a ta se sem po studiích botaniky navždy odstěhovala. Stala se Wolfgangovou pravou rukou. Ještě za jeho života dostala za své ekologické úsilí vyznamenání od anglické královny. Také ona, tak jako Wolfgang, tady vrostla do země a stala se rostlinou, ale nikdy o tom nemluvila.

V tropech žije mnohem víc rostlin než ve středním zeměpisném pásmu, je tu víc světla a vody. V Gurukule prší až šest měsíců v roce. Kde jsou rostliny, tam jsou houby, na nichž jsou rostliny závislé. Víc než tři čtvrtiny všech žijících rostlin má v podzemí partnera, houbu.

Supi ráda vyprávěla o houbách. Jejich spory a výtrusy nepotřebují žádné přenašeče ani opylovače, houby jsou plodné samy od sebe. Jedna houba může uvolnit několik dní před rozkladem až deset miliard výtrusů. O tajemném a tak užitečném životě hub se Wolfgang dozvěděl až po letech studia botaniky. Že se květiny nepohybují? Ale vždyť každé ráno čekají na slunce a pak se za ním otáčejí. Umějí počítat, Venušina past se rozvírá až po druhém dotyku hmyzu, napřed se přesvědčí, že jde o výzvu a nikoliv o omyl. Pozoroval, jak některé orchideje rafinovaně napodobují kresbu a vybarvení hřbítků včel, aby přilákaly samečka. Věděl, kolik vnadidel na hmyz si vytvořily. Jejich květy dělají včelím samečkům sexuální nabídky, utápějí je v rozkoši, až skoro zahynou, když si s sebou odnášejí pyl. Dokážou imitovat samičku sedící na květu v podobě modré skvrny, napodobující lesk včelích křídel. Jakmile sameček dosedne, tyčinka orchideje sklapne a přitiskne mu na hlavu pyl ještě dřív, než by dosáhl svého. Oslepí ho pylem a udělá z něj přenašeče. Někteří obětaví samečci dopravují svou bezkřídlou družku na květ ke svatebnímu přípitku nektarem.

Od té doby, kdy pomohl přežít živé mrtvé orchideji, vyhledával napřed sám a potom se svými spolupracovnicemi orchideje v okolní džungli, kterou lidé káceli. Suprabha a její tři věrné duše, krásné mladé ženy, rostliny přivazují na prkénka z kůry stromů, odkud pocházejí, kořínky zasypávají trochou písku a hrstičkou prachu z kůry. Když se rostlina na prkénku uchytlí, vracejí ji zpátky do džungle. Kvůli své práci, která se stala vášní, se ani neprovdaly, nemají děti.

„Na stromy a rostliny musí mít člověk čas a trpělivost, jejich čas je jiný než náš,“ říkával Wolfgang. Do některých dramát nezasa-
hoval, tak třeba pozoroval, jak fíkovník škrtič pomalu zabíjí svou
oběť. Ani v projevech lásky rostliny nerušil, sledoval, jak půvabně
a obřadně rozvírá orchidea svůj květ, jak se nabízí. Supi mi vy-
právěla: „Vždycky říkal, že rostliny s lidmi mluví, jeden člověk
řekl květině, že ji zítra zabije, a když k ní druhý den přišel, byla
mrtvá.“

Kdysi jsem četla článek o dvou filodendronech, které stály
v pokoji vedle sebe. Přišel muž s pilkou a jeden podřezal. Když
se nazítří vrátil a vstoupil do pokoje, začal se druhý, dosud živý
filodendron, třást. Poznal vraha.

Wolfgang založil tým biologů, kteří sbírali v období monzunů
ve zbytcích pralesa rostliny odsouzené k vyhynutí. Vládní institu-
ce a soukromníci prodávali džungli, zakládali plantáže a budovali
přehrady. Bránil před nimi rostliny a prales. Média ho nazývala
biopirátem, podezírala ho, že rostliny prodává a vydělává na nich.
Ničí národní biorozmanitost, je přece Němec. Nevzali přitom na
vědomí fakt, že už je třicet let indickým občanem, že má indickou
rodinu a celý jeho malý tým spolupracovníků tvoří Indové, domo-
rodci, kteří pocházejí z chudého kraje. „Vždycky jsem si myslel, že
povolání zahradníka je nejméně škodlivá práce na světě. A mýlil
jsem se,“ říkal tehdy Wolfgang.

Po mnoha letech honů na čarodějnice konečně ministerstvo
životního prostředí a lesů zkonstatovalo, že lidé v Gurukule za-
chraňují a uchovávají vymírající druhy rostlin a vytvářejí jakýsi
archiv.

Každé ráno, dokud ještě kvetly noční květiny, Wolfgang v ku-
chyni meditoval. Večer, když slunce zapadalo, mi ukazoval stromy,
na nichž viseli za drápky tmavošedí kaloni, podobní hadříkům.

Sotva slunce zmizelo za protějším kopcem a po nebi se rozlila ohnivá záře, některý netopýr se probudil a začal budit ostatní, žďuchal do nich a ozýval se nevrlý pískot. Sotva se všichni probrali, sešikovali se do hejna, s šustěním širokých blanitých křídel se vznesli k nebi a zamířili ke stromům, jejichž květy se v noci rozevřely. Opylují třeba divoké banánovníky, jejichž květy se noc co noc otvírají, toulec je odhalí a kaloni, když pijí nektar, nachytají pyl na svou srst a roznesou ho.

Teprve když začal studovat botaniku s vášnivostí badatele a výzkumníka, pochopil mnohé přírodní děje, které předtím jako laik pozoroval. Pořád byl pln úžasu. Postavil přístřešky pro orchideje, mechy a kapradiny, tři domy pro spolupracovníky a návštěvy, lázeň, v níž se topilo pod kotlem sladce vonícím dřevem a hřála se tam voda na večerní mytí.

„Viděl jsem obrovské ničení, sbíral jsem rostliny v lese, který hořel, a přesazoval je jinam, přicházeli lidé a pomáhali mi,“ napsal. „Při budování Botanical Sanctuary jsme nepostupovali podle žádného plánu. Kdybychom se byli něčemu podřizovali, ztratili bychom kontakt se sebou. Podřizovali jsme se jen kusu země a sobě navzájem.“

Žil na jednom místě na Kopci bláznů čtyřicet let. Nikdy se už do Evropy nevrátil ani se nepodíval do Berlína. Maminku už nikdy neviděl, ačkoli ji velmi miloval. Možná už se stal příliš rostlinou, jeho nohy vrostly do země, chodil ve svých hlubokých stopách, jeho ruce se proplétaly s větvemi stromů velikánů. Možná se bál, že by nepřežil rozdělení svého života na tady a tam, že by se z civilizace už nedokázal vrátit do svého rostlinného období, stal by se zase člověkem, jakým byl před svou velkou proměnou. Snad by ani nepřežil německou zimu. Copak by mohl dál žít jako svoje zmenšenina v květináči někde za oknem evropského bytu tak, jako tam živoří stovky nebo tisíce tropických rostlin?

Je pohřben osm stop pod zemí a živí svým tělem stromy a květiny. Na okolních stromech rozkvétají orchideje, které tak dobře znal a miloval.

U hrobu, kam ráno, zadýchaná výstupem po schodech do strmého kopce od říčky, dorazím, potkávám pravidelně Supi. Sedí tam rozkvetlá jako orchidea v doprovodu tří velkých psů. Děti postavily svému tatínkovi sarkofág silný a přísný sám k sobě, jako byl jejich otec, zároveň tak něžný ke květinám a lidem. Kvetou tu kolem parožnatky, begonie snad všech barev, anturie, rajští ptáci, bromélie. V barevných stínech pod vysokými stromy lítají tropičtí motýli. Supi vypráví, že si Wolfgang přál, aby mu na cestu tam jinam zpívali kozáci. Zemřel s okny otevřenými do pralesa, v období, kdy všechno sákne deštěm. Jeho rodina i spolupracovníci byli u něho. Všichni ti lidé, kteří s ním sdíleli život v pralese a učili se od něho a od přírody, jak žít, tam zůstali, nikdo neodešel a na kratší čas přijíždějí další. Sbírají rostliny a rozmnožují je, přikupují půdu a staré čajové plantáže nechávají zarůst džunglí. Vracejí nazpět kolo času a učí venkovany a zemědělce starým šetrným metodám hospodaření a pěstování. Jak těžké je ve světě, kde lidské mysli ovládá a řídí konzum, učit lidi původní skromnosti. Přesto v Gurukule věří, že nová kultura vznikne z té staré a bude založena na síle rostlin. Zahradníci mohou pomoci zachránit náš svět.

Na Špicberkách za polárním kruhem založili moudří lidé banky na semena rostlin, které už téměř neexistují. Indické ženy si po zkušenostech svých mužů s geneticky změněnými semeny vyměňují a rozmnožují původní semena. Chemické společnosti a zakladatelé plantáží a monokultur už jich údajně zničili devadesát osm procent.

O Wolfgangovi se mluví jako o muži, který zasadil milion květin, jako o bláznivém cizinci posedlém rostlinami. Sám vytvořil

rodinu, duchovní společenství, útočiště pro hledače, posvátné místo, botanický svatostánek, ášram v přírodě. Všechno, co je tu kolem, je dílem osvíceného člověka, který přišel z daleka. Supi, jeho následovnice a pokračovatelka, říká, že krédem jeho života bylo, že každý může, lidé se však vymlouvají.

Lepší místo na světě jsem nenašla a sotva už najdu. Už vím, kam se budu vracet po smrti.

Pondicherry

Sedím na břehu oceánu v Bengálské zátoce, možná jsem tu seděla před patnácti lety na stejném kameni. Tehdy se také stmívalo. Kámen si moje teplo nepamatuje, ale já cítím jeho tehdejší vlhký chlad. Vlny se tříští, plazí se po písku, vracejí se a s novou silou útočí na břeh, narážejí do kamenů, které tvoří hráz, za níž je pěšina, zeď, ulice a bílé město. Lidé se procházejí a na jejich tvářích a tělech osychá v lehkém večerním větru denní pot. Oceán je chladný, nepřívětivý, nikoho by ani nenapadlo, že by se mohl koupat. Budí v lidech strach, anebo aspoň respekt. Oceán zabiják. Při včerejší podvečerní procházce po pláži jsem našla mrtvou obří želvu, vymacerovanou slanou vodou doběla. Seděli na ní černí ptáci, v Indii všudypřítomní, a klovali do její vybělené hlavy s prázdnými očními důlky. Jak asi zemřela? Nad obzorem vyšel stříbrný měsíc ve tvaru kocábky, nebe ztemnělo do tmavomodra, voda je dosud perleťová a rybáři v dálce rozsvěcejí světýlka na loďkách. Za zády mám bílé město s pravoúhlými širokými ulicemi, lemované domy v empírovém koloniálním stylu. Mají vysoká okna s dřevěnými žaluziemi a podobají se palácům. Za branami jsou dvory plné tropických květín a nad nimi se tyčí vysoké stromy s mohutnými korunami: nimba, strom léčitel, banyány tam spouštějí z větví liány, které, jakmile se dotknou země, zakoření. Matka se obklopuje svými dětmi, které ji nikdy nesmí opustit, vytvoří rodinu a potom les, v jehož středu už nikdo nepozná ztrouchnivělou matku. Mangovníky poskytují nej hustší tmavozelený stín, pod nimi šumí vodotrysky. V zahradách, na dvorech a na zastíněných terasách sedávali francouzští koloniální úředníci, původně vojáci,

kterí se sem stáhli, když prohráli, kdysi, v sedmnáctém století, bitvu o madráskou pevnost svatého Jiří. Oni a jejich potomci si tu založili francouzskou enklávu, postavili proti oceánu mohutnou hráz a za ní rozkošné město. Policajti na křižovatkách ulic tu ještě nosí na památku koloniální vlády červené čepice se stínítkem, staří lidé mluví francouzsky. Jak asi místní obyvatelé přijímali před stoletími kolonizátory a co jim Francouzi dobrého přinesli? Zdá se, že Indy Angličané ani Francouzi tolik neponičili. Indové jsou konzervativní a tradiční. Když jsem vstoupila v Africe do domu, který patřil Indovi, octla jsem se v Indii. Dusné horko, těžký tmavý nábytek, zavřená okna, sošky hinduistických božstev, vůně směsice koření, jíž říkají kari. Afričané jsou měkčí, chytlaví, snadněji se poameričtují nebo poevropštují. V Indii platí jakási pravidla. Když se je člověk naučí, může tu celkem bezpečně a spokojeně žít. V Africe, aspoň tam, kde jsem byla, se zdá, že žádná pravidla neplatí. Na konzum a na techniku se však nachytali všichni. Indové dříve jezdili na kolech a teď, jakmile mají pod zadkem motor, stanou se z nich ďáblové. Jedou a troubí. Já jsem a jedu, pruhu a světla neberu na vědomí, jsem rozkoší bez sebe a klidně vás přejedu. Jdu vždycky přes ulici v závěsu za nějakým mužem a doufám, že muži muže nepřejedou.

Zavřu oči a poslouchám oceán, který je stejný, jako když jsem tu byla poprvé před lety, a byl takový, už když moudří řišiové zpívali védy, které uměli nazpaměť. Když se pokoušeli naučit lidi, jak se zbavit ega, jak ho rozpustit v kosmickém prostoru, v božství. Jak se odpoutat od věcí, majetku, moci, těla a zbavit se utrpení. Jak být šťastný. A teď to vypadá, že individualita bobtná, prosazuje se a bojuje s každou jinou. Čím dál víc lidí přechází, nespokojí se s kolektivem rodiny, společné víry, sekty, kasty. Ego možná roste tím rychleji, čím víc byla osobnost náboženstvím, kastovním

systémem, nakonec i kolonizátory potlačována. Angličané nebo Francouzi sem přinesli západní soutěž, sebeprosazování, touhu po moci, až se chytli i prostí lidé. Ztloustlí muži i ženy nechávají spadnout památkové domy, vypalují džungle a sázejí monokultury. To všechno se naučili od nás.

Je noc a já sedím pořád na břehu oceánu, jako bych si špatné svědomí chtěla nechat vymýt slanou vodou. Vysvléct se ze své bílé kůže, být nikým a odnikud, nikde nezačínat a nekončit. Konečně se mi podaří stát se jednou vlnou, která se sebevědomě vzedme, zarachotí v kamíncích a prázdných lasturách, pak pokorně couvá, až zanikne. Je jenom voda, samá voda. Jenže ten blažený stav rychle pomine a jsem zase sama. „Františku!“ zakřičím do burácení oceánu. Hlasem racka volám svou první dětskou lásku. Někoho, kdo tu čtyři roky žil, nakreslil a postavil dům, který dodnes stojí, a byl tu šťastný tak, že na to do smrti vzpomínal. Kdybych teď vstala ze svého, vlastním teplem vyhrátého kamene, přešla pěší kolonádu a zabočila do jedné z příčných ulic, spatřila bych po levé straně dlouhý třípatrový dům s malými dveřmi, které připomínají mnohé dveře od Josipa Plečnika na Pražském hradě. Vedou do ášramového domu pro hosty, který se jmenuje Golcon. Ale napřed musím poděkovat muži s dlouhým bílým vousem a podivně prázdnýma očima, které hledí dovnitř a vidí do všeho. Potkávám ho často v bílém městě Pondicherry na fotografiích spolu s Matkou, ta se s krajkovým čepečkem na hlavě a v bílých šatech laskavě usmívá, nejen rty, ale i očima.

Do Pondicherry se uchýlil na počátku dvacátého století utečenec z anglické kolonie Šrí Aurobindo. Narodil se v Kalkatě otci lékaři, který obdivoval všechno britské. Poslal syna studovat do Cambridge, chtěl z něho vychovat anglického džentlmena, úředníka ve státní službě. Sen se otci nesplnil, syn se vrátil do Indie, objevil její hlubokou duchovnost a chtěl ji pochopit a zachránit. Stane se

tajemníkem osvíceného maharádži, píše básně a filozofické spisy. Cvičí jógu a sbírá síly k boji za osvobození Indie a její nezávislost. Stává se mluvčím, vůdcem a inspirátorem opozice vůči Britům, a ti ho zavrou na rok do samovazby. Odtud vychází jako osvícený filozof, spirituální prožitky ho vedou pryč od politiky, touží se ponořit do vyšších stavů vědomí a setrvat nerušeně v nirváně. Proto se odebral do francouzského Pondicherry a založil tu ášram, duchovní komunitu, společnost následovatelů. Píše spirituálně filozofické články, pojednání o józe, vede meditace a buduje ášram, který se stává duchovní a hospodářskou jednotkou. Od roku 1926 přebírá odpovědnost za ášram drobná agilní Francouzka: La Mère, Mother, Mira Alfassa. Šrí Aurobindo odejde do ústraní, přijímá návštěvy jen několikrát do roka a styk se světem udržuje dopisy. Stává se symbolem indické duchovnosti, na Západě mu dokonce nabízejí Nobelovu cenu. Přináší světu naději, vizi budoucího člověka, který bude lepší než ten, který po staletí bojuje a zabíjí.

Byla jsem tu před patnácti lety jako host a vrátila jsem se. Snad už jsem v Indii naposled a přeju si navštívit místa, která nosím v srdci. V Pondicherry na mne hledí tváře obou jogínů, na stěnách visí citáty z jejich děl. Cítím se v bezpečí. Jako by ti dva, všudypřítomní, poskytovali mně anebo i celému městu ochranu.

Tenkrát před lety mne přivezl z nádraží pedálový rikša. Chytil mne, když jsem vystoupila z vlaku, a běžel s mým batohem někam ven. Utíkala jsem za ním a on už stačil položit batoh do košatiny a měl nohu na šlapce. Vezl mne rozpáleným poledním městem. Styděla jsem se za jeho hubené nohy, na lýtkách se rýsovaly při každém šlápnutí úzké, tuhé svaly, podobné provazům, a na zádech mu košile tmavěla potem. Košatina se nakláněla, možná spadnu i s ní pod kola nějakého nákladáku. Co si asi ten muž myslel o tučné bílé samici, která má na to, aby jezdila po světě?

V recepci jednoho z ášramových domů seděli muž a žena, byl tu stín a na stropě se točila blahodárná vrtule. Žena se tvářila přísně, ani se neusmála, ne, nemá žádný pokoj. Rezervace se musí udělat dlouho před příjezdem. Tak nevlídné přijetí jsem nečekala, zhroutila jsem se na lavici vedle batohu, nechala se ofukovat, ticho se živilo beznadějí.

Františku a Antoníne, kamarádi, přijela jsem sem za vámi. Prosím, pomozte mi!

Nevím, jak dlouho jsem nečinně seděla, ale najednou se žena za pultem rozhýbala, jako by dostala nějaký neslyšitelný pokyn, a kývala na mne. Přistoupila jsem k pultu a žena mi řekla, abych šla do vedlejšího vchodu a že tam dostanu pokoj. Myslela jsem, že jí nerozumím, ptala jsem se třikrát. V ženině tváři se objevila nespokojenost, znamínko mezi obočím na místě třetího oka, které se podobalo vykřičníku, se svraštilo. Snad si ta bílá myslí, že neumí anglicky, vždyť přece mluví jasně.

Teprve po chvíli jsem pochopila, že se stal zázrak. Pokoj jsem dostala.

Tenkrát, před patnácti lety, jsem navštívila ášramové manufaktury na hedvábí, ruční papír, lékárnou, jela jsem rikšou do Matri-mandiru, chrámu matky ve tvaru obrovské koule, kterou ještě zčásti zakrývalo lešení z tenkých stromů, jak to v Indii bývá, ale místnost tam nahoře, kde škvírou dopadá na čistý krystal sluneční paprsek, tam už byla. Pokusila jsem se navštívit Auroville, město, které založil Šrí Aurobindo jako město básníků a filozofů. V jakémisi propagačním centru mi ukázali film ze života v Aurovillu, všichni obyvatelé se šťastně smáli, hráli tenis, bydleli v hezkých domech. Nepřejí si, aby je cizinci okukovali, a tak je do města nepouštějí. No, dobře. Přijela jsem tenkrát opravdu do Pondicherry za dvěma českými architekty, Františkem Sammerem a Antonínem Raymondem.

František k nám přijížděl po celé mé dětství z Plzně a přivázel s sebou ještě mnohem větší dálky. Při jeho návštěvách bývala v bytě slavnostní nálada, maminka uvařila něco dobrého a dala si na tom záležet, protože kamarád jejího muže byl gurmán. Potrpěl si na jídlo a dobré pití, a tak se ve spíži objevily láhve vína, na stole sváteční ubrus, stříbrné příbory a talíře z míšeňského porcelánu, pozůstatky z babiččiny patricijské výbavy, které maminka nevyměnila za války za jídlo a oblečení. František s tatínkem pracovali na společném projektu, územním plánu Plzně, a měli se proč scházet, kreslili plány a hádali se s magistrátními úředníky. Seznámili se na vojně v Jelšavě na Slovensku jako českoslovenští vojáci. Když na ně teď vzpomíná, žasne nad tím, jak byli jiní, a přece se měli tak rádi. Otec měl postavu bývalého boxera s malounko přeraženým nosem, který mu chirurgové opravili. Byl to patriarcha, všemocný a trestající každého, kdo porušil pravidla rodinného života, která sám stanovil. Dcera se svého otce až do jeho smrti bála, jeho hněv rozhodoval o jejím životě. Mnoho let byla přesvědčená, že nemůže být jeho dítě a že se jí za něco mstí. Maminka se kolem otce pohybovala v uctivých kruzích. Drobná žena s útlými zápěstími a bolestmi v kříži byla ve skutečnosti mnohem silnější, ale nikdy to před otcem nedala znát. Tenkým hláskem na nejstarší dceru žalovala a on už si odepínal pásek. Maminka, aby se vyhnula výbuchům jeho hněvu, používala drobné lži a ženské lsti. Doma byl otec autoritativní, ve společnosti usměvavý, vtipný a lidé ho měli rádi. Byl snad z těch mužů, kteří jsou uvnitř měkčí a nejistí, a tak si postaví mohutnou obranu. Součástí obranného valu byla jeho práce, po večerech pracoval a nikdo ho nesměl vyrušovat. Žil v jakési tajemné symbióze se stáložárnyými americkými kamny v prostředním pokoji, jimiž vlačně vytápěl dvě sousední místnosti. Dvakrát týdně nosil koks ze sklepa, čtyři patra dolů, přes dvůr,

a ještě patro do suterénu, a pak se dvěma uhláky nahoru, těžce oddychoval, kašlal a musel se několikrát zastavit. Když přicházel večer domů, jeho první cesta vedla ke kamnům. Běda, přeběda, jestliže skrz odlupující se slídu nezahlédl plamínek, když otevřel dvířka a zevnitř vyšlo jen štiplavé pšouknutí. Vyhaslá kamna ho rozlítla tak, že celý večer s nikým nepromluvil. Litoval se, snědl večeri a beze slova se odebral ke svému rádiu, kde každý večer poslouchal chrchlavé BBC. Hlas spravedlivého a snad, jak doufal, dosud slušného světa. Odjakživa byl anglofil.

Jak byl jeho nejmilejší přítel František jiný. „Františku,“ ptala se, když v noci nemohla spát a se zpocenýma rukama se modlila za záchranu svého malého světa, „proč jsem se nenarodila tobě? Já vím, byl jsi v té době ve válce v Indočíně.“

František byl neobyčejně krásný muž. Vyšší než otec, rozložitý, ale štíhlý. Měl na sobě vždycky nažehlenou, většinou bleděmodrou košili, puky na kalhotách a dovoloval se při večeri, jestli si smí svléknout sako. Pamatuji se na jeho aristokratické ruce s mandlovými nehty a gesto, jimž si sbíral z dolního rtu lísteček tabáku. Kouřil cigarety bez filtru, měl rád černý tabák a bylo patrné, že mu každé vdechnutí kouře působí rozkoš. Maminka se k němu se svou cigaretou, nasazenou v perleťové špičce, ráda přidávala. Jinak směla kouřit jenom v kuchyni a dávala si s oblibou i mrzáčky, půlky cigaret už jednou načatých, ač věděla, že je to nezdravé. Sedávali dlouho do noci a povídali si ve vedlejším pokoji a děti před spaním poslouchaly jejich smích. František měl zdravou matně lesklou pleť, červené rty a jasně modré laskavé oči se žlutými tečkami pod přerostlým obočím, které si někdy, když o něčem přemýšlel, palcem a ukazovákem vytahoval nebo přihlazoval. Byl vždycky hladce oholený a měl vyčištěné boty. Na rozdíl od jiných návštěv se nemusel zouvat. Všimla si, že i doma chodí v lesklých polobotkách, žádné rozšmaj-

dané pantofle, jaké mívají tátové, a když nejsou doma, pantofle na ně poslušně čekají v předsíni. Možná ten rozpačitý, klukovský úsměv, který nic netvrdil, způsobil, že se ta hubená holka, s hlavou v létě ostráhanou dohola, otec tvrdil, že jí vyrostou husté vlasy, do Františka zamilovala. Věděla, že si ho, až vyroste, nemůže vzít za muže, protože je ženatý a otec by to stejně nikdy nedovolil.

František rád vyprávěl o Indii, o Pondicherry. Tam asi prožil nejšťastnější dobu svého života. Indie se pro mě stávala bájnou, absolutní zemí, kde všechny barvy jsou barevnější a vůně i zápachy silnější. Povídal o bílém městě na břehu Bengálského zálivu, o krásných ženách s uhrančivýma očima, oblečených v barevných sárí, každé mělo jinou barvu a neopakovatelný vzor, o promenádě na břehu písčité pláže, kde se lidé večer procházejí, když chladný vánek od moře čeří odpolední vedro. Už jako malá věděla, že František se svým přítelem Antonínem, rovněž architektem, postavili v Pondicherry dům pro hosty nazvaný Golcon. Viděla ho na fotografiích a už tenkrát se obdivovala lidem, po nichž někde ve světě zůstane něco krásného. Už tehdy se jí zdálo, že slyší, jak hukot vzdouvajících se vln vniká do pravoúhlých ulic směřujících k Indickému oceánu, že slyší zpěv cikád v zahradách za bílými zdmi, spodní tón sitár, které doprovázejí každou hudbu, ať už jí dominují píšťala, housle nebo tabla. Podmanivý sitár, který v lidech vzbuzuje touhu po božství tím, že vyladuje jejich mysl. Pokoj ve čtvrtém patře dejvického činžáku se posouval tam daleko. Až vyroste, pojedou tam spolu, sliboval.

„Co tam budeme dělat?“ ptávala se.

„Co budeme chtít. Tam dělá každý to, co má rád.“

Nikdy spolu do Indie nejeli, nestihli to ve třech letech, kdy Češi mohli cestovat, měli i pozvání do ášramu, ale přijely sovětské tanky, zavládla normalizace, hranice se opět na dvacet let zavřely

a František mezitím umřel. Pamatuje si na jeho pohřeb, na vsi, v blízkosti kostela s katolickým farářem, jak rakev na popruzích klesala do blátivého hrobu.

Ted', když na něho vzpomíná, uvědomuje si, že byl opravdový komunista a že ze všeho nejvíc toužil po spravedlivém sociálním řádu. Často vyprávěl také o Paříži a o Antonínu Raymondovi, architektovi, který s ním pracoval v ateliéru Le Corbusiera. Korbík, jak ho František nazýval, ho potřeboval, protože prý sám neuměl dobře kreslit. Františkovi se v Paříži líbilo, měl tam přátele a práci, ale toužil po něčem velkolepějším, po něčem, co by zachránilo lidstvo a svět, a on se na tom mohl podílet. Naše civilizace byla v krizi, těžce se vzpamatovávala z první světové války, sociální demokracie zklamala a v Německu rostla obludná moc Hitlera. Tam na Východě, v Sovětském svazu se rodilo něco nového, čím by mohl naplnit svůj život. Byl zkrátka idealista a romantik, hledal společenství, které by uskutečňovalo nějakou utopii. Chudí lidé se stěhovali do Spojených států a do západní Evropy a levicové intelektuály přitahoval Východ. Tam, zdálo se, má život smysl. František vstoupil do komunistické strany a odjel s Le Corbusierem do zaslíbené země. Rusko, velký sociální a ekonomický pokus. Neomezené možnosti, obrovské prostory, kde začíná nová historie lidstva, založená na spravedlivosti a poctivé práci. V Moskvě se František stal součástí velikého díla, společenství víry. Snad se mu proletariát zdál čistý, nezištný a upřímný. Možná v sobě potřeboval zaplnit prostor, který vznikl smrtí matky, když byl ještě malý. Jeho otec, kapitalista a podnikatel, se znovu oženil a s macechou si František nerozuměl. Strana mu snad nahrazovala matku. Komunistická víra nebyla tenkrát na Západě jenom móda, ale spontánní projev optimismu, zrozeného ze zoufalství, ze strachu, že se blíží apokalypsa. Intelektuálové a umělci cítili povinnost bojovat proti

zlu. A tak, což ona dosud nechápe, přistoupili na ideologii třídní nenávisti. Copak, ptala se mnohem později, může z nenávisti vzniknout něco dobrého? Pravda, revoluce se tenkrát projevovala v plánech a číslech, které byly kontrolovatelné. Miliony tun železa, miliony negramotných se naučily číst a psát, miliony kilowatt-hodin, stovky kilometrů kolejnic. Největší inženýrský experiment v dějinách lidstva. Krveprolití se ospravedlňovalo tím, že později se člověk převychová, promění se v tvůrce všeho duchovního a vznešeného. Jak napsal Trockij: „Běžný občan bude povznesen na úroveň Aristotela, Goetha, Marxe.“ Marxistická teorie, zázračný lék pro celé lidstvo, a socialistická praxe se tenkrát ještě tolik nerozcházely.

František projektoval s architektem Kollim Centrosojuz sportovní stadion a velké divadlo odborů. Snažili se spolu s celým ateliérem prosazovat funkcionalismus a konstruktivismus, ideály moderní architektury, ale mocní začali postupně nařizovat klasicismus a socialistický realismus. Podle plánů západních novátorů byla ještě postavena stanice metra Kirovskaja, dnes Čistyje prudy, a dvě sanatoria na jihu. Na všesvazovém sjezdu architektů v roce 1937 komunistická strana prosadila socialistický realismus. Sověti neprodlužovali cizincům víza, byrokrati byli mocnější a mocnější. Když František pochopil, že myšlenka ideální společnosti je sice krásná, ale metody uskutečňování drastické a krvelačné, přijal pozvání jiného žáka Le Corbusiera, Čecha Antonína Raymonda, který si mezitím už udělal jméno v Japonsku. František nikdy, pokud si pamatuji, nemluvil o tom, jak se mu podařilo dostat ze Sovětského svazu.

Antonín Raymond, vlastním jménem Reimann, pocházel z Řevničova, utekl z monarchie v roce 1910 a usadil se v Japonsku. Proslavil

se tím, že vyprojektoval a postavil s americkým architektem Lloydem Wrightem v Tokiu hotel, který jako jediný nespádl při velkém zemětřesení v roce 1923. Měl v Tokiu kancelář, kde zaměstnával šedesát architektů, stavěl kostely a kulturní domy v moderním funkcionalistickém slohu. Antonín dostal nabídku, aby postavil dům pro hosty v ašramu v Pondicherry. Pozval Františka, aby jel s ním, a ten, tehdy světoběžník, pozvání přijal. František, Antonín, jeho francouzská žena Noemi a desetiletý syn Claude připluli lodí z Jokohamy nejdříve do Kambodže, kde navštívili Angkor Vat, a potom na Cejlon. Někdy, když se mi podaří přesunout se v čase tam, kdy jsem se ještě nenarodila, vidím mladého, štíhlého Františka, jak stojí na palubě zámořské lodi, vítr mu čechrá kudrnaté blond vlasy nad čelem a chlapecky se usmívá. Jeho úsměv jako by říkal: Kde jsem se tu vzal? A co tu mám vykonat? Nakonec přistáli v Bengálském zálivu v Pondicherry. S Mother se domluvili na podmínkách a představách, začali kreslit a potom stavět. Tak vznikla obdivuhodná budova Golcon a na konci třicátých let minulého století byla prohlášena za nejkrásnější stavbu na světě.

Prošla jsem tenkrát, před patnácti lety, poprvé těžkými dřevěnými dveřmi. U filigránského stolku, který svou něžnou přítomností pomáhá dveřím získat na mohutnosti, seděl usměvavý vrátný, zval mne dál a volal ředitelku Golconu, která za chvíli přišla po schodech ze zeleného mramoru. Takový jsem viděla na sloupech v istanbulské mešitě Aja Sofia a byl dovezen z Indie. Zlatavé zábradlí u schodů je ze stromu, který roste jenom v Burmě. Architekti si mohli poručit jakýkoliv materiál a dostali ho. Peněz i času na stavbu bylo dost, co víc si mohli přát. Místo oken jsou dřevěné záklopy, které se přes den zavírají a v noci otvírají, aby domem mohl proudit chladnější vzduch. Lehký nábytek je v každém pokoji stejný: psací stůl, vyplétaná lenoška, postel a knihovnička jsou původní, stojí tu

skoro osmdesát let, i když vypadají tak křehce. Účelné a krásné věci. V jinak prázdném čtvercovém pokoji nic nebrání proudění vzduchu, je tu lehko, uklizeně, tak jako v japonských interiérech. Není tu zakrámováno jako v Evropě nábytkem poděděným z několika bytů. Lidé jako by se báli kousku prázdna, a tak si byty zaplňují.

V Golconu se nemalovalo skoro osmdesát let. Stěny jsou bílé a lehce opalizují. Omítka je z rozemletých vaječných skořápek a mořských mušlí. Nikdo nezná přesné složení, a tak jsou návštěvníci upozorněni, aby se zdí nedotýkali. Lidé, kteří žijí v tomto domě, nemají už skoro nic, možná pár knih a ve skříni skromné šatstvo. Pravidla ášramového života jsou přísná.

O Mother a Šrí Aurobindovi mi vyprávěli kdysi v Japonsku Antonín a Noemi Raymondovi. Byla jsem tehdy v Japonsku jako dobrovolnice, pracovala pro Service Civil International na nejsevernějším ostrově Hokkaido. František poslal Antonínovi dopis, a ten mne pozval na své letní sídlo v japonských Alpách pod kouřící sopkou Asama. V roce 1966 byl Antonín ještě plný síly, ačkoliv mu bylo už sedmdesát osm let. Měl hladkou hubenou tvář s velikýma pozornýma očima. Každý den nosil, jako jeho stejně stará žena Noemi, plátěné světlé kalhoty a košili. Noemi měla nakrátko ostříhané prošedivělé vlasy, vždycky trochu rozcuchané. Nedovedla jsem si ji představit v sukni a nalíčenou. Jako by se nehlásila ke svému ženství, projevovalo se jen její jemnou laskavostí.

V Karuizawě se vstávalo v pět hodin. Když jsem otevřela oči, spatřila jsem nejdřív Noemi, jak sedí se zkříženýma nohama na dřevěném balkonu, který spojoval ložnici s přírodou. Seděla ke mně zády, se vzpřímenou páteří prováděla dechová cvičení a čekala na východ slunce. Já jsem šla s Antonínem v šest na jitřní procházku. To byla příležitost mluvit česky. Antonín mluvil krásnou starou češtinou, znala jsem ji z pohádek, používal slova,

na něž se už zapomnělo, a s každým slovem se mazlil. Objevoval slova, která neznal, a s radostí si je opakoval. Vysoké růžové trávy s načepýřenými chocholy byly obalené rosou, listy na keřích se blyštěly, vzduch byl čerstvý a dosud chladný. První paprsky slunce zasáhly vrchol sopky a kouř, který z ní vycházel, se pravidelným bafáním proměňoval v bílého, opalizujícího ducha hory. Antonín mi ukazoval staré japonské domy, zasazené v přírodě a obrácené vždycky k jihu. Říkal, že skoro každý Japonec je umělec. Sedlačí a maluje obrazy, jeho žena tvoří ikebany. Naučil se od nich milovat jednoduchost a krásu. Ostatně, krása je realizovaná pravda. Říkal, že zatímco Evropané přidávali, Japonci, odděleni na svých malých ostrovech od světa, ubírali, eliminovali, jinak by se sem ani nevešli. Dopřávali si jen málo užitečných, přitom krásných věcí. Stavěli z přírodních materiálů a v architektuře se vždycky projevovala harmonie, která vycházela z jejich filozofie. „V každém domě uvidíš něco krásného,“ sliboval Antonín, „naučil jsem se od nich úspornosti. V Americe postavíš dům za milion dolarů a nenajdeš tam jedinou krásnou věc.“

Vyprávěl, že když studoval na technice na Karlově náměstí v Praze, stavěly se všude secesní činžáky s kudrlinkami, ornamenty, maskarony a sochami z mytologie. Studenti obdivovali Američana Franka Lloyda Wrighta, který osvobodil architekturu, nechal v prostorách proudit vzduch, dával budovám lidské rozměry a nechal je prolnout s přírodou.

„Byl tím, koho jsme očekávali,“ řekl Antonín, „opravdový revolucionář.“

Wright se stal Antonínovou hvězdou. Tenkrát už četl Poea, Twaina, Stevensona a Amerika se mu zdála být zemí zaslíbenou. Evropa mu připadala příliš bázlivá na to, aby se tam mohla rozvinout velká architektura, která by odpovídala slovům architekta

Augusta Perreta: „Konstrukce je mateřským jazykem architekta. Architekt je básník, který myslí a hovoří svými stavbami. Nesmíme připustit, aby jediným účelem byly ornamenty, ale vždycky směřovat ke krásným proporcím. Použijete-li ornament, pak musí být nezbytný, musí držet budovu.“

„Ještě lapidárněji vyjádřil princip modernosti Fénelon,“ říkal Antonín. „Ten, kdo zatají některou základní část kdekoli ve stavbě sloupu, oloupí sám sebe o jediný oprávněný a nejkrásnější ornament v architektuře. Ten, kdo zakryje pilíř, udělá chybu. Ten, kdo postaví falešný pilíř, dopustí se zločinu. Je to nádhera pravdy, která budově propůjčuje krásu.“

Antonín se v roce 1910 rozhodl odplout do Spojených států. Nastoupil jako pomocník lodního důstojníka na italskou loď a s taškou z vepřovice vystoupil v New Yorku na americkou půdu. Začátky byly těžké, neuměl anglicky, myl nádobí po hospodách a často míval hlad. Potkal však francouzskou malířku Noemi a vzal si ji za ženu. Měli stejné názory na umění, stejnou filozofii a už se od sebe nikdy neodloučili. Noemi navrhovala v domech, které stavěl Antonín, interiéry: nábytek, svítidla, textil. Ale to bylo až později. Nejdříve byl přijat do ateliéru svého idolu Wrighta, a ten ho v roce 1919 pozval, aby s ním jel do Japonska stavět hotel Imperial v Tokiu. Ten, který při zemětřesení nespadl, a zakázky se začaly hrnout.

Japonsko se stalo pro Antonína a Noemi druhou vlastí. Později Antonín napsal: „Začal jsem si uvědomovat, že tady existuje motivace, která stojí za uměleckým dílem jako něco absolutního ve filozofii i v životním uměleckém výrazu. Uvědomil jsem si, že Japonci a ostatní orientální národy během staletí usilovali o to univerzální, všeobecné a všudypřítomné ve filozofii, a tudíž i v umění.“

Japonci, jak jsem slýchala, nazývali Antonína učitelem, což je výraz nejvyšší úcty. Učila jsem se dívat jeho očima. Vraceli jsme se

z ranních procházek, když slunce už v údolí mezi sopkami zalévalo rýžová pole. Když začalo hřát, dorazili jsme do domu. Na stole v obývacím pokoji a zároveň ateliéru, práce nebyla u Raymondů nikdy oddělena od života, byla už připravena francouzská snídaně. Kvečeru jsem doprovázela na procházkách paní Noemi. Chodilo s námi několik starých psů. Noemi se jich ujímala a zachraňovala je. Musela jsem je nosit, když na delší procházce pajdali a nechtěli jít dál.

Dům v Karuizawě stojí na planině, kterou obklopují z jižní strany vyhaslé sopky, ze severní subtropický listnatý les. Napravo za lesem dýmala mohutná, ještě činná sopka Asama, druhá nejvyšší po Fudži. Tady trávili Raymondovi léto. Vedle stál domek s ateliérem, kde pracovali mladí architekti. Ti, co byli vybraní, mohli uniknout z horkého a vlhkého letního Tokia a pracovat pod dohledem Antonína na venkově. V kuchyni vládla thajská kuchařka a vařila mezinárodní jídla. Kolem jedenácté dopoledne jsme si dávali skleničku něčeho dobrého tvrdého. Šofér předjel ve veliké černé limuzíně, aby mne a kotě dovezl k veterináři. Kotě, které Noemi kdesi našla, blinkalo a vypadalo, že umře. Veterinář mu dal injekci a pak už jsme se s Noemi radovaly, že se uzdravuje. Ta návštěva u Raymondů byl dar od Františka, který po mnoha letech mlčení napsal Antonínovi dopis, v němž mu oznámil, že jeho kamarádka přijede dobrovolně pracovat přes léto do Japonska. Bylo to v roce 1966, kdy komunisté dávali výjezdní doložky proti předloženému pozvání. František a Antonín si roky nepsali. V padesátých letech byl každý styk se západní cizinou nebezpečný a František nechtěl přijít o práci, StB vedla na něho po čtyřicátém osmém roce složku, bojoval přece v západní armádě. Trestání Čechů, kteří byli v západní armádě, je jedno z největších svinstev v moderní české historii. Lůza zvítězila v puči a trestala lidi za charakter, který sama postrádala.

Tenkrát v Karuizawě jsem nevěděla, že v roce 2001 navštívím Golcon, společné dílo Antonína a Františka, a že ho znovu objevím za dalších patnáct let. Je tam pořád všechno původní až do posledního detailu: omítky, nábytek, vodovodní kohoutky. Nic neubýlo ani nepřibýlo. Linda, ředitelka, dohlíží, aby se přírodní materiál v případě nutnosti nenahrazoval mnohem levnějším, umělým.

Antonín nikdy nevěřil, že komunismus může spasit lidstvo. Odešel kdysi z českého malého města do světa, vrátil se do vlasti na krátkou návštěvu těsně před válkou a z Pondicherry odjel zpátky do Spojených států. Jeho židovská rodina, která zůstala za války v Čechách, zahynula. Noemi od časů Indie cvičila jógu a meditovala.

S nadšením mluvili Antonín a Noemi, stejně jako František, o setkání se Šrí Aurobindem. Byl pro ně zjevením, ten filozof a básník, který ovládl svou mysl a rozšířil své vědomí do božské dimenze. Vyzařoval prý nesmírný klid a mír, prázdnotu.

František nejspíš utekl ze Sovětského svazu, protože tam zklamali jeho očekávání. Antonín, který ho znal z Paříže a pozval ho do Japonska, hledal tenkrát spolupracovníka na stavbu Golconu v Pondicherry. Tak se stalo, že František odešel do Indie, kde si osvojil filozofii založenou na staré indické moudrosti z textů véd a upanišad a objevil jógu. Měl potřebu zachránit svět, který se chystal k nové válce? Hledal filozofii, když se nesmířil s ideologií? Potřeboval se o něco opřít, někam patřit, protože se bál čelit sám pomíjivosti všeho? Chtěl se jako syn uchýlit pod ochranné ruce náhradních duchovních rodičů? Obyvatelé ášramu a Auroville dodnes věří, že se lidstvo ubírá do lepších časů, že člověk bude jednou moudřejší.

Spirituální usilování je, jak tvrdil Šrí Aurobindo, lidem vrozené, neboť člověk si na rozdíl od zvířete je vědom své nedokonalosti

a mezí, cítí, že nad tím, čím je nyní, existuje něco, čeho je nutno dosáhnout: „Toto vnitřní puzení k sebepřekonání pravděpodobně nikdy v lidstvu úplně nevymře,“ napsal Mistr. Anebo: „Pravým úkolem člověka na Zemi je vyjádřit v podobě lidské bytosti vystávající obraz božství.“ Jaká je v těch slovech důvěra, jaká naděje v lidstvo, které od těch dob stále víc ovládají vitální a animální individualistické principy a konzumní touhy.

Cítil František přítomnost božství ve svém vědomí, v záchráně životní síly, v každé buňce svého těla? Nevím, ale vím, že když vypukla druhá světová válka, přihlásil se do britské armády a odletěl Dakotou do Burmy bojovat s Japonci. Ještě pořád věřil ve vítězství dobra a potřeboval se zasloužit o jeho prosazení? Anebo se chtěl vystavit soudu, zvážit cenu svého života na vahách osudu? Jakému zákonu se podřídil, když se rozhodl dát se naverbovat do války? Napadlo mne, že chtěl možná odčinit nějakou svou vinu? To je však ještě čin v rámci lidské morálky, podléhá hodnocení, ale jsem si skoro jistá, že už předtím překročil hranici dobra a zla.

Sedím v kavárničce na břehu oceánu a vlhký vítr mi příjemně čechrá zpoceně vlasy, hladí mne po tvářích. Za zády mám bílý pomník, věnovaný s díky Indům, kteří bojovali ve druhé světové válce v britské armádě. František se hlásil u londýnské exilové vlády, ale ta jeho nasazení nezařídila. Místo toho mu poslala portrét prezidenta Beneše na kartonu. Našly jsme ho s Martinou, historičkou umění, v krabici, kterou František zanechal v archivu ášramu spolu s dopisy a fotografiemi svých blízkých. Muž za mřížemi mi nabízí korále a náramky, třese kuličkami, které se lesknou ve slunci a mění barvy. Malá holčička také prodává, je neodbytná, ach bože, ty prosebné oči, na ty se nedá zvyknout. K čemu je filozofie, když je na světě pořád tolik bídy? Prchám z kavárničky, zuju si boty a nechám si nohy olizovat oceánem. Stojím na hranici sub-

kontinentu, na druhé straně je Malajsie, pořád ještě Asie. Opodál je na břehu pod přístřeškem socha ochránce Indie Gándhího, jediná živoucí socha ve městě, vlastně možná v celé Indii. Ostatní jsou panáci s rukou vztyčenou nebo nabízející, mrtvé obličejy, strnulý postoj, politici na okrajích parků, na náměstích a křižovatkách. Někteří jsou celí zlatí, jiní stříbrní nebo bronzoví, socialistický realismus, kult osobnosti, politické mrtvoly. Gándhí má radostný výraz, velké odstávající uši a na nose drátěné brejličky. Opírá se o hůlku, kráčí od oceánu do Indie a nese pořád ještě své zemi živé poselství. Škoda přeškoda, že si ho Indové zavraždili. Na světě se objevuje stále méně osvícených lidí. Zač Pán Bůh lidstvo trestá, že nám žádné neposílá? Za mého života tu byl Martin Luther King, Mandela, Gándhí, Václav Havel, Jeho Svatost Dalajlama. Přinesli s sebou naději, která po jejich smrti umírá v tlamách žvanilů, kteří vedou zmatené konzumenty ke zvyšování HDP a ke zkáze. Asi už si moudré lidi nezasloužíme.

Stárnoucí žena cestuje v čase, vrací se do secesního domu v Plzni, kde František bydlel se svou ženou a malým synkem. Bylo o Dušičkách, moji rodiče a sourozenci seděli uprostřed pokoje u velkého prostřeného stolu. Nábytek byl ve stylu biedermeier v barvě medu. Koberec čínský, nazlátle béžový, s velikými modrými chryzantémami. Synek kladívkem otloukal starožitný nábytek a František se shovívavě usmíval, můj pozdní synek může všechno. Muži vzpomínali na vojnu. Jak pochodovali v útvaru někde na jižním Slovensku a důstojník najednou zařval: „Sammer na místě!“ Slunce pálo a František pochodoval sám uprostřed sluncem rozpáleného cvičáku, v plné polní, na hlavě přilbu. Všichni už byli daleko a důstojník řval a cenil dravčí zuby, zčásti stříbrné. Mstil se nejspíš za to, že František byl urostlý a krásný, zatímco on byl malý, tlustý a vypadal jako žába. František tenhle typ mužů snad

provokoval svým dětským úsměvem, modrýma očima se žlutými tečkami. Komunisté dopřávali chlapcům na prahu dospělého věku svého druhu iniciaci. Snažili se rozšlapat kuklu zapouzdrěného motýla, v níž zrála larva a dosud snila o krásách svého budoucího motýlího života. Až uzraje, rozpáře se a vyletí z ní motýl. Jenže některé larvy mocní primáti tak poškodili, že pokud zůstaly naživu, vedly larví život až do smrti. Motýl z nich nikdy nevyletěl a nezažil ve slunci barvami. Jací nádherní velicí motýli lítali v indické džungli, jak obletovali a milovali některé rostliny a keře!

Ano, moje dětství bylo v šedivém pražském činžáku za zimních dní prosluněné díky Františkovi, který s sebou přinášel tropické slunce z obratníku Raka. Horko, kokosové palmy šelestí ve vzduchu, zářivé východy slunce, chrámoví sloni, zlatý písek, oceán, hinduistické chrámy, které se snášejí s mešitami, katolické kostely postavené Evropany, mangovníky a jejich plody, to všechno jsem si představovala, ale znala jsem jenom pomeranče a citrony, na které babička vystála na Starém Městě fronty. Nikdy bych si netroufla sníst sama celý pomeranč, babička odpočítávala dílky a přidělovala je spravedlivě, všem vnoučatům stejný počet. Sama si nevzala, i když ji nejstarší vnučka upozorňovala, že je přece také člověk.

František, dětská láska podvyživené holky narozené za války, kterou UNRA poslala do vyživovacího tábora. Zvracela po každém mastném jídle, chodila v průvodu a v slzách zpívala pochodové písně. Na kolenou prosila otce, aby ji odtud odvezl, ale nechal ji tam. Milovala Františka, byla to láska nejstaršího dítěte, které bylo vždycky nejvíc trestáno, protože už mělo mít rozum, dítěte, které jako první v pořadí bránilo rodičům v jejich tvůrčí práci a spotřebovávalo jejich čas. S ostatními dětmi to bylo snadné, jak tvrdila maminka, jen ty jsi už z kolíbký koukala zavile. Chodila

s ní k psychiatrovi a tam se stala registrovaným obtížně vychovatelným dítětem. Měla babičku, která ji milovala, ale rodiče ji k ní neradi pouštěli, protože se podle nich vracela domů rozmazlená. Co mohlo Františka zajímat na holce se světle hnědými vlasy, okousanými nehty a bolestivými záděrami. Děvčátku s plochými chodidly a nohama do iks. Když šla ven, musela si pod matčíným dohledem obout vysoké šněrovací boty, v nichž byly vložky s olověnou kuličkou. Vložky si na dvoře vyndávala, zbyla po nich na chodidle červená vytlačená jamka.

Ted' v Pondicherry čtu znovu Šrí Aurobinda. Chodím večer ke společnému samádhi Mistra a Mother a medituji tam. Nad hrobem ve tvaru sarkofágu stojí pergola, kterou nakreslil František. Podpírá větve starého posvátného a léčivého stromu nimba, které se rozpažují do šířky a už by se dávno ulomily, kdyby nebyly podepřeny. Na horní desce sarkofágu jsou stále čerstvé mandaly z květin nejrůznějších barev, tvarů a vůní.

„Dospět nad tělesné vědomí, překročit jeho hranice, nebýt v těle nebo tělem držen v zajetí, nýbrž nakládat s ním pouze jako s nástrojem, jako s malým vnějším útvarem Já, je první podmínkou božského života. Nezůstat myslí podrobenou nevědomosti a omezením vědomí, přesáhnout mysl, užívat ji jako vnější útvar Já je podmínkou druhou. Žít Já a z ducha, nebýt závislý na životě, nebýt s ním ztotožněn, nýbrž překročit jeho meze, ovládat ho a používat ho jakožto výrazu a prováděcího nástroje Já je podmínkou třetí.“

Měla pořád silnější pocit, že život čeká, až splní úkol, který jí dal, když do ní vstoupil. Diktuje jí osud a ona buď cítí, kudy plyne proud, a nevybočuje, a pak je všechno lehké, bez překážek. Život ji potřebuje, aby se skrze ni mohl projevovat.

František řídil stavbu Golconu tak, jako by byla jeho vnějším tělem. Objednal zelený mramor z Indie, hedvábí z Číny, vzácné

dřevo z Malajsie. Měl zkušenosti z Evropy i z Japonska. Jak dokonalé jsou tradiční japonské domy, jejichž součástí je příroda. Dům se vztahuje ke stromu, skále, kameni, vodopádu, k profilu krajiny. Zvenčí i zevnitř čistá, vznešená jednoduchost.

Jenže, na Dálném východě se rozhořela válka. Od prosince 1941 do dubna následujícího roku obsadili Japonci Malajsii, Singapur, Burmu, Sumatru, Jávu, devatenáct provincií Holandské unie, Filipíny, Novou Británii a severní část Šalamounových ostrovů. Na nábreží v Pondicherry stojí bílý pomník na památku padlých indických vojáků, kteří bojovali spolu s Angličany a Američany v Burmě proti Japoncům. Japonci měli méně dokonalou techniku, málo vyvinutý válečný průmysl, horší letadla a lodě, ale zato byli na boj v džungli dobře vycvičení. Věděl František, proč se rozhodl jít do války? Bylo to z podobného důvodu, jako když odešel v třicátých letech do Sovětského svazu? Potřeboval uskutečnit nějakou vizi, připojit se na stranu dobra, pracovat ve prospěch lidstva, které bylo smrtelně ohroženo? Chtěl se zasloužit o nový pořádek na zemi? Zvítězila v něm opět touha po mocné záštitě, po kolektivním snažení? Neví a už se Františka nezeptá. Mrtví někdy vstupují do jejích snů. Kdyby se s Františkem přece setkala, má pro něj připravenou otázku: Existuje Bůh? On už to ví. Možná měl nějaký ryze osobní důvod k tomu, aby dobrovolně čelil kulometné palbě, pušce nebo samopalu někde v temnotě džungle. Před příplutím do Pondicherry navštívili s Antonínem a Noemi Angkor Vat v Kambodži. Viděl tam sochy usmívajících se buddhů v nirvāně, viděl věže chrámů s hlavami bohů obrácenými do všech čtyř stran, ve tvářích klid, jaký už na Zemi nelze spatřit. Dívají se do minulosti i budoucnosti, svědčí o lidské nesmrtelnosti, která se projevuje v kráse a pokoře. Chrám stojí v džungli, která jimi prorůstá a vítězí. Rostliny se nebojí smrti, žijí v okamžiku. Někdy

tím člověka uklidňují, protože mu dávají důvěru a naději, ale jindy ho svým nezájmem o jeho zranitelnost a smrtelnost děsí.

O válce František nikdy nevyprávěl, snad to chtěl zapomenout. Znovu a znovu si představují, jak bojoval v džungli, on s fatální nevýhodou vysokých lidí, kteří jsou všude vidět. Malí, čilí Japonci se pohybovali tropickými pralesy ve skupinkách a přepadali Spojence. V noci žije tropický les svým nočním životem, žáby skřehotají, hmyz vrčí, řehotá a chrčí, velká zvířata se tiše plíží, svítí v něm oči lenochodů, sivetů a divokých koček, když na ně dopadne světlo baterky. Jakmile se setmělo, a noc trvá dvanáct hodin, vylezli Japonci z děr a začali strašit. Řvali vysokými ječivými hlasy, pokřikovali na sebe, vydávali hrozné zvuky. Noc se bílým vojákům zdála nekonečná, v hrůze se zahrabávali do země. Každá rostlina a strom bojovaly o život v dusném horkém vzduchu, s tichým šelestěním se prorůstaly a přerůstaly a jeden druhého vraždily v duchu Darwinova zákona. Dorůstaly z temna ke světlu a byl to zápas na život a na smrt.

Japonci byli skromní, stačila jim rýže a k ní si něco v džungli našli. Neznali žádné osobní pohodlí ani ho nevyžadovali, trpěli méně infekčními chorobami než Angličané a Američané, také lépe snášeli horko a vlhko. Byli znalí všelijakých léček a lstí a nevážili si tolik svých životů. Byli kamikadze.

František a můj tatínek byli kdysi u ženistů, už tenkrát dávno v Jelšavě se naučili stavět mosty. Představují si, jak se vojáci v plné polní pohybuji v noci tropickým pralesem na nějakou kótu, určenou štábem kdesi daleko, možná v Delhi, z kopce do kopce, stavějí silnice a pontonové mosty, brodí se řekami, kde žijí krokodýli. Za denního světla se krokodýli prozradí dvěma bulkami očí, které ční nad vodou, a mírným čeřením. Promění se v ležící kus dřeva, které se najednou vymrští a zaútočí. Japonci uměli nepřátele zahnat do

míst, kde je krokodýli sežrali. Příroda jako by byla na straně Japonců. Les je plný štípajícího hmyzu, škorpióni a jedovaté stonožky, pavouci. Tygři, kterým už zachutnala krev a lidské maso, se pídí po dalších živých a mrtvých. Plíží se neslyšně houštinami nízkého podrostu spodního patra džungle a v noci vidí. Rozkvétají tam květiny, které kvetou jenom v noci, světélkují tam houbičky. Vojáci dospějí na nějakou pomyslnou kótu a posléze jsou z ní vyhnáni. Ustupují. Všude je plno orientálních intrik, zajatce používají Japonci jako živé terče. Při ústupu Spojenci ničí to, co vybudovali, pálí zásoby potravin a zapalují barely s naftou, aby je nedostal nepřítel. Někdy se vojákům podaří vykopat mrtvému kamarádovi hrob, zasypat ho a na hromadě vztyčit hrubý kříž ze dvou kmenů, ale většinou nechávají své mrtvé ležet tam, kde zemřeli. Japonci potom procházejí kolem mrtvol, které hníjí a z očí jim lezou červi. Pět měsíců bez ustání prší. Po dešti až osmdesát procent spojeneckých vojáků onemocní malárií. Zima se střídá s horkem, těla se bez ustání chvějí. Zvracení. Průjmy. Vojáci údajně odmítali brát antimalarika, protože doufali, že dostanou malárii a budou poslání do lazaretů ve Východní Indii. Tyfus, cholera, horečka dengue, otevřené rány ve vlhku hnisají. Spojenci nakládají kulomety na hřbety ochočených slonů, které ovládají domorodí mahuti. Sloni táhnou těžkou vojenskou techniku, když armáda přechází přes řeku. V říčkách sedí nehybní varani, zůstávají v klidu celé dny a malýma očkami pozorují, co si to lidé na sebe vymysleli, proč tolik trpí. Dakoty hřmí v horkých nocích a přivázejí zásoby, zbraně a další vojáky. Oběti se počítají na sta tisíce. Spojenečtí generálové učiní občas v zázemí na dálku špatné rozhodnutí a pošlou jednotky do záhuby. Déšť tvoří napohled neprostupnou stěnu, vojáci pochodují v hustém bahně, ukládají se do něho ke spánku. Všechno plesniví a slunce se neukáže. Jak dlouho bude trvat, než zase začne

nesnesitelně pálit? A jestli někdo čeká, že po dešti se ochladí jako v Evropě, tak je na omylu. Je ještě tepleji a hustý, vlhký vzduch je těžký k nedýchání. V džungli všechno silnější roste a slabší umírá. Po každém lijáku se rozmnoží pijavice. Je zakázáno pálit je cigaretovými ohničky, není dovoleno se škrábat. Nedaleko štěkají kulomety. Ale čím? Vojáci se dál brodí bahnem a mokrým křovím, které je bez mačet neprostupné. Nohy se zamotávají ve visících kořenech a liánách, pletou si je s hady. Spojenci bojují o území, které nepatří ani Angličanům, ani Japoncům. Když opálí lak v přilbách, vaří si v nich guláš. Na dlouhých pochodech pralesy přicházeli vojáci do vesnic. Domorodci je nevíтали, všichni vojáci byli jejich nepřátelé, ať Spojenci, Japonci, nebo Čankajškovi Číňané. Plenili všichni, vzali si, co potřebovali, a když ustupovali, pálili za sebou domy, pagody, džungli. Přinášeli kožní nemoci, tyfus, vši. A jak toužili po sexu. Aspoň na chvíli zapomenout na mizérii, octnout se mimo bojiště, džungli, rozkoš byla okamžikem nesmrtelnosti, sex jedinou obranou proti smrti. Tuto službu obstarávaly u armády Korejky, jedna měla uspokojit čtyřicet vojáků za den. K ostatním nemocem se přidaly nemoci pohlavní.

Když někdo už nemohl vydržet žít, uvázal si provázek na spoušť, namířil hlaveň na svou hlavu a palcem u nohy zmáčkl spoušť.

Kolovaly pověsti o japonských krutostech. Opravdu si nevážili života svého ani života nepřátel, zdáli se tedy neporazitelní a to ještě zhoršovalo náladu Spojenců.

Františkovi prostřelili plíci a zůstal ležet v jednom z lazaretů na dobytém území. Vlastně si nepamatoval, jak dlouho ležel pod plachtou, kolikrát vystřídal den noc, měsíce a měsíce se tělo potilo v horečkách. Kolikrát si myslel, že je po smrti, ale mladé tělo bojovalo. Byl mezi tady a tam, jak dlouho, nevěděl, ale na konci války, když Spojenci vytlačili Japonce z Burmy a ti prohráli válku

v Tichomoří, kterou tak nešťastně začali, odvezli Angličané Františka do Anglie, kde mu plíci vyoperovali. Strávil ještě dva roky v anglickém sanatoriu a pak se vrátil do Čech.

Usadil se v secesním domě, v bytě, kde bydleli jeho rodiče, oženil se a narodil se mu syn. Zdál se být šťastný, možná proto, že toho už zažil dost. Tam na Východě se stal moudrým člověkem, který je spokojený s tím, co má. S mým otcem projektovali sídliště ve slohu socialistického realismu. To, před čím ve třicátých letech utekl ze Sovětského svazu, ho dostihlo po válce v jeho rodné zemi. Musel se pořád obávat, že bude potrestán za to, že bojoval v anglické armádě proti fašismu. Za drátěnými ploty nabitými elektrinou, které komunisté postavili kolem jeho vlasti, aby z ní nikdo nemohl uniknout, se nepřestal cítit jako obyvatel světa. Jezdil do Prahy a nakazil mne svým světoobčanstvím. Vyprávěl mi, že za ostnatými dráty je celý svět, o tom svědčily i mapy a atlasy. Naučil mě milovat vzdálenou Indii, subkontinent, který začíná v Himálaji a končí na bouřlivém soutoku dvou oceánů až u malého přívěsku Cejlonu.

Ano, nakazil ji svým neevropským klidem. Proto se stárnoucí žena vrací na místa, kde žil. Avšak Indie už je jiná, přelidněná. Vleču se ve městech bezmocně proti davu, který se neúprosně dere kupředu, pokouším se zastavit čas. Ta stará Indie se ztrácí v řevu motorů, v tuposti a trivialitě obecného zhroupení, které jsme tam my Evropané importovali. Moudrý král Bhútánu donedávna zakazoval televizi, ale už bitvu také prohrál. Někdy ještě za sebou táhnu houf mladých mužů, jsou plni energie, zatímco moje slábne. Snad očekávají peníze, doufají, že jim dopomůžou k úspěchu, který by se stal smyslem jejich života. Pořád doufají, že se stane zázrak, který je vydělí ze zástupů čekatelů a dá jim šanci, přinejmenším je postaví na startovní čáru. Nevědí, proč se

narodili. Bloumají po ulicích, touží po sexu snad tolik jako kdysi vojáci v džunglích jihovýchodní Asie, ale nemají peníze na to, aby se oženili.

Vidím stárnoucí bílé ženy, kterým dělá dobře, že je obklopují mladí muži a obdivují je. Pozoruje staré muže, kteří se oblažují přítomností mladých Asiatek v Kambodži a v Thajsku, přijeli si v buddhistických zemích užít svůj poslední stařecký sex. Mladá těla jsou celkem levná. Musela v Africe vidět, jak si Evropané kupují dětská těla, chlapce a holčičky. Krev se jí hrne do obličeje, když vidí, jak si Američanka ve středních letech, masitá stehna v šortkách, holá opálená ramena a mezi nimi zpocená rýha, koupí láhev piva, upije a přistrčí ji poutníkům, sedícím pod stříškou u Ganéšova chrámu. „Dopijte si to,“ řekne. I když žízeň je veliká, láhev se zbylým pivem zůstane stát. Američanka pokrčí rameny, ušklíbne se. Přiškrbeným hlasem řeknu: „Stydím se, že jsem také bílá.“

A vůbec, co tu ještě dělá? Slábne, prohrává, už se dokonce bojí přejít ulici. Zůstane stát na chodníku a zoufá si. Ví, že by už měla omezit svůj pozemský horizont, nahradit ho horizontem absolutním. Jenže doma, co doma, tam je ženou, která má život za sebou. Panuje tam kult mládí. Tady jsou ještě místa, kde nemusí být mladá a krásná, někdy potkává lidi, kteří si váží stáří. Zůstává ještě chvíli na mostku mezi tady a tam.

Sedím na kameni na břehu subkontinentu a za mými zády je bílé francouzské město. Jsem na útěku a vím to.

Na ostrovech

Prý se tam jezdí čarovat. Příteli čarodějovi se tam před lety zjevilo bílé světlo. Rotovalo nad zemí, blížilo se k němu, až ho oslnilo, a pak se opět vzdalovalo a nakonec se rozplynulo v tropické džungli. Ostrov je nabitý velikou energií, říkal, ale je záporná.

Vysedávala v pagodovitých hinduistických chrámech na svazích vyhaslých sopek, v chrámech tak jiných než v Indii, ačkoliv i na Bali jsou hinduisté. Všude kolem se válely staré obětiny, rozcupované větrem a vybělené sluncem. Úhledné košíčky na púdžu splétají ženy z trav a rákosí a vsazují do nich květinu, vonnou tyčinku a ovoce. Časně ráno je pokládají k oknům a ke dveřím domů, na rodinné oltáře a do chrámů, aby chránily ta místa před zlými duchy a démony. Obětiny se proměňují ve smetí, které nikdo nezamete. Těla hinduisté spálí a popel hodí do řeky anebo do chrámových bazénů. Když seděla na schodech, které sestupovaly do nazelenalé vody, viděla na dně úlomky lidských kostí, zbytky nedokonale spálených koster. Maso syčivě uhořelo a na kosti rodina nekoupila dost dříví, je drahé. Kůstky a kostičky se vždycky někam uklidí, ale kde přebývají duše a duchové? Odcházejí z ostrova na jinou planetu, padají do černých děr ve vesmíru a proměňují se ve hmoty zahuštěné obrovskou energií. Anebo ti, kteří se nemohou vrátit do lůna a znovu se narodit, musí zůstat na zemi jako diskarnáti, bloudí po ostrově a straší dosud živé? Hladoví duchové s hrdly tak úzkými, že nemohou nic pozřít, a tak touží aspoň po lásce. Když ji nezískají, škodí.

V chrámech je husté a číhavé ticho. Sošky bohů a bohyň s těly omytými mlékem a olejem a zabalenými do hadříků svítí v přímém světle. Nikdy se tam nedokázala ponořit do meditace, bála se,

snad hada, hmyzu, možná ducha. Že jsou tu všude kolem duchové a démoni, o tom nepochybovala. V japonském divadle kabuki chodí duchové zemřelých mezi živými a vyřizují si s nimi své účty. Poznají se podle příšerně zmalovaných obličejů, ran a naříkavých kňučivých hlasů. V legendách může duch dokonce vystoupit z těla živého člověka, na čas ho opustit, někde daleko vyrovnat porušenou rovnováhu dobra a zla a pak se zase vrátit do těla, které na něho čeká. Jedna žena ve stavu převtělení dokonce porodila dítě. Jeho otcem byl milenec, za kterým utekla od zlého manžela.

Zadní Indie. Ostrovy koření, čaje a kávy. Kolik o ně Evropané svedli bitev. Muž a žena mířili zrovna do posvátného opičího lesa, když náhle z dosud čistě vyleštěné oblohy vypluly černé mraky. Ohlašovaly, že zakrátko spadne prudký déšť.

Z chrámu, který míjeli, slyšeli hudbu. Odvážili se jít po schodech nahoru, kolem zlatých deštníků, které mají chránit oltář před deštěm. Prší tu každý den, třeba i několikrát a pořádně, je období monzunů. Pod střechem seděli na zemi muzikanti a paličkami bušili do kovových gamelanových nástrojů. Jsou podobné cimbálům a mexickým marimbám. Hudebníci měli i bubny, housle a flétnu. Hráli, improvizovali, rozváděli téma, překvapivě a vtipně trylkovali. Mraky už úplně zakryly palčivé slunce, v chrámu se setmělo. Muž a žena si lehli na pódium z latěk, hlavami k orchestru, hinduisté ani buddhisté totiž nesmějí natahovat nohy k nikomu, koho nechtějí ponížit. Venku se spustil liják, bíle lilo tak, že nebyl vidět nejbližší strom. Déšť v prohlubních lačně mlaskal. Vítr hnal vodu až ke vstupu do chrámu. Gamelany přehlušily hukot lijáku a muzikanti hráli, i když déšť ustal. Ani potom, když už znovu vysvitlo slunce, nemohli přestat. Tohle je čarování, které probouzí pozitivní energie. Když zněly gamelany, zdálo se jí, že se dotýká tajemství ostrova, že tu je přítomno ve své úplnosti.

Orchestr zmlkl, ti dva otevřeli oči a posadili se. Hleděli na sebe nevidoucíma očima, a teprve když prohlédli, souhlasně na sebe kývli. Už neprší, půjdeme. Tenkrát si poprvé uvědomila, že jsou tu dva a že jsou muž a žena. Až do té chvíle považovala svého spolucestujícího za spolehlivou obranu proti domorodcům, kteří se často domnívají, že osamělá bílá žena touží po romantickém dobrodružství. Postarší Evropanky a Američanky ve společnosti mladých mužů rozkvétají a některé ani neváhají za to zaplatit.

Podruhé měla extatický zážitek při tanci kecak. Padesát mladých mužů pohybuje vsedě na zemi pažemi a rukama a přitom vydává zvuky, které připomínají vřeštění opic tam v posvátném opičím lese, řev tygrů, kuňkání velikých tropických ropuch a skřeky ještěrek toké, které prý voláním toké přivolávají smrt. Za zvuků mužských hlasů, bez hudebních nástrojů, tančí tanečníci v kostýmech scény z Rámájany. Dramatu o Rámovi, jeho ženě Sítě a opičím králi Hanumanovi, který pomohl moudrému Rámovi osvobodit krásnou Sítu z moci zlého démona Rávany. Démon Sítu unesl a pyšný Ráma ji pak zavrhl, ačkoli se jí démon nedotkl, a už nikdy se s ní nemiloval. Tanečníci a tanečnice jsou v transu, pozná se to podle toho, že se jim nepohybují oční panenky. Nakonec navrší pomocníci uprostřed scény ze slupek kokosových ořechů hranici a zapálí ji. Když plamen dohoří, rozmetají kopisty žhavé uhlí a na něm tančí muž na malém dřevěném koni. Pokaždé koník pobídne a vhopsá bosýma nohama do žhavého uhlí. Když uhlí rozmetá až pod nohy obecenstva v prvních lavicích, pomocníci ho zase shrabou na hromadu a tanečník ho v transu zase bosýma nohama rozhází. To se opakuje, dokud zbývají poslední žhavé uhlíky. Pak se tanečník zhrouť na zem, hledí strnule před sebe, ale nevidí nic, je jako loutka, která dohrála kus. Znehybněl a dámy z obecenstva se s ním nechávají fotografovat.

Šli pak setmělou ulicí, zdálo se jí, že se vznáší nízko nad zemí, viděla domy, stromy a lidi v jakémsi posunu, všechno bylo nehmotné, klamné, neuchopitelné a zářilo vlastním jemně zbarveným světlem. Jsem to vůbec já? ptala se sama sebe a cítila se blažená.

Noc vychládá teprve k ránu, to už dávno křičí kohouti v klecích z proutí a rákosí. Začínají kokrhat ve dvě hodiny po půlnoci a nepřestanou ani na chvíli až do bílého rána. Rozednívá se v šest, a to se probudí i další stejně hluční ptáci. Někteří hnízdí v korunách stromů, jiné chovají ostrované v klecích. Pořádají soutěže v ptačím zpěvu a vyhrává ten, jehož pták silně, krásně a dlouho zpívá. Co člověk nenaspí do dvou nad ránem, už pak nedožene.

Majitelka osamělého domu u moře se zapřísahala, že nemá kohouty, ale kokrhali a ráno je objevili v křoví u zdi, zavřené v překlopených koších. Muži si na svých kohoutech zakládají, jsou pyšní na jejich sílu, barvy, na to, jak mocně kokrhají. Navečer je vyndávají zpod košíků a masírují je, aby byli houževnatí. Když kohout v zápase čestně zemře, postříkají jeho krví oltáříky a chrámy, aby se démoni napili a neškodili. Na své kohouty vsází, ale oficiálně je to zakázané. Trapně je tomu, jehož kohout ze zápasu uteče.

Večer před spaním si pouštějí u stropu vrtuli, která bzučí, malinko kulhá, čeří vzduch a k ránu snad utlumí příšerný kohoutí zpěv. Mezi její a jeho rukou, v prostoru širokém snad deset nebo dvanáct centimetrů, cítila obal jeho a svého fyzického těla, jogíni tomu říkají psychické tělo. Bylo to víc hlazení duší než těl, něžné a věrné.

Čas na rovníku a v jeho blízkosti je jiný, pokud si ho i tam lidé neznetvořili podle západního vzoru. Nikdy neviděla domorodce utíkat, leda jednou, když se mu topilo dítě v jedné ze zelených tůní, prorostlé kořeny lotosů. Šepot se ztrácel ve větrném proudu, který

vířila vrtule a celá se přitom kývala, jen se utrhnout. S každou otočkou zasténala a ten zvuk lehce mrazil. Žárovku na stropě někdo umístil v dosahu stínu lopatek, takže když bylo rozsvíceno, točící se vrtule vytvářela stroboskopický efekt. Rychle za sebou následovaly momenty světla a tmy. Mělo to tu výhodu, že si po večerech mohli povídat o svých minulých životech. Nabízela mu životy svých předků, své dětství tam daleko na severu. Vyprávěla o svém milovaném voříškovi Puntovi, s nímž trávila prázdniny na vsi. Jednou v padesátých letech, v ten slavnostní první den prázdnin, ji pes nevítal. Hospodář, se slzami v očích přiznal, že ho zastřelil. Nic už tu není jejich, tak co by Puntů hlídal. Zástupná oběť, pochopila později, sebevraždu vyměnil sedlák za vraždu.

„Pomalů,“ šeptal, „hlad' mě ještě pomaleji. Nepospíchej.“ To už se dotýkala jeho kůže, hladké, světlé, vlhké. Okna byla zastřena, okenice zavřené, bože, myslela si, jak jsou tyto dny nepodobné mému životu.

Ráno vstane ještě za tmy a jde na pláž. Zhluboka vdechuje vůni moře, střídavě si palcem a ukazovákem zacpává nosní dírký. Rychlý vdech a pomalý výdech. Pozoruje, jak na východě obloha rudne, pak si položí ručník na vlhký písek a vleže cvičí jogínské ásany. Je šťastná? Je. Když vyjde slunce a začne hrát, ubírá se k domku a po cestě objedná snídani.

Přítel mezitím vstal, je na verandě, když přinášejí kávu, čaj, vařenou pálivou zeleninu a k tomu bílý chléb. Pokojně posnídají, pak si odpočinou a chystají se na pláž. Tam, do stínu kaširového lesíku, jim číšník z blízké hospody přinese, co si objednali. Také se koupou a plavou. Chodívá po divoké pláži a pozoruje, co všechno přes noc příliv přinesl a co odliv odnáší, kývá se v rytmu, který je každý den a každou vteřinu jiný. Zapomíná, že někde už větší část života žila, že se starala o lidi, kteří její péči potřebovali, že

vychovala děti, a také, že se už od dětství marně snažila, aby ji rodiče pochválili.

„V tomhle věku,“ řekl, „je láska čistá radost. Milenci už s ničím dalším nepočítají. Je to dar bez závazků, bez žárlivosti a bez budoucnosti.“

„A co když na tobě budu závislá, co když tě budu obtěžovat a budu chtít být pořád s tebou?“

Léta se s hukotem hrnou nazpět, je to pořád stejné, říká si. Láska je tatáž a je snad vždycky dobrá.

„Co když budu plakat?“ šeptá do husté tmy, která se teď ani nehne. Vypnul vrtuli. „Vím, že tam úplně dole není radost, vždycky tam byl pláč.“

„Teď tam bude radost,“ slibuje. „Uvidíš.“

Jednou leželi v horkém poledni pod stříškou u silnice, mučilo je horko a autobus, na který měli předem zakoupené lístky, nejel. Usnul na uzounké lavici a ona bděla. Spal kdekoliv, ona nespala někdy ani v noci.

Když autobus přijel o tři a půl hodiny později, omluvil se řidič za zpoždění. Po cestě vybuchla sopka a poplivala silnici bahnem tak, že musel to místo objíždět.

Lepké noční tropy, v džunglích opodál jejich hotelu se všechno rychle rodí a hyne. Silnější vítěz nad slabším, podle Darwina a Nietscheho.

„Nemysli,“ šeptá jí do zpoceného ucha, „ty moc přemýšlíš.“

Bojí se ho zeptat, jestli ji miluje. Pořád má na rtech tuhle otázku, ale nakonec ji nevysloví. To je to, o čem přemýšlí.

* * *

„Kdy jsi přijel?“ ptá se ho za několik týdnů po návratu do Evropy. Vyměnili si přátelské políbení a sedí teď naproti sobě v kavárně.

„Včera a hned jsem ti zavolal.“

„Já nebyla doma.“

Dlouhé ticho, šustot servírčiny naškrobené zástěry. Čínské závojnatky tichounce plují v akváriu. Připomínají jejich společné potápění v korálovém moři. Kolik tam bylo rozkvetlých korálů, kolik ryb úžasných tvarů a barev. Vyhlédne oknem. Venku je šero, ani světlo, ani tma. Blízká zeď protějščího domu s úzkými zastřenými okny.

„Kdy odjedeš?“

„Zítřka.“

„To už se neuvidíme.“

Pohlédne na ni dřívějším pohledem a jí se zdá, že zahlédla lásku.

„Teď se ale vidíme, mám takovou radost. Ty nemáš radost, že jsme spolu?“

„Kdy se vrátíš?“

„Asi za týden. Zavolám ti.“

Dívá se na něho pozorně, tentokrát neuhne. Nijak se nezměnil, a přece byl jiný. Šedé oči si ji pozorně prohlížely, jako by na ní chtěly najít nějakou vadu. Přejela si rukama po obličeji. Nos, ústa, brada, to všechno k ní patří. A on? Srostlé oblouky obočí, důlek uprostřed brady, silný kořen nosu, horní přední zuby se odhalují až po růžovou dásně, když se směje. Třeba si to všechno vymyslela.

„My dva se nikdy nerozloučíme,“ řekne a položí jí teplou ruku na předloktí. „Prožili jsme spolu velmi krásný čas, budu na to vždycky vzpomínat.“

„Já ještě nevzpomínám,“ hlesne.

Třese vztekle prázdným hrncem přítomnosti, v němž řachtá vzpomínka. Klade si otázku, jestli by byla smutná, kdyby byl mrtvý.

„Já vždycky, když jsem poraněný nebo nešťastný, tak mám sám sebe rád. Ty se nemáš ráda? Vždyť přece víš, že všechny negativní emoce jsou projevem našeho ega. Zkus se mít ráda a všechno bude vyřešeno.“

„Jestli se ty vlastně nemáš nejradši na světě. Možná děláš všechno tak, aby to bylo pro tebe nejlepší.“

Zmlkne, překvapená tím, co říká. Proč ze sebe dělá jeho špatné svědomí? Je přece dost stará, aby pochopila, že každý muž chce být obdivovaný takový, jaký je.

„Učili jsme se přece oba dva, tam v Orientu, brát žal stejně jako radost. Musíš pozorovat svou mysl, ovládat ji. A ty teď trpíš. Ty, která všechno už o životě víš.“

Má mu to vrátit? Proč, když ho stejně nezmění? Na lopatkách je ona jako každý, kdo se vydal. Ztratit se. Zmizet. Nebýt.

* * *

Lod' je stará, oprýskaná, pomalá. Moře olověně šedé, vítr vane ze západu a přináší nízká mračna, prší z nich studený, svíravý, vlastně odporný déšť. Když pluli podobnou lodí z Jávy na Bali, teplounce přšlo a slaná vodní tříšť se mísila se sladkým deštěm. Stáli pod stříškou v horním patře na boku lodi a nechali se zalévat. Světla z pobřeží vzdalující se Jávy a blížícího se Bali plavala v černočerné měkké tmě, rozpíjela se v dešti, jako by svítila přes matné sklo.

V Severním moři, jen o dva měsíce později, měli na sobě nepromokavé bundy a čepice, ale počasí bylo i na rukavice. Ty s sebou neměli, jen malou lahvičku becherovky na zahřátí. Seděli v mokru

za komínem, dvě ženy a dva chlapci, ale stejně na ně chlístal déšť. Obyvatelé ostrova Terschelling se vraceli domů, turisté se vydávali na ostrov. Nejčastěji starší manželé, anebo rodiče s předškolními dětmi.

Ráda by věděla, čím se liší obyvatelé ostrovů, těch tam dole pár stupňů pod rovníkem a těch tady na severu Holandska, od lidí žijících na pevnině. Předpokládá, že jsou ctižádostivější a touží po větším kusu země, po větší komunitě, v níž by se mohli uplatnit. Bojácnější jsou možná rádi, že se tu narodili a vlastně nikam nemusí. Ti nejstatečnější se na korábech vypravili obsadit horké ostrovy kolem rovníku. Dováželi odtamtud čaj, kávu a vzácná dřeva, to, co v jejich studené domovině nikdy nerostlo. Holandský Golden Age by nikdy nebyl bez kolonií.

Pozoruje skrz kajutové okénko Severní moře a pije z kelímku horkou kávu. Sklo je postříkané stříbrnými kapkami jedním směrem, stále prší. Kolem lodi se lesknou písčiny, je odliv, ve slunečných dnech se tam prý povalují tuleni. Loď pluje jakousi řekou v moři, proplouvá mírným proudem mezi písčinami, po obou březích vyznačenými modrými kovovými bójemi. V noci plují lodi, dopravující cestující z pevniny na ostrov, jen jedním směrem, převážejí ostrovany domů.

Slyšela od jednoho čukotského spisovatele, kterého němečtí literáti velmi uznávali a oslavovali, byl to pro ně exot a prezident čukotského svazu spisovatelů, příběh o ženě, která se proměňovala v tuleně. Ještě krutější legenda než pohádka o malé mořské víle s rybím ocasem, která se z lásky k princovi proměnila v lidskou bytost a pak, když ji člověk zradil, v šedou pěnu. V dětství malou mořskou vílu oplakávala, jak je dobré, že už je stará.

Vystoupili z lodi v malém městečku mezi písečnými dunami. Panorama tvoří čtverhranný maják, který z moře vypadá jako

kostel. Přízemní řadové domky, seřazené do rovných ulic, velmi holandské. Všechno se tu zdá být šedé, leskle namočené, studené. Čisté, vyfoukané a ohlazené severním větrem. Vzduch je tak ostrý, že škrábe v hrdle a pálí. Nic z měkkosti tam pod rovníkem v něm není, ačkoliv je také vlhký. Z autobusu pozoruje, jak se trávy, červnově rozkvetlé, ohýbají ve větru. Všechno se pohybuje a vlní, není tu nic z nehybné zapuštěnosti a tíhy tropů, z odporu, který při každém kroku klade hustý horký vzduch. Ostrov je třicet pět kilometrů dlouhý a tři až pět kilometrů široký. Je na něm pár vesnic, žije tu asi jen několik tisíc lidí.

Tam, v Tichém oceánu, se soptící ostrovy vynořovaly z moře, hory jsou doposud živé. Žhavé jádro, stále přítomné, prověřuje kvalitu lidského života, nejistota vzbuzuje pokoru k přírodě a živlům, potřebu žít s plným nasazením v přítomnosti. Výbuchy sopek umenšují lidskou pýchu, nadutost se ztrácí v mocné zeleni džungle, v nepřetržitém rození a smrti toho, co není dost odolné.

Jednou byla s průvodcem v malajsijské noční džungli. Svítíl velikou baterkou na místa, která znal. Motali se na úzkých cestičkách prosekaných v deštném pralese, měsíc v úplňku chvílemi čarodějně zazářil skrz husté kmeny obalené listovím. Viděli mohutné pavouky, kteří seděli na sítích utkaných z provázků, noční tropické motýly, květiny, které kvetou jenom jednu noc a ráno uvadnou. Spatřili na zemi, v opadané kůře stromů a v suchém listí, sotva rozeznatelné černé a žluté škorpiony, kteří jsou v noci našťěstí slepí. Zato oči siveta a lenochoda svítily jako třpytivé reflektory a opalizovaly v korunách vysokých stromů. Silná baterka našla bachyni s osmi podsvínčátky, měla už je uložené v pelechu, jen ona, matka, stála a bděla. A také objevili svítící houbičky, které vyvolávají halucinace. Průvodce, Malajec se sporým tělem a zlatohnědou pletí, který znal džungli jako domek, v němž se narodil,

jí nakonec ve vší slušnosti nenápadně nabídl své sexuální služby. To mladí Keňané na břehu Indického oceánu se vyjadřují určitěji. Malajec řekl, že v recepci jejího hotelu už nikdo není, že tedy pro ni nepošlou auto, jak slíbili, a nezbývá jí než nasednout za něj na malou motorku. Vezl ji pak, mezi jednou a druhou hodinou v noci, po úzké silnici džunglí, kterou i přes hluk motoru slyšela bzučet, řehat a žít. Přál si dovést ji až k jejímu pokoji, že si dají spolu kávu, ale ona zavolala recepčního, který byl pochopitelně vzhůru a nevzdálil se z recepcie.

Na Terschellingu je velký rozdíl mezi přílivem a odlivem, bílé pláže se rozprostírají v šíř i v dál a lidé, když je pozoruje z vrcholů dun, se pohybují na rozhraní vody a písku jako papírové loutky z čínského stínového divadla. Chodí ráda bosa po březích moří, když voda smývá její šlápoty. Smývání v ní vždycky probouzí metafyzický pocit. Zmizení, úlevné a dočasné nebytí.

Jezdí po ostrově na vypůjčeném kole. Je to dobré, stabilní ba-bičkovské kolo, s pohodlným sedlem, na němž může vzpřímeně sedět, protože řídítka jsou vysoko. Na takovém kole jezdívala v Porýní Vestfálsku. V zimě smutnou rovinou, nad níž foukal silný vítr. Na jaře se tam močálovité louky zazelenaly a všude se pásli koně, ovce, krávy a prasata. Jako by se v tom kraji vyprázdnila Noemova archa, chrčila páry a oplodněné samice rodily. Všichni ti boží tvorové, malí i velcí, bečeli, ržáli, bučeli, mečeli, chrochtali z radosti ze života. Vzpomněla si, jak chasidé v Haliči obhajovali svou masožravost. Podle jedné z jejich legend všechna ta zvířátka hlasem prosila Boha, aby byla co nejdříve zabita, snědena a dostala se do ráje.

Ostrov Terschelling od nepaměti obývali chudí lidé. Živili se rybařením a čekali, až se potopí nějaká loď. Ostatně čekají dodnes. Jedna žena vyprávěla, že když ztroskotá loď, propadnou ostrované

i dnes zlaté horečce, běží na břeh a vyhlíží, co připlave. Probudí se v nich vášeň původních lovců a sběračů, chytne je chtivý fantaz, který nezná souseda ani bratra. Viděla dokumentární film z loňského roku, kdy tu ztroskotala loď, která vezla sportovní obuv. Pláže byly plné rozházených mokrých bot a vlny za přílivu přinášely další. Místní běhali po plážích a hledali páry, čísla a barvy, které patřily k sobě. Když nějaký šťastlivec našel svoje číslo, levou a pravou a stejnou barvu, nevzdal se a hledal dál. Co kdyby! Nikdo není tak chudý, aby si nemohl koupit boty made in China, ale od lovců a sběračů nejsme v čase tak vzdáleni, i když prvobytně pospolné předky by hledala spíš tam dole u rovníku. Na severu se žádná perspektivní civilizace nevyvinula, ale tihle rybáři a chovatelé dobytka byli odjakživa mazaní a hbitě využívali výhodnou polohu svého ostrova. Například zapalovali ohně na nečekaných místech, aby zmátli lodě a ponorky, a ty ztroskotaly.

Na dveřích muzea vraků visí prosba, aby domorodci darovali do muzea věci, které oni nebo jejich předkové vylovili a doma si je schovali. Dnes žijí blahobytněji z turistického ruchu. Jsou tu kolonie rekreačních domků, karavanů. Obývací s kuchyňskou linkou je dost velký, ale ložnice jsou maličké, a tak má člověk pocit, jako by spal ve skříni. Jako všude v Holandsku – moc lidí a málo prostoru.

Dvě ženy a dva chlapci hledají místo, kde by nefoukalo, aby se mohli najíst bez písku na jazyku a v zubech. Trávy, které tu ochraňují, aby jistily duny, jsou tuhé a lesklé. Z vrcholku duny, kde se nohy boří a boty se naplní pískem, je vidět konec ostrova. Před koncem je ještě jezero, měkce vyhloubené v nazlátlém písku, má barvu nebe a plave v něm několik bílých mráček. Vzduch vykrajuje přesné tvary korun borovic. Napadne ji, že každý z nás, jak tu čtyři stojíme, dva dospělí a dvě ještě děti, vidíme svět jinak. Je

jedna realita, ta vlastní, pak je jiná, částečně společná, o té se ještě můžeme domluvit. A nakonec ta, která je společná všemu a všem, nemají do ní všichni přístup, aspoň momentálně ne. Všichni tápeme v nepojmenovatelné skutečnosti. A je vůbec skutečnost?

Jednou jede sama na kole, severní vítr jí nadouvá větrovku. Ať zamíří kterýmkoliv směrem, vždycky se jí zdá, že vítr fouká proti ní. Když se projíždí na kole v Čechách, zdá se jí zase, že pořád šlape do kopce. Pozoruje z tichého kola ptáky letící nad vřesovišti a nad bažinami. Umí si představit, jak je tu všechno fialové, když kvete vřes. Teď kvetou podle cest maličké několikabarevné macešky a na lukách modré divoké hyacinty. Je šťastná? Ano, je. Je tu čistě a průhledně, nikde žádný kal ani smetí, žádné napětí, klid.

V holubníku vrkají bílí holubi, až se jim hrdélka dmou. Za vysokým oknem spí na slunci, na parapetu, pěkně za větrem, trojbarevná kočka, kdysi májová. Plynová kamna uvnitř domu modře planou. Před domem je rozkvetlá louka, pasou se na ní bílí koně, dlouhé hřívy jim vlají ve větru. Trávy se ohýbají a stébla stříbřitě kmitají. Za hrází na konci louky je moře, lahvově zelené s bílými hřebeny vln. Na druhé straně je také moře. Je všude kolem.

Tam na Bali prudce mládla. Ale byla to vůbec ona? A nezdálo se jí na chvíli, že je nejlepší, protože ji konečně někdo pochválil? Protože se jí někdo zastal, vzal ji v ochranu proti cizímu světu?

Nebe se od západu zatahuje černými mraky, přicházejí z Atlantiku, přehnaly se přes Irsko a Anglii a spadne krátký, silný déšť. Studený, ne teplý jako na ostrově Bali.

Nad močálovitými loukami létá pták kivit. Volá kivit, kivit. Asi má na louce hnízdo a bojí se o vajíčka nebo už o ptáčata. Na kamenitém mořském břehu stojí v houfu divoké husy, přiletěly z jihu, odpočívají, než se vydají dál na sever, kde budou hnízdit. Nezavrou ani na chvíli zobák. Ptačí lety zůstávají pro ni tajemstvím, načá-

sování jejich přeletů, jak se orientují v noci a jak to, že se vracejí na stejná místa? A co zkusí ptáci, kteří zůstávají přes zimu na severu.

Tam na jihu si blaženě žili hornbillové, zoborožci, velcí černí ptáci s kostěnou trubicí na horní části zobáku. U krční páteře mají silné svaly, aby hlava unesla těžký zobák. Létají ze stromu na vzdálené elektrické vedení a nazpátek, hlavou vytaženou z krku udržují rovnováhu. Podle ornitologů jim trubice není k ničemu. Znovu žasla, jaké tvory to Pán Bůh stvořil. Stejně se podívovala nad korálovými rybami. Ty placaté a vysoké někdy i s obtížemi plavou. Zakopávají čumáčkem o korály a udělají přemet přes hlavu. Oči hledí do stran, takže nevidí překážku před nosem. A jak jsou barevné, proč vlastně, když žijí ve stínu? Připomínají, že v přírodě nebylo všechno stvořeno za nějakým účelem. Bůh věru není pragmatik.

Vloni na Vysočině pozorovali mladé zlaté úhoře, jak se vši silou svého mrštného a útlého těla pokoušejí vyskočit na kameny, zachytit se a přeskočit přes přehradní hráz vysokou osm metrů. Sledovali celé odpoledne, jak padají zpátky do pěnící se vody. Dokázali to? Neví. Byli trpěliví a neztratili ani na chvíli naději, že se jim podaří dostat se do jezera nad přehradou a pokračovat ve své pouti proti proudu divoké a nehluboké řeky.

Stojí na břehu Severního moře, poslouchá příboj a sleduje, jak se moře přibližuje. Pomalu, ale s velikou silou. Myslí na vraky navždy uvízlé v písčinách kolem ostrova. Byly plné lidí, kteří doufali a modlili se, aby dopluli do přístavu. Po staletí tu lodi troskotají. Největší atrakcí ostrova je muzeum vraků. Je plné nádobí, kufrů, bot, hraček, ve vitrínách jsou dudlíky z devatenáctého století vedle těch nedávných. Plastové hračky vypadají nezníčitelně. Jsou tu také části soupravy křišťálového skla. Něžné sklenice přežily loď

i pasažéry. Objednal si je ruský car Mikuláš II. pro světovou výstavu v Paříži v roce 1892. Tenkrát prožívala Evropa svůj zlatý věk, marxismus a fašismus, dva zmetci počatí v jejím lůně, ale už rostly. Sklo naložili na loď v nějakém francouzském přístavu a v bednách ho vezli do Petrohradu. V další vitríně je soubor čínského ručně malovaného porcelánu. Dále jsou tu kompas, které selhaly, zrezivělá čerpadla, kormidla, staré kožené boty, pozůstatky po naší tehdy se plavící civilizaci. K těm patří i zbytky sovětské ponorky s rudým praporem, na němž je žlutý srp a kladivo.

Z předmětů vystavených v muzeu jde na ni hrůza. Co když se sem ztroskotanci, připoutaní ke svým věcem, vracejí. Ohledávají svoje ztráty, oplakávají vraky. Hledají předměty, které si vzali na cestu jako nepostradatelné, možná nejvzácnější, děti se pídí po hračkách. Snad tu vlají nazí utopenci, napodobují skučení větru, které nikdy neumlká. Je tu ale i fotografie pověstného sudu s brusinkami, který připlaval odněkud ze severu, a plody se rozsypaly na souši. Od té doby se brusinky rozmnožily, dělají tu brusinkový čaj, marmelády, kořalku, šťávy. V písčinách, zakreslených na námořních mapách, leží dosud desítky nevylovených vraků a další lodě troskotají. Tam na jihu se turisté, vyškolení v potápění s kyslíkovými přístroji na zádech, s lehkou hrůzou rádi ve vracích procházejí.

Severák se ji co chvíli pokouší srazit z kola, na cestě se tvoří písčité návěje, dává pozor, aby kolo po nich neuklouzlo. Nad hlavou jí lítají rackové a křičí. Pravidelně komíhají hlavou ze strany na stranu, hledí buď pravým, nebo levým zlým okem. Připomínají řízené střely anebo mechanické hračky. V noci se slétli na karavan, dupali a klovali zobáky do střechy, bylo to jako střelba z lehkých pušek umístěných v nebi.

Kolo se potácí proti větru jako opilec. Vítr rozežene každou vůni, ještě než ji stačím ucítit. Vypínám čich, svůj nejsilnější smysl. V hukotu větru nic neslyším. O to silněji vnímám jemně odstíněné akvarelové barvy, tam na jihu křiklavé. V krajích u rovníku jsem také musela vypínat některý ze smyslů, aby se ostatní posílily. Ve žhnoucím slunci jsem zavírala oči a slyšela pak zřetelněji zpěv ptáků, hluk vln narážejících na pobřeží, šumění listnatých stromů a třaskavé nárazy uschlých větví divokých palem. Hmatala jsem horkou lepkavost, která se dá smýt jen na několik minut. Osprchuje se, utře, ale jakmile se začne oblékat, vyrazí pot znovu. Obouvá se, pot z čela kape na zem a vytváří lesklé loužičky.

Zastaví, sleze z kola a opře ho na opěrák. Celé se chvěje a chvěje se také vzduch a její tělo. Klekne si a položí dlaně na písčitou cestu. Zdá se, že stojí na místě. Tře dlaň o dlaň a teplo z dlaní přikládá na oči. Dívá se chvilku do blízké tmy. Pak ruce oddálí a pozoruje, že všechno kolem se usadilo na svá místa. Keř je keř a strom je strom, bohudíky.

Za chvíli, uklidněná, může pokračovat v jízdě. Nalevo zůstává poslední vesnice, Osterende. Za ní je už jen ptačí rezervace, jezírka, močály, ptáci, jarně roztoužení, borové lesíky a nízké křoví. Chce vidět konec ostrova, písčného tuleně, který se kdysi dávno vynořil ze Severního moře. Cyklostezka končí ve vysoké duně. Přeleze s kolem dunu a octne se na široké nazlátlé pláži. Dlouho hledá místo, kde nefouká. Přeje si, aby se aspoň na chvilku svět s ní zastavil. Až na moře, které v pohybu neustane, a na nebe, po němž vítr žene mračna. Konečně rozhodí na suchém písku mezi dunami ruce a nohy a hledí do nebe. Vítr vyfoukal všechny myšlenky, v hlavě je prázdno. Občas jí malý vzdušný vír něžně pokryje tvář nejjemnějším pískem. Drtí písek v zubech a chutná ho. Zrak, chuť a hmat, víc nic.

Na Bali je písek hrubý, těžký, plný barevných kamínků, tady je jemný, prachový. Běží až k hranici vody a země. Vyhýbá se loužím, jimiž moře protéká a prosakuje v mělké laguně. Uskakuje před vyšší vlnou. Šlape na krabí skořápky, poslouchá skřípavý nářek mrtvých živočichů. Tolik smrtí předcházelo vzniku hor, kamenů, nafty, uhlí a písku. Jako by si Bůh všechno vyzkoušel předtím, než stvořil člověka.

V písku jsou dírky jako na ostrově Bali. Kolem nich pobíhají podobní ptáčky jako tam, pozorují, jestli v dírci nezahlednou klepýtko neopatrného kraba. Vytáhnou ho ostrým zobákem jako vývrtkou, snědí ho a snaživě řapají dál.

Už se nedivila holandským námořníkům, kteří připluli ze studených moří do tropů, vystoupili na břeh, zůstali tam pár dní a zapomněli. Za několik let už možná ani nevěděli, že kdysi žili v Evropě, ploužili se šedými a chladnými dny s dětmi na krku, večer přicházeli k rodinnému stolu a spali vedle svých žen v manželských postelích. Ponořili se do světla a barev, do houževnaté, sladké krutosti přírody, našli si tmavě zlatavou krásku a už se víckrát nechtěli vrátit tam nahoru, čtrnáct tisíc kilometrů daleko.

Venku zrají i v noci kokosové ořechy. Když ráno ve stínu snídali, pozorovala mladé muže, jak s chodidly u sebe a koleny od sebe rychle šplhají na kokosové palmy, zahnutým nožem odkrajují ořechy, ukládají je do košíků a ty pak snášejí na zem.

„Víš co? Budu ti povídat pohádku od Oscara Wilda Rybář a jeho duše. Jednou mladý rybář chytí do sítě mořskou vílu a zamiluje se do ní. Chce se s ní oženit a žít na mořském dně. V mukách lásky se odebere k rusovlasé čarodějnici, tančí s ní o sabatu a dozví se, jak by se mohl stát mořským tvorem. Čarodějnice mu daruje nožík, poradí mu, aby se postavil zády ke slunci a odřízl po obvodu svého těla svůj stín. Tím se zbaví své duše, neboť ona je ten stín. Duše,

zavržená, plačíc, se vydává sama do světa. Smí se na mořském břehu znovu setkat se svým tělem až za rok. Po roce duše nabízí tělu bohatství a moudrost, když ji vezme zpátky, ale mladý rybář ji nechce. Miluje stále malou mořskou vílu. Při třetím setkání mu duše nabídne lehkonožnou krásnou tanečnici. Rybář s ní protančí noc a do moře se nevrátí. Duše jde s ním dál světem a navádí ho ke zlým činům. Nemá srdce, to si mladý muž ponechal a v něm chová lásku ke své víle, stesk po ní. Konečně, po letech bloudění, se rybář, pronásledovaný zlou duší, vrací na mořský břeh. Volá vílu, ale ta se neozývá. Tehdy, v okamžiku zoufalství, se duše vrátí do rybářova těla a vlna vyvrhne mrtvé tělo mořské víly. Rybář ji obejmě a umře žalem. Milenci jsou pochováni za hřbitovní zdí křesťanského hřbitova jako pohaní. Na jejich hrobě za nějaký čas vykvétou nádherné bílé květiny a omamně voní. Tehdy vezme i farář milence na milost. Láska končí smrtí a sahá až za hrob, jak tomu bývá v pohádkách Oscara Wilda, ve Slavíku a růži, ve Šťastném princí. Chceš, abych ti to vyprávěla?“

„Nemysli na nic, prosím,“ žádal tenkrát.

Ted' plaší severní ptáky, kteří vzlétají a sedají na kamenech – racky, divoké husy, kachny. Severní moře mění barvu podle toho, jak se zrovna zbarvuje obloha. Ostrov končí lagunou, kterou musí překročit. Severní slunce suše pálí. Je tu sama a svou osamělost cítí jako tíži. Stýská se jí po jednom muži, který zůstal daleko na jihovýchodě. Mělká voda v laguně se oslnivě leskne, zavírám jedno a pak i druhé oko. Otvírám jedno po druhém, na okamžik osleplé jase. Hladinu v loužích čeří vítr, zvedá suchý, drobounký písek a ukládá ho o kus dál. Odolává pokušení brouzdat se v loužích. Přece ví, že jí za chvíli bude zima a do večera se nezahřeje. Také si zakazuje sbírat kamínky a mušle, když uschnou, ztratí barvy. Doma pak dávno posbírané mušle přesypává sem a tam. Není s to

ty dokonalé tvary vyhodit. A přece, co s nimi, když už nevyvolávají ani vzpomínku.

Proč musí vždycky dojít až na konec? Na konec Indie do Kanyakumari neboli na mys Comorin. Tam, za Indickým oceánem, se nachází země královny Maud, Enderbyho, Wilkesova země a Adélino pobřeží. Kdo byly Maud a Adéla? Norky, Australanky nebo Francouzky? Na sebe tam narážejí dva oceány, hnědavý se vlévá do zeleného a naopak. Je to bouřlivé setkání, oceány zanikají ve víru a vynořují se jako jeden. Tady na skalisku meditoval indický mudrc Vivekananda o Vánocích roku 1897. Předpovídal a věřil, že jednou lidstvo bude osvíceno, že zmoudří a zduchovní. Odmítal připustit, že by mohlo samo sebe zničit.

Daleko před sebou vidí na rozhraní vody a písku něco velkého a tmavého. Chvíli si myslí, že je to odpočívající tuleň. Když přijde blíž, poznává, že to, co považovala za kůži, je látka. Vidí nazeleňalou tvář se široce otevřenýma šedýma očima. Oči vypadají jako skleněné. Zmáčené vlasy, rozhozené po písku, příliš bílé ruce. Sedá si na bobek vedle utopeného a prohlíží si ho. Je to běloch, hezký, urostlý. Rozhozené ruce a nohy, hrudník a nafouklé břicho obrácené k nebesům. Bosé nohy s fialovými nehty. Tmavošedý oblek, bílou košili s jemným světlemodrým proužkem. Tupý, trochu baňatý nos, u kořene zbytečně široký a téměř srostlé obočí. V bradě mužný důlek. Bezkrvná ústa, horní ret smyslně vyklenutý. Na tvářích a na bradě několikadenní světlé strniště. Tělo, které dobře znala, se mlčenlivě vracelo tam, odkud přišlo. Kam se asi vydal? Marně ho volala, marně se rozhlížela po nějakém znamení. Cítila jen velikou bolest a žal.

To on jí před nedávnem říkal, že všechny emoce jsou plodem našeho ega a že je nemá mít. Byla ráda, že je jí něčeho líto. Něčeho, co už nelze vrátit.

Zvedla hlavu a její pohled upoutala loď, vrávoravě a pomalu se blížila ke břehu. Byla už tak blízko, že zastiňovala kus obzoru. Koráb se přibližoval, nakloněný na stranu, houpal se na vlnách. Píščiny tady, na pustém konci ostrova, musí být potopené hluboko pod hladinou, jinak by nepřiplul tak blízko. Tělo vedle ní bylo tiché a klidné, vlastně byla ráda, že tu není sama. Vrak se přibližoval, zřejmě nikým neřízený, opuštěný. Kam se poděli ti, kdo v něm pluli a kam? Moře přineslo a na břeh položilo jen jediného. Vrak se přibližuje. Je plný...

Iluzí?

Alma

Setkávaly jsme se každý den mezi půl a tři čtvrtě na osm na křižovatce u staré hrušky a pak šly společně do školy. Kolem jezdily tramvaje, ach, ty tramvaje zevnitř vyložené lakovaným nažloutlým dřevem, dveře mezi plošinou a prostorem k sezení se zavíraly na kliku a bylo v nich malinké kovové rozšupovací okénko. Tím podával průvodčí v zimě jízdenky do zmrzlých rukou pasažérů, kteří stáli na plošině, protože se do hustého a navlhlého tepla nevešli. Tolik lidí tam dýchalo, že byla okna zevnitř zamlžená, nejtěžší stříbřité kapky se slévaly v potůčky, které klikatě a leskle sjížděly po skle. Okénko ve dveřích byla taková malá, skoro zbytečná věc, která dělala dětem radost. Průvodčí měl koženou brašnu, z ní rukama ušpiněnými od peněz vytahoval drobné a sázel je do připravených dlaní. Míval také poloviční brýle posazené na špičce nosu, aby viděl na jízdenky a správně je kleštičkami, které měl pověšené na ruce, proštípl. Tahal za vyvěšenou koženou šňůru, když byla tramvaj připravena odjet. Zvonění dávalo znamení řidiči v předním voze. Ten točil velikým, těžkým železným kolem, kterým z kopce a do zatáčky brzdil. Ale komu to dnes mám povídat? Když už jsme u toho, připomene mi Alma po letech, v zimě míval průvodčí rukavice s ušitými prsty, červený nos a na konci mu někdy duhově svítila kapka, kterou si neměl čas utřít. Dnes je nahrazen několika označovací data a hodiny nástupu do tramvaje. Dávne spolužačky překvapují po letech jedna druhou svou výbornou dávnou pamětí. S tou blízkou už je to horší a jména se vybavují nejhůř.

Tam, u hrušky, tramvaje rozjeté z vršku brzdily. Vydávaly přitom skřípavý zvuk podobný řevu bojujících hroších samců v mělkých

vodách řeky Zambezi. Mladí muži a dívky přitom za jízdy vyskakovali, setrvačností podle tramvaje ještě kousek popoběhli. Když jsem se někdy opozdila, bavila se Alma se strážníkem. Měly jsme tam na křižovatce přítele v modré uniformě se zlatými prýmkami, člověka už nemladého. Stával uprostřed mezi lesklými koleji a černobíle pruhovaným ukazovátkem nebo jen rukama v bílých rukavicích ukazoval směr autům a zastavoval rozjeté tramvaje. Se všemi řidiči tramvají se znal a volnou rukou jim salutoval. Zdálo se, vypadá jako figurka, ale zblízka měl masitý červený obličej, baňatý nos s černými póry a živé hnědé oči, hluboko zapadlé, takže skoro zmizely, když se smál. A smával se pořád, byl to dobrý duch křižovatky. Alma měla fůru známých, jak říkala. Přátelila se také s tělnatým trhačem lístků v biografu Bruska, který nás pouštěl na nepřístupné filmy. Zaplatily jsme dvě koruny, v druhé řadě lízaly plátno, a když jsme byly při penězích, ještě nám zbylo na eskymo za padesát haléřů. Každá měla ofinu na jednu stranu, tenkrát se to nosilo, a na druhé straně nepořádnou, nepravidelnou pěšinku, která Almě v černých vlasech bíle svítila.

To ráno se Alma objevila jako vždycky nejdřív pod pouličními hodinami značky Heinz a rychlým krokem přešla ulici k hrušce. Když byla blíž, všimla jsem si, že je bledší než jindy, a to snad už ani nebylo možné. Alma měla pleť bílou jako alabastr s modrými stíny v prohlubních u klíčních kostí, v loketních jamkách a v podpaží. Pod lícními kostmi na tvářích růžové skvrny a ústa jako právě rozkvetlé růžové poupě. Když se smála, ukazovala nedávno narostlé druhé zuby bělejší než její pleť. Asijské šikmé oči pod něžnými křídly obočí byly a jsou doteď tak živé, leskle hnědé s modrými bělmy. Vlasy měla tenkrát černé až domodra. Podobala se malé bledé Japonce za výkladní skříní obchodu se starožitnostmi, kterou jsem si tolik přála, ale nikdy ji nedostala. Rostla

z ní krasavice a já jsem si proti ní připadala jako městský vrabec vedle vzácného exotického ptáka. V ten říjnový den, kdy slunce ještě matně zářilo, ale světla už každý den ubývalo, byla Alma jiná. Dívčí měkkost a obvyklá veselost v jejím pohledu ztvrdla, uvnitř narůstal výbuch.

„Co se stalo?“ zeptala jsem se ještě předtím, než jsme se pozdravily.

„Zavřeli nám tátu,“ řekla Alma a vzdorovitě vyšpulila dolní ret, jako by jí na obličej vyskočil puchýř. Statečně zadržovala pláč. Pokoušela jsem se jí namluvit, že je to nějaký omyl a brzy ho zas pustí. Alma však řekla ještě něco, co potvrzovalo nevratné rozhodnutí. Naděje je tak malá, že je zbytečné o ní mluvit.

„Budou nás stěhovat,“ řekla. „Někam za Plzeň, snad do pohraničí. Jsme v Praze nežádoucí.“ Potom vtáhla dolní ret dovnitř a kousala do něj horními zuby, až zčervenal. V tu chvíli zasáhla bolest i mne. Co se to děje? Ztratím svou nejlepší kamarádku?

Šly jsme spolu mlčky do školy, míjely své oblíbené papírnickví, kam jsme občas zašly pro gumu nebo nějakou barevnou tužku, Alma si tam povídala se světlovlasou majitelkou obchodu. Míjely italského zmrzlináře, který dával Almě zadarmo zmrzlinu, až jí jednou za pultem sáhl do kalhotek.

Musely jsme jít kolem budovy generálního štábu, kde Almin tatínek pracoval, ale teď byl neznámo kde. Malý sporý muž s holou hlavou a velkýma smutnýma očima. Měl výrazný nos a pod ním pečlivě zastřižený knírek. Alma mě několikrát vylákala, abychom ho šly do práce navštívit. Přišel vždycky do vrátnice, nahoru do kanceláře nás nebral, ačkoli si musel všimnout, s jak velikou touhou jsme hleděly na páternoster. Nosil uniformu československého důstojníka, potutelně se usmál a strčil Almě nějakou papírovou bankovku. Někdy přinesl pastelky, vodové barvičky nebo blok,

nikdy nepřišel s prázdnou. Po cestě do školy v říjnovém ránu jsme obě mlčely, snažila jsem si představit, že by zavřeli mého tatínka, ale neuměla jsem to domyslet. Nenapadala mne ani žádná utěšlivá slova, prožívala jsem jen možnou ztrátu kamarádky.

Zнала jsem jejich byt, chodila jsem tam často. Byl tak prostorný, že se tam s domovníkovými dětmi krásně hrálo na schovávanou. Zabíral celé první patro ve vile se zahradou, v níž stával ve stínu korun mohutných platanů kdysi bíle natřený, teď už omšelý altán ze starých dobrých časů. Dnes vím, že to byl byt, který se pronajímá za zásluhy, a že z něho bývají nájemníci vystěhováváni, když se jiná klaka chopí moci a půjčí ho svým novým příznivcům a kamarádům. Byt byl židovský majetek, i nábytek byl z předválečných časů. Židé si odvezli do koncentráků nanejvýš padesát kilogramů, zatímco německý protektorátní generál nebo úředník si prý všechno, s čím se dalo pohnout, včas vzal s sebou. V přestávce mezi válkou a komunistickým převratem byl byt i se zbylým nábytkem propůjčen Alminým rodičům za zásluhy ve Svobodově armádě, pak je vyhnali a obsadili ho nějací prominentní komunisté. Bydlet v tom bytě bylo životu nebezpečné, násilná smrt tu číhala za každou bílou záclonou, ba dobře si tu žila a vyčkávala, až přijdou na řadu další oběti. V salonu byly v rohu kožené klubovky a v alkóvně bytelný psací stůl. Na desce a v šuplatech se líně povalovaly myšlenky bývalých obyvatel bytu, mužů, zatímco jejich mrtvé, neviditelné ženy se přely v kuchyni o místo u sporáku. U stěny proti oknu stál skleník plný broušeného skla, které, když některé dítě utíkalo kolem, něžně cinkalo. Také slzy, které visely z křišťálových lustrů, dávaly o sobě vědět nejen duhovým mihotáním, ale i zvoněním, když byl průvan. Tehdy se vzdouvaly mušelínové záclony. Ložnice byla bílá, ve stylu Ludvíka šestnáctého, se zlatým zdobením. U zdi bílá kovová postýlka, na pelesti vymalovaný an-

děl strážný vedl dvě malé děti po mostku přes propast. Provázková síť se vyťahovala vzhůru, když malý bratříček s uslintanou pusinkou, zpocenými hnědými vlasy a nedbale umytýma rukama spal. A teď se Alma odtud s celou rodinou odstěhuje. Mohlo nás obě potkat něco strašnějšího?

Nakonec vzal rodinu k sobě strýček, matčin bratr. Do jednoho velkého pokoje v jeho bytě se vešla jen manželská postel z doby Ludvíka a mohutná šatní skříň, prádelník stál před jedněmi dveřmi, které se proto nedaly otvírat. V posteli spávala maminka s dvěma malými dětmi a s českou babičkou, Alma spávala na otomanu přisunutém k nižšímu čelu manželské postele. V bytě bydlela ještě ruská babička. Mluvila rusky, lotyšsky, jidiš a francouzsky, bývala to v Petrohradě a později v Rize velká dáma. Měla vysoko vyčesané špinavě šedé vlasy, upevněné na vrcholu hlavy několika želvovými hřebeny. V uších se jí bimbaly zlaté náušnice, které svou vahou protahovaly ušní lalůčky. Dlouhý, ostře zakončený nos visel skoro až k hornímu rtu. A co bylo nejpozoruhodnější, byla její veliká bota, vždycky blýskavě vyčištěná se snažila podobat té druhé, menší. Babičku v německém koncentráku někde v Lotyšsku vytáhla její nejmladší dcera z hromady mrtvol, protože se jí zdálo, že se ještě hýbe jedna noha. Na pochodu smrti jí noha omrzla a měla ji nastavenou velikou hnědou šněrovací botou. Když šla, tloukla vysokým podpatkem o zem jako nějakým kopytem, takže děti věděly, že se blíží. Trochu se jí bály, byla přísná, ale uměla být i laskavá. Její pokoj, když byly otevřené dveře, zvláště voněl. Možná to byl nějaký parfém, antirevmatické masti anebo věci přivezené odněkud zdaleka, jimž se stýskalo po dávných bydlištích. Blýskal se tam samovar, na stěnách i na zemi byly koberce a na zdi visela černá ikona, před níž svítilo červené věčné světlo a v tichu a temnotě cizího pokoje vypadalo jako malý požár. Alma

se babičky ptala, jestli se k černé matce boží modlí. Babička odpověděla, že jsou v ní především uložené peníze na zlé časy. Do pokoje ruské babičky děti nikdy nevstupovaly, ta místnost byla nějak nezajištěně připojená k ostatnímu bytu, jako by mohla kdykoliv odplout. Babička odtud vycházela vždycky napudrovaná, s červeně namalovanými úzkými rty, které, když přemýšlela, špulila tak, že se jí kolem nich dělaly vrásky. Malovala si černou tužkou oblouky obočí, které sahaly až k vnějším očním koutkům. Nosila krajkové límečky a dlouhé sukně. Nikdy nevyšla z domu bez rukavic a klobouku.

Ruská babička, které přezdívali carevna, ale nesměla to slyšet, měla ve svém pokoji komodu a v ní tajemnou zásuvku. Zamykala ji na klíč a ten nosila pořád u sebe. Alma si představovala, že tam je rodinný poklad, poslední záchrana jejich rodiny. Až bude nejhůř, babička otevře šuple a vysypou se zlatáky. Za nocí, kdy ji probouzelo chrápání české babičky, anebo některý z mladších sourozenců v horečce blouznil, se strachovala, že možná šuple jednou ze sebe vydá nějaké strašlivé tajemství. Však také babička někdy, když se jí ptala na něco z minulosti, přimhouřila šikmé oči a kostnatým prstem ukázala na komodu. Až budeš velká, všechno se dozvíš. Cítila, že osud, ruská dolja, sedí v horním šupletí komody. Carevna tam babu zamykala. Dokud ji má pod kontrolou, je to dobré.

Česká babička, venkovská žena z jižních Čech, nadřžovala mladším sourozencům. Když se něco přihodilo, odnesla to Alma, protože už měla mít rozum. Babičky se často hádaly. Jedna neuměla česky a druhá rusky, vymýšlely si a všelijak komolily slova a z jejich rozčilení z toho vznikaly směšné patvary.

Tolerovaly se, ale rády se neměly. A tu z pokojíčku pro služku vycházela Olička, náňa, kterou strýček zachránil spolu s ruskou babičkou a přivezl je obě do Prahy. Ona to byla, která před válkou

zakopala rodinné stříbro a šperky. Olička vychovala všech pět dětí babičky carevny, dušinka. Dědeček ji kdysi, když se v roce 1912 v Petrohradu ženil, dostal od své rodiny věnem. Byla malá a hubená, vždycky přihrbená, měla veliké ruce a pořád pracovala. Obě dívky si pamatují její kulatou tvář, v níž se i vrásky zdály zakulacené, a na dobromyslný přímý pohled vodově modrých očí, které vždycky vypadaly uplakaně. Řídké prošedivělé vlasy měla vzadu spíchnuté jehlicemi do drdůlku. Na rozdíl od ostatních členů rodiny se Olička na žádné fotografii nijak netváří. Byla ztělesněná oddanost a věrnost, jak to bývá u žen, které nedostaly vzdělání, ale zmoudřely těžkým životem.

Vzpomínaly ty dvě, tenkrát malé holky, dnes už ve věku babiček, na své prarodiče. Setkaly se po letech v čase, kdy obraz rodičů v paměti slábne a vlastním věkem ostře nasvícení prarodiče vyplouvají ze zapomnění stejně jako rané vzpomínky. Nedávno se jí vnučka ptala, jestli si pamatuje na dinosaury. „Ani když jsi byla malá?“ tázala se a musela jsem ji zklamat.

Almin dědeček, továrník z Petrohradu, utíkal po bolševické revoluci špatným směrem, měl v Rize majetek, Sověti ho po okupaci v roce 1940 zastřelili a továrnu mu znárodnili. Bylo to několik měsíců po tom, co se Alma, první vnučka, v Rize narodila. Tenhle dědeček je na fotografiích malý, má ušlechtilé pěstovanou bradku, žádné roští, jako mívají dnešní lenoši, kteří se nechťejí holit. Na hlavě má klobouk, na sobě převlečník a v ruce hůl. Babička carevna je o hlavu větší a ještě zdůrazňuje svou významnost kloboukem, který připomíná korunu. Hned je vidět, kdo vládne. Ovšem jakmile prý dědeček přešel kolem babičky, byt v podvlíkačkách, otěhotněla. Měla třináct potratů a vychovala pět dětí. Přežila ho o třicet let. Už od roku 1948 si nedala vymluvit názor, že nejhlupejší Židé utekli z Polska do Ostravy, do Brna a do Prahy,

chytřejší do Paříže a nejchytřejší to vzali rovnou do Ameriky. Na její slova nakonec došlo, ona ovšem umřela v Praze a je pohřbená na Novém židovském hřbitově.

Almina rodná země, rovina, lesy, pole a louky. Přístavy, do nichž se tiše vsouvají veliké zámořské lodi. Ta země byla odedávna ohrožovaná a okupovaná ze dvou stran, Němci a Rusové se tu střídali a Lotyšši usilovně a tajně po staletí zpívali svoje písně, slavili svoje svátky a mluvili lotyšsky. Zpívají dodnes:

„Moje milá, milá máti chránila mě, na rukou mne pronesla bahnem, špínou.“

Anebo: „Všichni moji bratři se utopili v polívce, jenom já jsem zůstal sám na okraji hrnce.“

I tato daina se v lotyšštině rýmuje: „Ach, jak se krásně žije na pokraji mocného, rozlehlého lesa. Pět jelenů tu oře a šest srnců tu kosí.“

Lotyšsko je zelené jako mladé obilí, jako hluboké listnaté lesy a modré jako borovice, jako chrpy a pomněnky. Lesy jsou tam světlé, podrost je šťavnatý a na okrajích neprostupných močálů se tlačí vzhůru. Na sušších místech pod borovicemi roste borůvčí a brusinky, kapradí a vlaštovičník. Nebe, rozprostřené od obzoru k obzoru, se zrcadlí v jezerech. U břehů jezer roste husté a špičaté rákosí, jímž proplouvají kachny, hoholové a divoké slípky. Vítr, který neustále fouká, oživuje zlatá prasátka v lesních tůních a skvrny světla skáčou ze stromu na strom. V polích a na lukách stojí osamělé domy, každý z těch domů stíní vysoké stromy. Lidé, kteří tam žijí, jsou uzavření a vypadají ustaraně. Pamatují zlé časy a nový pořádek nepřinesl to, co očekávali.

Už před začátkem druhé světové války byl osud Lotyšska zpečetěn tajným protokolem o neútočení, který podepsali Stalin a Ribbentrop v srpnu 1939. V říjnu toho roku donutili Sověti lotyšskou

vládu podepsat smlouvu o vzájemné spolupráci a Sovětský svaz vybudoval na území Lotyšska vojenské, námořní a letecké základny. Rok poté, sedmnáctého června, překročila za úsvitu sovětská armáda hranice a okupovala zemi. Tři dny na to ohlásili Sověti jména členů nové vlády, složené z kolaborantů a Rusů. Prezident Ulmanis byl deportován a zemřel v koncentračním táboře v Krasnovodsku. Jednadvacátého června Sověti zorganizovali volby do parlamentu, lotyšští kandidáti odpadli pod hrozbou smrti a nový Sejm odhlasoval připojení Lotyšska k Sovětskému svazu. Nastal rok teroru. V prvním roce Sověti deportovali kolem třicet pět lotyšských intelektuálů na Sibiř a do gulagů. Okupaci a anexi Estonska a Litvy provedli podle stejného plánu. Nepřipomíná nám to sovětskou invazi do Československa v roce 1968? A jak to, že to pováleční nadšení komunisté, budovatelé socialismu, nevěděli? Jedna stará Lotyška, pamětnice obou okupací, odpověděla na mou otázku, kdo byl horší, zda němečtí, či ruští okupanti, říkala, že Němci se někdy podělili s Lotyši o jídlo, a když odtáhli, nebrali věci s sebou. Rusové loupili a znásilňovali ženy. Ovšem, vy jste nebyla Židovka, řekla jsem jí a ona mlčky souhlasila, že s Židy to byla jiná. V Lotyšsku žilo před válkou sedmdesát pět tisíc Židů a po válce nezbyli skoro žádní.

Po téměř šedesáti letech se tehdejší desetileté holčičky dohodnou, že Almina tatínka zavřeli 6. října 1950. Jejich společný svět se od té doby změnil. Hruška už dávno podlehl potřebám aut a pod jejími tehdejšími kořeny jezdí metro. Také tramvaje se proměnily z oněch uvnitř dřevěných na červené a úzké, se sedadly z umělé hmoty. Ty nejnovější jsou už dokonce stříbrné a mají tvar jako letadlo bez křídel. Tenkrát, v časech starých tramvajů, byl teplý, časně říjnový den, babí léto. Muselo být teplo, protože si jasně vzpomínám, že kamarádka měla na sobě letní šaty. Tehdy se nosilo všechno po někom, anebo nedbale ušité domácí švadlenou,

která šila všechno raději větší, aby z toho děti hned nevyrostly. Do jedněch polobotek mi noha nikdy nedorostla. Musel je pak unosit bratr, který se za ně styděl, protože je považoval za holčičí. Když jsem byla větší, ušila mi domácí švadlena kabátek z předválečné látky obrácené naruby, která bývala maminčiným kabátem. Jak jsem ten kabát nenáviděla a nechávala ho na různých místech s nadějí, že ho jednou snad někdo ukradne. Jenže kabát si usmyslel, že se mnou zůstane tak dlouho, dokud se na loktech neprošoupe až do sítky z nití přetažené přes podšívku. Švadlena přicházela na dva dny jednou za měsíc a někdy mi navlékla přes hlavu příliš malý otvor budoucích šatů. Špendlíky mi poškrábaly obličej, a když jsem se hnula, píchaly po celém těle. Šaty, už nastehované, švadlena roztrhala a znovu stehovala a zase párala. Stála jsem několikrát za sebou nekonečně dlouho před zrcadlem v předsíni, nenáviděla svůj obraz, švadlenu i nové šaty. Když stará žena nervózně upravovala výstřih nebo nasazovala límeček, páchly jí ruce, jako kdyby přišla ze záchodu a neumyla si je. Snad tehdy jsem získala odpor ke všemu, co je nové, tuhé a škrábavé.

Tenkrát, když se ještě v časném podzimu pod hruškou válely plody a sladkou šťávu vysávaly poslední vosy, strážník přetékal ze své modré uniformy a vlídně na nás mával. Alma měla na sobě lehké šatky z režného plátna přírodní barvy. Byl na nich tmavočervený vzor, jakési zámotky nebo klubíčka. Zapínaly se na knoflíky v barvě klubek a byly kupodivu všechny stejné. Pas šatů sahal vysoko nad boky děvčátka a sukně měla vepředu cíp. Nevím, proč jsem si to zapamatovala, asi proto, že jsem na první pohled poznala, že se stalo něco neblahého.

„Popravili nám tátu,“ vyhrkla Alma.

Na ulici se všechno zastavilo. Nakročení lidé zůstali stát, strážník zkameněl a tramvaje a auta v ten okamžik jako by nejely. Šly

jsme ten den do školy, nepamatuji si, co jsme si povídaly. Alma měla zakázáno to ve škole říct. Později jí maminka ukázala tatínka v rakvi a Alma fotografii tajně propašovala ven a ukázala mi ji. Viděla jsem doposud na fotografii jen mrtvolku své pratety, která v sedmi letech umřela na záškrť. Ležela v rodinném albu v bílé rakvi zdobené stříbrem a měla na sobě bílé šaty. Střevíčky na podpatku byly prý papírové. Mockrát jsem svou příbuznou v rakvi zkoumala a pociťovala přitom lehké mrazení. Byla tu, a kde je teď?

Alma přinesla vlastně dvě fotografie. Na jedné stojí její maminka, na hlavě má vysoký černý klobouk a směje se ústy, nikoli očima, a na tom úsměvu je něco neupřímného, snad příliš statečného. Maminka je také o hlavu větší než tatínek, stejně jako její matka s jejím otcem. Tenhle tatínek však má na sobě československou uniformu, holou hlavu s věnečkem tmavých vlasů, smutné melancholické oči a na rozdíl od své ženy se neusmívá. Vypadá, jako když něco slibuje, k něčemu se zavazuje, ale nemůže za to ručit a sám tomu nevěří. Později Almu napadne, že to byla jejich svatební fotografie, ale nikdy jí to neřekli, protože to byla součást jejich tajemství. Tatínek drží na ruce holčičku asi pětiletou, která se dívá do objektivu šikmě přimhouřenýma, nedůvěřivýma očima. Jako by se k nim příliš nehlásila, krátce předtím ji někde našli a dali se s ní vyfotografovat. Později se Alma se mnou shodne na tom, že je obě někdy napadalo, že nevědí, jak k nim rodiče přišli. Sdílely spolu jakýsi nedostatek lásky, a ten se, jak se později ukáže, nikdy už nedoplní. Fotografie rodiny je na okrajích trochu pomačkaná a špatně exponovaná. Za trojicí jsou dřevěné baráky se střechami z vlnitého eternitu, vypadají kasárensky. Celé okolí je bez stromů, pusté a neosobní. Z fotografie vyzařuje jakýsi hluboký smutek.

Alma nevěděla, jak maminka přišla k fotografii tatínka v rakvi. Vypadal, jako když spí, ale ta představa, že ho oběsili a zahladili

stopy, jen zesilovala bolest. Možná dostala maminka od katů fotografii proto, aby uvěřila, že je mrtvý, a aby si myslela, že měl pohřeb, tam na východě si potrpí na uctívání hrobů svých zemřelých a považují za nevděčné je opustit.

Někdy krátce předtím, než byla pořízena fotografie dvou mladých lidí s děvčátkem, obrázek, na němž se usmívá jenom maminka a tím projevuje svůj vrozený sklon k optimismu, přivezli dva vojáci Almu ze sirotčince. Přijeli pro ni vojenským autem, ukázali bumážku a správa sirotčince jim dítě vydala. Slovenští vojáci Almě chatrnou ruštinou sdělili, že ji vezou za maminkou a tatínkem. Na maminku si pamatovala málo, na tatínka vůbec ne. Ani nevěděla, jestli nějakého měla. Později vzpomínala, jak maminka celou jednu noc proplakala. Když byly na frontě, spávaly spolu v posteli a jednou v zimě prý dítě přimrzlo ke zdi. Tenkrát, když se loučila se sirotčincem, stál u dveří s vychovatelkou světlolasý chlapeček a plakal, protože odváželi jeho milovanou kamarádku. Byl to syn tatínkova nejlepšího přítele, toho, který ho o pět let později nechá popravít. Chlapečka tenkrát milovala, byl to její jediný přítel. Pohybovali se v jakémsi společném světle a teple, které jim nahrazovalo dlouhou nepřítomnost rodičů. Měl tenké nohy, jedl jen záchovné dávky, přestože pro děti vojáků Svobodovy armády bylo v sirotčinci jídla dost. Tenkrát měl hnědé vlásky ostríhané na ježka, odstávající uši, jimiž rudě prosvítalo světlo. Zářil radostí ze života, kterou tehdy vnímala jako lásku. A teď je hrubí vojáci od sebe odtrhli. Posadili Almu do vojenského džípu a vezli ji rovinou. Někde v pustině prý zastavili a odešli. Seděla sama v autě, když se objevil cizí voják ve špinavé a roztrhané uniformě a chtěl si ji odvést. Naštěstí se vrátili její průvodci a po únosci vystřelili.

Už si nepamatuje, co si tenkrát myslela, ani na setkání s maminkou po dvou letech odloučení. Vzpomínala jenom na svého malého kamaráda a doufala, že se s ním jednou zase setká. Přihlásil se po šedesáti letech. Nevěděla, jestli ho chce ještě vidět, bála se, že se tím setkáním bude muset vrátit do časů plných bolesti. Pak si vzpomněla, že se její matka setkala s jeho matkou, a to v době, kdy už obě byly vdovy po popravených, z nichž jeden, chlapečkův tatínek, dal popravit Almina tatínka. Česká babička si tenkrát v noci uvázala šátek na babku a vydala se prosit za svého syna. Nepořídila, ani se nedostala přes strážné. Alma měla dlouho mamince setkání s vdovou a Vláďovou matkou za zlé. Tenkrát byla mladá a neuměla odpouštět. Raději s ní o tom nemluvila. Jak teď lituje všeho, nač se maminky, dokud žila, nezeptala.

Léta si opakovala, že její malý kamarád za nic nemůže.

„Pamatuješ se?“ ptá se mne, „jak jsme k nim chodívaly, když ještě žili oba tatínkové? Dveře od vily, kde bydleli, hlídala vojenská stráž se samopaly. Pamatuješ?“

Vladimírův pokoj, jmenoval se po Leninovi, byl plný hraček, jaké jsme nikdy neviděly. Po celé ploše pokoje se rozprostíraly koleje a po nich jezdil elektrický vlak, který svítil a smutně, táhle houkal. Objevovala se tam hubená, elegantní paní s účesem, přísně staženým do uzlu, Vláďova maminka.

„Pozvala jsi ho?“ zeptám se Almy, zvědavá, co asi dělá syn popraveného komunisty.

Nachystala jsem pohoštění. Přišel robustní člověk, dělnická třída. Vytušil snad, nač jsem se ostýchala zeptat, a řekl, že nesměl studovat, protože jeho otec byl zrádce národa a zaprodanec imperialismu. Vyprávěl o svých dětech a vnucích, ale ani nevytáhl fotografie. Pak začal o politice, ukázalo se, že je sociální demokrat. Děti komunistů snad mají v krvi něco, co je nutí, aby byli levicoví

a sociální. Touží dopřát proletariátu určitý podíl na svém vlastním blahobytu. Děti tvrdých komunistů za normalizace většinou utekly na západ a teď se vracejí se slušnou penzí.

Když Vladimír odcházel, věděla, že ho vidí naposled. O tom podstatném nemluvili. Podobali se bývalým milencům, kteří obcházejí v hovoru kolem bývalých ran a jizev a nakonec nevědí, proč se vlastně sešli. Přišel stárnoucí chlap, nespokojený se svým životem, bez schopnosti něco změnit. Neukázal jí nic ze svého soukromí, dokonce jí nedaroval ani jedinou vzpomínku navíc.

„Je mi líp doma, v Americe,“ řekne najednou Alma a hlas se jí třese. „Tady se mi to všechno moc připomíná. Chudák moje máma, byla tak statečná.“

Almina maminka chodila do práce a i po večerech často nebyvala doma, děti vychovávaly babičky a svým skromným, láskyplným podílem přispívala i Olička, která prala na valše všechno rodinné prádlo a uklízela. Česká babička vařila a ruská to nerada jedla. Alminu maminku si pamatuji, jak sedí na stoličce v koupelně jen ve spodním krajkovém prádle a lakuje si nehty. Muselo to být v létě, protože okno do zahrady bylo otevřené a šuměly tam vysoké topoly. Zapadající slunce se blížilo k obzoru a jako reflektor naplňovalo koupelnu zlatým světlem, v němž se blyštěly kapky vody na zrcadlech. Seděla tam dcera carevny, nohu přes nohu a na špičce jedné nohy visel ozdobený pantoflíček. Muselo jí v té době být něco málo přes třicet, byla dvojnásobnou vdovou a měla na krku tři malé děti. Prožila toho dost, aby měla právo si do smrti stěžovat. Koupelna voněla mýdlem a nějakým parfémem. Žena na stoličce měla plnou postavu a výrazný obličej. Ústa rudá, jako by jí někdo hodil do tváře kus barvy, a dlouhý úzký nos půlil tvář na dvě poloviny, ten podělila po carevně a oči zase zdělila její prvorozená dcera. Asijsky šikmé a velmi živé. Vyzařovala nesmír-

nou energii a radost. Byla bych si také přála mít podobně žádoucí maminku.

Tenkrát jsem chtěla mít všechno jiné, než jsem měla. Toužila jsem přivést své kamarádky do bytu své tety. Měšťanský byt s leštěným nábytkem, zasklená knihovna ve tvaru skříně, v ní dvě řady sebraných spisů s koženými hřbety, pračka, lednička. Všechno se lesklo, nikde ani stopa po prachu. Tak to u nás nevypadalo. Snila jsem o tom, že sem, k tetě, přivedu kamarádky a budu předstírat, že tady bydlím. Byt, v němž bydlela Alma, byl ještě neuspořádanější než ten náš. Všechno tam bylo provizorní, předměty, ba i nábytek jako by se vznášely ve vzduchu a nemohly zaujmout svá definitivní místa. Postele někdy zůstaly rozestlané a stříbrná lžička se válela za dveřmi. Alma cvičila na piano a její mladší bratr si pod ním stavěl skříň z dek a prostěradel. Někdo plakal, někdo se smál, ruské a české výkřiky, a když byla maminka doma, také lotyšské, pokud ženy nechtěly, aby jim děti rozuměly. Už jako malá holka jsem viděla, že v téhle rodině jsou ženy silnější než muži. Bylo to království žen, muži byli zastoupeni jen v povedeném strýčkovi a malém klukovi, který se ještě uklidňoval dudlíkem.

V té době už jsme měly první polibky za sebou. V šesté třídě, když se nějaký kluk zamiloval do holky, řekl jí to tajně jeho kamarád. Někdy dokonce dorazil pod lavicemi lísteček se zprávou, že se sejdou tehdy a tehdy. Milovaná si vzala s sebou dvě kamarádky, chlapci své sekundanty, svědky. Tenkrát se domy nezamykaly, a tak do přízemí domluveného domu přivedli kluci jeho a dívky ji. Dívka se obvykle pokoušela utéct, avšak sekundantky držely oběť pevně v koutě u schránek. Byla jsem svědkem, jak blondatý Honza, měkce obtloustlý syn řezníka, kterému sice krám znárodnili, ale z nějaké protekce směl být vedoucím, políbil Almu. Políbil ji na ústa, která si hřbetem ruky hned utřela a pošeptala mi: „Hubu má jak med, asi ho miluju.“

U toho také zůstalo, zamilovaní si občas vyměnili lístečky, anebo se na sebe toužebně koukali a ostatní děti jim to záviděly. Všechno snažení mělo pak lahodit tomu druhému a vzbuzovat jeho obdiv. Po každém výkonu, ať už školním, tělocvičném, nebo rozbitém oknu, se očekávalo uznání. Čím déle vztah trval, tím byl ostatními dětmi uznávanější a obvykle končil polibkem někoho jiného. Ti, kdo zůstali nepolíbení, se stali osamělými nešťastníky, vyřazenými ze společenství políbených. Byla jsem z těch, které se políbit nedaly, a tím jsem už tenkrát upozorňovala na svou jinakost. Nebyla jsem přizpůsobivá, a tak si mne spolužáci občas vybrali za oběť šikany. Doma jsem pak plakávala s hlavou na maminčině klíně a ptávala se: „Mami, proč nejsem jako ti ostatní?“ Maminka nevěděla, litovala jsem ji víc než sebe. Proč musela dostat tak nemožnou dceru?

Almin povedený strýček čekal na svou oběť v malé předsínce, odkud vedly troje dveře a nebylo tam žádné okno. V přítmí se pokoušel některou z dívek, tu, která zrovna tudy procházela, přitlačit do kouta. Mumlal, že ji naučí francouzáka, pamatuje si na jeho jazyk ve svých ústech jako na teplého slimáka. Jednou řekla Alma matce, že na ni strýček sahal. Když se objevil ve dveřích do kuchyně s nezbytnou americkou cigaretou v koutku úst, hodila po něm sestra talíř, ale naštěstí se netrefila. Strýček byl nejslabším článkem rodiny, skládající se z žen, a jako všichni slabí muži měl milenky. Jeho žena, když nějakou objevila, křičela, vždy znovu překvapená: „Ty děvkaři!“ A on jí koupil šperk. Alma vyzorovala, že strýček, když si už nevěděl s animírkou rady, sám svůj vztah prozradil a ostatní už nechal na své silné ženě. Ta ho vždycky obtíže zbavila. Byl jí za to vděčný a nikdy by ji neopustil, protože byla jeho záchranou a jedinou jistotou, jinak by snad utonul v proudu života. Milenky, to byla snad jeho obrana proti domácí ženské

přesile. Potřeboval, aby ho nějaká žena obdivovala víc než ty, které měl doma. Po válce, když přišel se Svobodovou armádou do Prahy, koupil hospodu. Tu mu ale po komunistickém puči znárodnili. Byl z těch nešťastných Židů, co neutekli dost daleko.

Mám Almě vyprávět, co jsem si přečetla o řádění Aräisova komanda? Lotyšši i Židé vítali německou armádu s květinami, doufali, že je Němci osvobodí od Sovětů. Ale mýlili se. Už během prvních dní po obsazení prohlásili Němci bolševiky a Židy za největší nepřátele říše. Viktors Aräis dostal příkaz vyvraždit všechny lotyšské Židy. Jeho komanda přepadala židovské domácnosti, naháněla lidi na nákladní auta a svázela na pláž a do písčných dun. Ano, bylo to u Baltického moře, které tak miluji. Židé se museli postavit zády k odstřelovačům, čelem k příkopu, který předtím vykopali. V něm pak ležela jejich mrtvá těla, zakrytá jen vrstvičkou písku. Lotyšši spolupracovali s nacisty za vodku a peníze. V roce 1941 nahnali Židy do ghetta, když předtím vyloupili jejich byty. V ghettu pak žilo třicet tisíc lidí v malých domcích bez elektřiny a kanalizace, za plotem z ostnatého drátu. Dostávali denně dvě stě třicet gramů chleba a místo masa sledí hlavy se shnilým zelím. Ještě téhož roku vpadlo Aräisovo komando do ghetta a vyhnalo mladší lidi pod záminkou, že budou někde na neznámém místě pracovat. Staré lidi a děti postříleli, živé předali Jeckelnovi, kterého Himmler pověřil, aby zlikvidoval i poslední zbytky lotyšských Židů. Ti si potom na jeho příkaz sami lehali do hromadných hrobů, říkali tomu Sardinenpackung. Museli se svléknout donaha a dvanáct střelců usmrtilo za minutu šestnáct lidí. Dvacet čtyři tisíc lidských těl bylo pohřbeno v jamách, které vykopali sovětsí zajatci. Po mnoha letech jsem jezdila na kole a v borových lesích kolem moře a často jsem objevila kámen na masovém hrobě. Na kameni je červená pěticípá hvězda a pod ní je rusky zlatým písmem napsáno: „Na

tomto místě zastřelili nacisté s pomocí svých pomahačů v letech 1941–1942 mnoho sovětských občanů.“

Slezu z kola a postojím tam. Stromy jsou vzrostlé, koruny šumí ve větru, který fouká z jihozápadu. Obvyklý lotyšský vítr, je s podivem, když nevané. Poslouchám moře a vítr. Je tu tak zeleno, klid a mír. Pod mýma nohama leží kostry, nikdo neví kolik, už nikdo nikdy nebude pátrat po tom, kdo byli ti mrtví. Jsou země, kde lidé ani hrobům nevěří. A našel by se vůbec v Evropě národ, který by se nemusel za nic stydět? Obrisy hromadných hrobů jsou dodnes patrné nejen v okolí Rigy, ale i v Lijapáje. Objevují v divokých lesích sovětské tankodromy, zarůstající pomalu borovicemi a břízami, betonové kryty pro tanky, kulometná hnízda, cesty z betonových panelů, které se propadají do písku a vedou odnikud nikam. Příroda se pokouší jizvy zahladit, ale nedaří se to. Pořád je patrné, že tu byla západní hranice mohutného Sovětského svazu, stvořeného, ach, ta ironie výkladu dějin, z vůle národů.

Přistihnu se, že si při jízdě na kole prozpěvuju sovětskou hymnu a že si vzpomínám na slova, jako by ve mně byla někde vyražená. Uprostřed lesa dosud stojí zrezivělý sovětský radar, tak těžký, že si ho nemohli odvézt. Do uprázdněných domků v lotyšských ghettech vozili nacisté ve čtyřicátých letech Židy z Německa a z Československa. Existují dokumenty o tom, že nacisté, kteří si dělali německy důkladné zápisy, nechali zavraždit sedmdesát pět tisíc Židů v Lotyšsku a v pobaltských státech celkem dvě stě tisíc. Ty, které nezabili, odvezli do vyhlazovacích táborů. Arāisovo komando, když zlikvidovalo Židy a přišlo o práci, se přejmenovalo na Lotyšskou legii. Tato jednotka Waffen-SS údajně vedla partyzánský boj za svobodu Lotyšska. Teprve 13. října 1944 Rudá armáda vyhnala nacisty z Rigy. Arāis se jako obyčejný voják přihlásil Spojencům pod jiným jménem. Poznali ho, vydali na něj zatykač,

jemu se však podařilo z vězení utéct a pokojně žil pod jiným příjmením jako tiskař ve Frankfurtu nad Mohanem. Konečně v roce 1975 byl nalezen a postaven před soud, který trval čtyři a půl roku. Zemřel po devíti letech ve vězení.

Himmlerův plán se podařil, o holocaustu se prý v Lotyšsku nemluví. Mám o tom Almě vyprávět?

Sedím v dunách u moře a medituji. Baltické moře dnes jemně olizuje písek udupaný nočními vlnami. Je v zapadajícím slunci téměř černé, na hřbetech pomalých vln lahkově zelené. Po nebi se sunou bílé šmouhy rozmazaných mraků a slunce některým z nich naděluje na okamžik duhu. Rákosí vyrůstá z písku, je ostré a lesklé jako meče, na některých místech rostou husté chomáče odolného koniklece. Kvete úzkými modrými kalichy, v nich dozrávají střípaté vousy a vlají v západních větrech. Procházím se bosa po břehu a sbírám ohlazené pestrobarevné kamínky, některé mají díрку a přinášejí štěstí. Ty si schovám. Velké oválné kameny, teď suché, vyneslo moře za zimních bouří.

Moji rodiče brali v padesátých letech Almu s sebou na prázdniny, ale ona na vsi strádala, protože jsem se kamarádila ještě s jinými holkami. Snad měla příliš velkou potřebu důvěrné lásky, chtěla někoho vlastnit. Nechtěla si hrát s ostatními dětmi, odmítala jít do lesa, nekoupala se, chodila sama a trucovala. Za svou zhrzenou lásku se styděla a možná ani neuměla říct, co jí schází. Žárlila tak, že ji můj otec na její přání odvezl. Po prázdninách se mnou nemluvila. Pak se stalo něco převratného a potřebovala důvěrnici.

Babička carevna v jednom zářijovém odpoledni otevřela tajemné šuple. Byly doma samy dvě, což se často nestávalo. Vytáhla ze zásuvky tmavomodré album vázané v sametu a ozdobené zlatou tepanou sponou. Rozepnula sponu a pomalu, s úctou album pohladila. Kniha se zlatou ořízkou patřila do jiných časů a babička

se vážně a snad i s bolestí odhodlávala sdělit dívce pravdu. Napřed jí ukázala fotografii mladé maminky v baletní škole. Krásná šestnáctiletá dívka, stojící v piškotech a načechrané sukýnce na špičce jedné nohy, vypadala jako bílá labuť z Labutího jezera. Maminka v černých plavkách na pláži. „V obličeji moc hezká nebyla,“ utrouсила babička, „ale měla krásnou postavu, však vidíš. Asi ji tvůj otec uviděl poprvé u moře, v Lotyšsku, kde jsme mívali daču, no jo, zezadu byla nejkrásnější. Tady jsou spolu,“ řekla a obrátila stránku, kde v rámečku z pomněnek stál zamilovaný pár. Alma zavřela oči a za chvíli je opět otevřela. Byli tam pořád a ve tváři mladého rozesmátého muže poznávala některé rysy svého obličeje. Ano, je mu podobná. A náhle si uvědomila, a ta myšlenka jí rychle jako lehký mráz sklouzla po zádech do nohou, že vlastně vždycky tušila, že má jiného tatínka. Ten popravený byl na ni hodný, nikdy nedělal rozdíly mezi ní a menšími vlastními dětmi, ale pořád tu bylo něco podivného. Občas někomu z rodiny ulétla vzpomínka nebo narážka na něco, o čem nevěděla. Na jejím životě, pokud se pamatovala, ulpívalo tajemství. Všichni ho znali, jen ona ne. Když se ptala, odpovídali vyhýbavě.

Babička potom vyprávěla, že její vlastní otec, který se jmenoval Konrad, přišel do Rigy z Prahy, byl vystudovaný doktor veterinář a poslal ho jeho otec, pražský továrník, na nějaká jednání. Setkal se s Alminým dědečkem, tím malým mužem s bradkou a v klobouku, a byl pozván na daču. Byla to jedna z těch dřevěných, bíle natřených vil s vysokými okny, přímo stvořená pro rozkošné pobývání v borovém lese v blízkosti moře, jehož nepřetržitý hukot ve větrných nocích slýchávali. Na zasklené verandě se v pozdních odpoledních podával čaj a vareňje. Mluvil se rusky a jidiš. Tam, ale spíš na pláži, uviděl mladý Čech poprvé sedmnáctiletou maminku a později rodinu navštěvoval v secesním domě s truchlivými maskarony

a se sochami napodobujícími antiku a Egypt. Bydleli v jedné z těch slavných secesních ulic v bohatém hanzovním městě. Sochy mužů a žen tam v řasnatých rouchách shlížely ze střech činžovních domů. Průčelí byla vyzdobena ornamenty, květinami, cizokrajnými stromy a mezi úponky a listy se objevovaly věstkyně a vestálky. Jaký podivný svět to vídala Alma, když ji vezli v kočárku a pozorovala fasády domů. Viděla nebe a celou známou historii lidstva od egyptských sfing přes Řecko a Řím až do začátku dvacátého století, kdy skončily všechny styly a lidstvo se obrátilo k marnosti.

Babička jí ukázala fotografii miminka na gauči ve velikém pokoji s naleštěnými parketami, koberci a alkovnou. Skrz jemné bílé záclony tam svítilo nízké severní slunce na modrobílé a stříbrné tapety se sotva postřehnutelným vzorem. To všechno muselo být uloženo hluboko v její paměti, ale nemohla si na to vzpomenout. Maminka prý přijela z Prahy, kde se s otcem po svatbě ubytovali, do Rigy slehnout. Almě byly dva měsíce, když Lotyšsko okupovala sovětská armáda. Poslouchala, co babička vypráví, ale zdálo se jí, že je to o někom jiném. Jako by vedle ní seděla ještě jiná Alma, dvojnice, té se to celé týká. Měla by projevit nějaké city, a ne tu sedět jako zařezaná. A tak to zůstalo, když babička vyprávěla dál. Jak dědečka Sověti zastřelili a znárodnili mu továrnu, hned v roce Velikého teroru, jak ji a nejmladší dceru, která ještě nebyla plnoletá, zavřeli do koncentráku. Alma si na tetu pamatovala, setkaly se po válce v Praze a teta pak utekla s agentem přes Šumavu do Ameriky. Přicházely od ní balíky, které zvláštěně voněly a byly v nich obnošené šaty. Vždycky s maminkou oděvy pořádně prohlížely, protože ve vycpávkách byly zašité nové silonky a jiné vzácnosti, které celníci nenašli. Teta posílala také krabice s kakaem.

„Almuška dorogaja,“ řekne babička chraplavým hlasem a obejmeme vnučku kolem ramen. „Musela jsem ti říct, že máš jiného

tatínka, a jeho jméno vyplníš do přihlášky na střední školu. Také jméno si změníš, ten druhý tě nestačil adoptovat. Uděláš to, protože s původem zrádce národa a popraveného se na žádnou školu nedostaneš a půjdeš do učení.“ Babička se dlouze vysmrkala do kapesníku s krajkovou obrubou, který si možná pro tuto příležitost přichystala. Almě jí bylo líto, je už tak stará. Lítost a jakási chabá radost, že už ví, se slily v jeden pocit, nedokázala je oddělit. Babička možná plakala nad jejím navždy už ztraceným dětstvím. Alma mlčela, hlas se v ní někde ztratil, a tak jenom pohladila babičku konejšivě po suchém a žilnatém hřbetu ruky ozdobené prsteny. Maminka a tatínek se chtěli vrátit do Československa, ale Sověti je nepustili a vystudovaného zvěrolékaře poslali i s ženou a miminkem do sibiřského kolchozu. Kastroval tam a uměle oplodňoval prasata. Na věkem zšedlé, ale asi už původně špatně nasvícené fotografii byl mladý pár s miminkem asi tak ročním, za nimi dřevěné provizorní domy. Babička si nepamatuje, jak se to místo jmenovalo. Snažili se usmívat, byli stateční, ale z fotografie číselala nekonečná osamělost, dokonce i miminko vypadalo jako stará a ustaraná bytost. Alma se podívala na babičku. Byla jako vždycky nalíčená, dlouhý nos napudrovaný, aby se neleskl, ve tváři měla slavnostní výraz a ruce se jí třáslly. Přerývaně dýchala s otevřenou pusou, pudr se na nose srážel do tmavších map a drolil se, jak se potila. Alma se bála, aby babička rozčilením neumřela.

Vnímala vůni otevřeného šuplete, páchlo po věcech dávno odsouzených k zániku, které se teď polekaly světla a snažily se přežít tu strašnou chvíli, kdy byly odhaleny a vystaveny svému možnému konci.

„Kde je?“ zeptala se konečně. Babička otázku přeslechla, byla na jedno ucho hluchá a teď ukazovala vnučce fotografii, kde jsou její rodiče před sovětskou invazí v družné zábavě s nějakými lotyšskými-

mi intelektuály. A pak vytáhne maminku v elegantním kulatém kloboučku posazeném na stranu, v tmavém, snad hedvábném převlečnicku, nožku přes nožku, krásně tvarovaná lýtka, propnutá na vysokých podpatcích. Kdyby tak věděla, co ji čeká, pomyslí si Alma a babička, jako by měla stejnou myšlenku, pohladí maminku na fotografii.

„Kde je?“ zeptá se Alma teď už hodně nahlas, zakřičí otázku carevně do toho ucha, na které slyší. Babička na ni vytřeští oči a zeptá se kdo. „No přece můj tatínek,“ rozčilí se Alma a vzpomene si, jak se babičky ptávala, kde je maminka, když byla v porodnici napřed se sestrou a pak s bratrem.

„Mezi maminkami,“ odpovídala jí tehdy babička, protože si myslela, že je příliš malá na to, aby jí vysvětlovala, jak se narodí dítě. Teď má před sebou krásnou čtrnáctiletou dívku s mramorovou pletí a šikmýma asijsky proříznutýma očima, dívku, v níž je cosi mladě rostlinného, časně rozkvetlého, co se dá lehce utrhnout a poplenit. Vzpomněla si, že kdysi v mládí viděla v Louvru Rodinův Polibek a Amora a Psyche. Její vnučka jí připomínala těla z mramoru, tak něžná a nedotknutelná, a přitom chvějivě živoucí. Oživlý kámen oslavuje tvary lidského těla a je tak zranitelný, že vzbuzuje nutkání pohladit ho anebo poškrábat nehtem. Člověk to neudělá, protože ví, že by dotekem znesvětil posvátno. Babička cítila, že by vnučku měla upozornit na nástrahy života, ale teď zrovna nenacházela v sobě sílu. Připadala si na ten úkol příliš stará.

„Je mrtvý, myslela jsem, že už jsem ti to řekla. Padl u Sokolova v roce 1942.“ Babička se pokouší dát najevo svůj dávný smutek, ale vnučka pozná, že se jí to nedaří, a odpouští jí. Babička je zevnitř kožená, ta kůže není jemná jelenice, snad toho zažila příliš mnoho. Nastane těžké ticho. A tu se Almě zase vybaví jedna z jejích prv-

ních vzpomínek. Maminka pláče celou noc v nějakém dřevěném baráku, kde je strašná zima.

Babička si otře tváře krajovým kapesníkem a znovu pohladí album. Na kapesníku zůstane šmouha po tmavě hnědém pudru. Album je měkké, sametové a babička ho chová na klíně jako vzácný a jediný důkaz o tom, že mluví pravdu.

„Konrad se tam na Sibiři dozvěděl, že generál Svoboda založil v Buzuluku Československý armádní sbor. Rozhodli se s tvou matkou, že se dají naverbovat. Konrad nebyl komunista, Pán Bůh chraň. Byl to pravý buržoazní synek jako tvoje matka.“

Chvilku babička vypráví, jak krásně žili napřed v Petrohradě a po bolševické revoluci v Rize. Jedli na stříbře, prostírali damáskové ubrusy, pokaždé čerstvě vyprané a vyžehlené, měli svou společnost složenou z uprchlíků z bolševického Ruska, samé lepší lidi. A ubohý mladý zeť z Československa musel do Rudé armády. Byla to jediná možnost, jak se dostat pryč ze Sibiře a možná i ze Sovětského svazu. Židé se sjížděli do Buzuluku ze všech stran. Povedený strýček, mladší bratr matky, šel také do armády a viděl, jak Almina otce zasáhla střepina z granátu a jak umřel. Maminka tomu uvěřila až na konci války, a když už bylo jasné, že se Konrad nikdy nevrátí, vzala si v Humenném na Slovensku Almina druhého tatínka, Čecha zase z Východu. Když se to hodí, opakuje vřdycky babička svůj názor, že už její muž se po revoluci rozhodl jít špatným směrem, je to všechno jeho vina. Prchal z Petrohradu, který se zakrátko potom proměnil v město pojmenované po šílenci, který strhl jejich milovanou Rus do katastrofy. Rodina bohužel neutekla dost daleko, a tak je bolševici o pár let později přece jen dostali.

„Dobře si pamatuju,“ řeknu za víc než půl století, „jak jsme se setkaly u naší hrušky, šly do školy a ty jsi mi vyprávěla, kdo je tvůj

tatínek. Že ti to babička konečně prozradila, protože budeme muset v osmičce vyplnit přihlášky na střední školu. Tenkrát jsme s tím měly problém. Ty ses mne ptala, koho tam máš uvést.“

„Babička mi nařídila, že tam mám napsat toho pravého, který padl u Sokolova. To přece byla zásluha. Ale já se jmenovala po popraveném. Byl na mne hodný, přijal mne za svou, chtěl mne dokonce adoptovat. Bylo by to vůči němu nespravedlivé. Toho pravého jsem neznala a teď by mi měl být dobrý.“

Viděla ho znovu a znovu, jak jde v ozbrojeném doprovodu pankráckou chodbou, má na ruku želízka jako nějaký zločinec a uslzenýma očima se dívá na svou rodinu. Ten den totiž maminka zatelefonovala a nařídila jí, aby vzala dva mladší sourozence a přijela tramvají k hlavnímu vchodu věznice na Pankráci. Bylo jí tenkrát jedenáct let. Příští den za rozbřesku ho popravili.

Místo nevlastního otce přivolávala toho pravého. To on jí dal jméno Alma. Ženské jméno má obsahovat hlásku l, měkkou, přizpůsobivou, tvořenou nárazem jazyka o patro, lísavé písmeno, které se vyslovuje jinak ve slově láska, Liebe, ljubov a love. L jako luno. V ženském jméně, má však být podle mne také m, tvořené rty jako polibek. Může tam také být n jako úder na bubínek anebo na panenskou blánu. Alma je dítě lásky. Dalším dítětem dala maminka jména, která obsahují r.

Tenkrát jsme se rozhodly, že Alma napíše do dotazníku přece jen jméno svého biologického otce. Babička si přála všechno zkontrolovat, a protože neuměla dost česky, četla to i maminka a obě s tím byly spokojeny.

Když jsme ještě chodily spolu do obecné, představovala jsem si zemi, kde se Alma narodila, jako království ledu a sněhu.

Po mnoha letech jsem strávila dvě pomalu plynoucí jara v Lotyšsku na břehu Baltického moře. Mám ráda vítr, byl tak silný, že mne

shazoval z kola. Vítr vyhání myšlenky, bere si je a zná jen pohyb. Pozorovala jsem pěnu, která se stále tvoří a mizí, opakuje se jako nešťastné konce příběhů, do nichž člověk může z vlastní vůle jen málo zasáhnout. Po nebi se hnala bílá nadýchaná oblaka a všude tam kvetly louky, které nikdo neseká, růžově a žlutě, míhaly se rozkvetlé trávy a mezi borovicemi se třpytila jezera s písčitými dny a průsvitnou vodou, která nikdy nezůstávala v klidu. Stromy v lese padaly a hnily v nekonečných močálech. Světlé lesy mají ostrě zelené podrosty z brusinek, borůvek, bršlice a hasivky orličí, rostou tu lišejníky, protože je tu čistý vzduch. Voda, voda, samá voda a nad ní křičící rackové. Někdy se mi zdálo, že v křiku racků rozeznávám opakující se slova jakéhosi nesrozumitelného jazyka.

Slunce tam zapadá vodorovně a osvětluje zemi jako boční reflektor, můj stín s počínajícím večerem nabývá na velikosti, v oblých dunách, které teď šednou a fialovějí, je ze mne obryně. V posledních slunečních paprscích rackové zmodrají a proti dosud jasnému nebi vypadají se svými bílými břichy jako andělé. Všechno se zdá v pozdním slunci neskutečné. I kostel uprostřed polí na konci prašné cesty. Vedle barokního kostela je hřbitov a zámeček, který patřil německému baronovi, jeho hrob na hřbitově vedle kostela je zarostlý trávou a plevellem. V záměčku je blázinec. Duševně nemocní křičí podobně nesrozumitelnou řečí jako rackové. Z přilehlého stavení vyjde žena v modrém pracovním oděvu a holínkách. Její tvář je opálená, v drsném povětří předčasně zestárlá, je tu sama a její jediní sousedi jsou blázni. Rusky nám slíbila, že nás vezme do kostela, ale musí se jít převléknout. Vyšla pak znovu v kalhotách a svetru, jak se sluší. Světlé vlasy si učesala do uzlu, dosud nešedivější, a její oči jsou jako jezírka, v nichž se odráží modré nebe. Voda, voda, samá voda. Žena je bývalá severská krasavice, ale zuby jí vypadaly a nemá asi na nové.

Kostel je temný, páchne plísní, až to škrábe v krku, po zdech se rozlézají mapy nízkých mechů. Oltářní obraz je tak tmavý, že nikdo nepozná, co je na něm namalováno. Žena nám to neumí vysvětlit. U kostelních dveří jí dávají peníze, rozběhne se zpátky k oltáři, křížuje se a vděčně volá: „Boženko, jestí!“

Hřbitov je porostlý pomněnkami, rozesel je tu snad sám Pán Bůh, aby lidé, když sem náhodou zavítají, věděli, že na dávno mrtvé v hrobech s rozvalenými náhrobními kameny se nemá zapomenout.

Může tu pršet i několik dní a voda se vždycky vsákne do písku. Hromadí se někde pod zemí, hladiny řek s dívčími jmény jako Venta, Daugava, Lielupe stoupají a napité směřují co nejrychleji k moři.

Moře je světlé, modrošedé a stříbrné, severní, s tím zvláštním svitem, který vychází ze dna a v pozdním soumraku černá. Vlny vyplavují barevné kamínky, stejné jako ty velké, kulaté, z nichž jsou postaveny některé domy, zdi kolem zahrad, a dokonce jsou jimi vydlážděny hrbolaté ulice. Jsou modré, šedivé, kropenaté, růžové, čistě bílé a červené a přišly s ledovcem, který je obrousil o zem. Kameny pamatují dobu ledovou, vyhnala je z jejich domovů daleko na severu, kde jich pořád ještě zůstává nekonečné množství.

Jednou, skoro před půl stoletím, jsme se s Almou potkaly ve Vodičkově ulici v Praze. Pozvala mě, ať se přijdu podívat na její holčičku. Jak jí byla podobná! Alma se provdala za staršího muže, mohl by to být její tatínek. Byl hrubě tesaný z jakéhosi tvrdého dřeva a v jeho mladé ženě bylo pořád něco rostlinného, co se dá jedním hmatem utrhnout a zničit. Ztloustla, ale uvnitř zůstala jemná a lítostivá. Muž byl hlučný, jako by v něm byl pořád připravený hněv. Pyšný

na své chlapství a na krásu své ženy. Možná ji chrání před světem, ale laskavý není. Po celou dobu jejich manželství pořád jen vařila, nikam sama nesměla. Podporoval ji v její dětské slabosti a závislosti, v její touze po ochraně. Žártil na každý její samostatný krok a ona se nevzbouřila. Byla ráda, že má domov, kde má sice omezenou, ale přece jen nějakou moc svůj život ovlivňovat.

Měla by Almě, pokud se s ní ještě někdy setká, vyprávět o její rodné zemi? Že tam byla, právě když Lotyši slavili po pohanském způsobu svátky slunovratu, jmenují se Jánis. Člověk má při slunovratu plno tradičních úkolů. Vyzdobí dům a jeho okolí květinami a dubovým listím, ženy si uvijí na hlavu věnce z kopretin, lupin, pomněnek, chrp, muži mají věnce z dubových větviček. Večer zapálí ohně, zpívají a tančí kolem nich až do východu slunce. Když slunce vychází, vykoupou se v řece, jezeru nebo v moři, aby byli celý rok zdraví. Ve městě Kuldiga má člověk nahý přeběhnout most přes řeku Ventu. Zpěváci v krojích chodí od domu k domu a zpěvem vyhánějí zlé síly. Má jí vyprávět o zemi, kde by nejspíš žila, kdyby Stalin neobsadil Lotyšsko a Hitler nerozpoutal válku?

Potkala jsem Almu po dalších jedenácti letech znovu ve Vodičkově ulici v Praze. Byla starodávně ve smutku. Šla jsem tenkrát s kamarádem. Když spatřil Alminu bílou tvář, její krk z mramoru a malé bílé ruce, zůstal stát a dlouho se za ní díval. Tak krásnou ženu snad ještě nikdy neviděl. Měl pravdu, byla teď štíhlá a černá barva jejího oděvu se odrážela od bledé pleti. Sklíčenost a smutek ji zkrášlily.

Uplynulo opět několik let. Od společné známé jsem se dozvěděla, že Alma žije v New Yorku a vlastní restauraci na dobré adrese. Myslela jsem na ni, když jsem chodila po Upper East, tam v blízkosti Východní osmdesáté a Central Parku jsem ji, jak se mi

zdálo, několikrát zezadu zahlédla. Podle mých představ bydlela v jednom ze solidních předválečných mrakodrapů, v bytě se zadním výtahem pro služku, přední vchod hlídá ve dne v noci vrátný a nikoho cizího dovnitř nepustí. Možná ji ani nemohu potkat, protože Alma jezdí autem se šoférem. Vystupuje na vysokých podpatcích pod plátěnou stříškou, která vede až k okraji chodníku, aby boháči nemuseli vycházet do deště, jen se mihne a je uvnitř. Vdala se možná za nějakého amerického milionáře židovského původu. Je přece tak krásná. Až pak mi jednou v Čechách zavolal náš společný spolužák z obecné školy. Alma je prý v Praze a ráda by se se mnou sešla. Dal mi telefonní číslo. Slyšela jsem hlas, který si nikdy nebyl sám sebou jistý, tak byl neznělý. Tetelil se, byly v něm dlouhé zámky a nakonec se snad z rozpaků Alma rozplakala. Setkaly jsme se v zaprášeném městském parku, kde jsme si hrávaly, když jsme byly malé. Tehdy nás bavilo zlobit kulhavého hlídače, který skučivě vyl, mával holí, ale nemohl nás dohonit, aby nás vyplatil. V parku byl pomník Julia Zeyera, z jeskyně vycházely bílé mramorové postavy Radúze a Mahuleny, sestry Paskaliny a Amise a Amila. Tenkrát jsme si myslely, že ti kamenní lidé možná v noci ožívají, procházejí se v parku a při úsvitu zase ustrnou ve svých denních pozicích a bolestných vztazích. Měly jsme schůzku na lavičce, odkud je vidět Pražský hrad, Vltava a několik mostů. Zůstala jsem stát u jezírka, kde jsme do sítky z drátu a staré punčochy kdysi lovily havěť pro akvarijní rybky. Někdy se nám podařilo chytit malého, šedého, skoro průsvitného mloka, chovaly jsme ho pak ve sklenici od okurek. Za pár dní se voda v láhvi zakalila, chcíplý tvoreček smrděl a skončil v záchodě.

Bála jsem se, jaká Alma bude. Zнала jsem tolik vracejících se emigrantů, kteří snad přijeli jenom proto, aby se ubezpečili, že tenkrát, když utekli, dobře udělali. Všechno jim bylo malé a ubohé,

známá věc, že v dětství a v časném mládí se všechno jeví větší než později. V cizině nezdravě nabobtnali a mně vždycky připadalo nespravedlivé, že mám poslouchat jejich stížnosti. Přece mohou zase odjet tam, kde je to lepší. Co když i Alma bude taková? A co teprve, když jako skoro všichni lidé v letech bude mluvit o nemocích nebo o úspěších své dcery? Bude ukazovat fotografie vnoučat na koních, na velbloudech a na pláži. Setkáme se raději v parku, odkud může každá z nás kdykoliv odejít, vymluvit se na bolest hlavy, jinou schůzku, práci, kterou musí zítra odevzdat.

Poznala jsem ji zdálky, přicházela drobnými kroky na vysokých podpatcích, černobílé šaty kolem ní povlávaly, měkké, splývavé, dobře ušité. Vzpomněla jsem si na majestátní vzezření babyčky carevny, ale Alma se jí nepodobala. Její jemný obličej, pořád jako uhnětený z porcelánové hlíny a doleskla vypálený, byl, pravda, zblízka popraskaný. Kolmá vráska mezi obočím svědčila o tvrdé a umíněné rozhodnosti, dvě svislé u úst o utrpení. Byla pečlivě nalíčená, jako bývala její babyčka, a nervózně si co chvíli přihlazovala vlasy na spáncích. Na drobných rukou jí trochu vystupovaly klouby, měla perleťově nalakované nehty a dva veliké brilantové prsteny. Byla to pořád žena, za níž se na ulici otáčejí muži i ženy. Uvažovala jsem o tom, jaké mají krásné ženy výhody, ale když jsem se zamyslela nad osudem svých krásných kamarádek a spolužaček, žádné jsem nenacházela. Většinou uvadly, ztloustly a zošklivěly v náručí muže, který se v mládí pyšnil jejich krásou.

Najdeme si nejbližší kavárnu, tu na rohu, kam můj tatínek přinesl v neděli v roce 1952 na rodinný oběd pakly peněz, tehdy už bezcenných papírků, protože v noci ze soboty na neděli udělali komunisti měnovou reformu jedna ku padesáti. Jak strašně trpěl, když platil našetřenými penězi, které měl doma. Vyprávím Almě o svém životě: nic zvláštního, mám děti a vnuky, pořád stejného

muže, přežila jsem s dobrým svědomím okupaci i normalizaci. Můj osud neburácel, nezatemnila ho žádná veliká a neočekávaná bolest a ztráta. Nejhorší období jsem prožila v zamilovanosti, tehdy člověk nic kolem sebe nevnímá. Když jsem Almě dopověděla svůj nepříliš zajímavý příběh, vyprávěla mi Alma ten svůj, snad nejpodivuhodnější, jaký jsem kdy slyšela, a vyprávěla ho s upřímností, která byla odjakživa její hlavní předností. Někdy počátkem osmdesátých let se rozhodla, že odjede s dcerou na Západ, nejlíp do Ameriky. New York byl její sen, toužila bydlet na ostrově, který je obkroužen Hudsonem a East River jako kouzelným prstencem, žít v nejbohatší a nejsvobodnější zemi na světě a přivést tam svou jedinou dceru. Vdavky jí měly umožnit legálně se vystěhovat a nezpůsobit zbytku rodiny další trápení, už toho bylo dost. Mišpoche, roztroušená po západní Evropě a Spojených státech, hledala pro mladou vdovu vhodného ženicha, ale nemohli žádného najít. Až teprve jedna vzdálená teta ze strany pravého tatínka našla v New Yorku na rohu ulice, kde bydlela, majitele zelinářství a koloniálu. Soucitný homosexuál, pomáhal zaběhlým psům a kočkám, proč by nepomohl mladé ženě z Východu? A tak podle tetiných instrukcí napsal do té vzdálené evropské země, o níž možná ani do té doby neslyšel a pletl si ji s Jugoslávií, dopis, v němž zval Almu na svatbu. Zavázal se, že bude krýt všechny náklady spojené s její cestou a zaplatí zdravotní pojištění. Na newyorské radnici ho viděla poprvé, stala se jeho ženou a přijala pro jistotu jeho jméno. Byl to mohutný červenolící člověk s masitým, pečlivě vyholeným zátylkem. Vedle jeho krátkého, u kořene silného nosu se leskla bradavice, právě v ní snad sídlilo odvážné rozhodnutí, které se teď uskutečňovalo. Na tu bradavici Alma nikdy nezapomene. Podali si ruce, chvíli tu její podržel ve své, jako by spolu uzavírali spiknutí. Měl měkké ruce, jako bez kostí. Hleděly na ni šedé, vlastně krásné oči s dlou-

hými řasami pod hustým plavým obočím. Beránčí oči. Bral na sebe zrovna tíhu rozděleného světa a studené války. Uvědomoval si to vůbec? Přinesl kytici drobných bílých růží, které nevoněly. Sňatek byl uzavřen za pár minut, další zájemci už stáli ve frontě. Prsteny neměli, na vyzvání ji políbil do vlasů. Od té doby se už nikdy neviděli, rozvedli se po dohodě na dálku. Myslí na něho s vděčností, ale kdyby ho teď na ulici potkala, nepoznala by ho.

Alma se musela postarat o sebe a o svou dceru. V Čechách prodala dům, který za její peníze pro ni postavil jeden její přítel. Vlastně její nejmilejší. Dodnes ho miluje, nemine den, aby si na něho nevzpomněla, vidět ho však nechce.

„Proč? Protože jsi stará?“

Alma zacuká rameny, nakrčí ten svůj pořád něžný nos a po chvílce přemýšlení řekne:

„Mně by nevadilo, že mne vidí starou, spíš to, že vidím starého já jeho. Chci ho vidět, jak byl. Pozůstalí se přece taky neradi chodí před pohřbem koukat na mrtvého v rakvi. Někdo se vždycky musí obětovat, jít tam dozadu a zjistit, jestli v rakvi leží ten pravý. Ostatní se vymlouvají, že ho chtějí pořád vidět, jako když byl živý.“

Byl to nejhezčí muž ze všech, které potkala. Jeho rodiče budovali socialismus, jedli na vikslajvantovém ubruse, bydleli v bytě, který dostali za politické zásluhy, otec byl v milicích. Zamiloval se do ní snad proto, že ho její láska společensky povznesla. I přes veškerou bídu udržovala Almina rodina staré rituály. Milenec při jídle mlsal a mluvil s plnou pusou. Drobky mu létaly od úst, a když se smál, viděli spolustolovníci v jeho ústech rozžvýkané jídlo. Řekla mu to, ale on se kvůli ní žádného svého špatného zvyku nezbavil. Myslela si, že ji ochrání před světem, ale byl slabý. Cítila, že ji opustí, a tak dříve, než se to stalo, odjela do Ameriky. Vždycky muže opustila dřív, než se s ní rozešli, možná to byla chyba, že byla příliš hrdá.

„Byla jsem kočka jako pes,“ řekne Alma po letech. „Mužští mě přemlouvali tak dlouho, až jsem si dala říct. Já nebyla kitzig, ale nedělala jsem z toho great deal. On se po našem rozchodu oženil se servírkou. Teď už mě to tak moc netrápí, ale co mě bolí víc, je, že moje dcera není v Americe šťastná. Až umřu, bude na světě sama. Přece jsem ji odtud odvezla, abych ji zbavila rodinného prokletí, konečně jsme se vydaly správným směrem, ale ona...“ Po tvářích jí stékají velké stříbrné slzy. Dál se neptám. Nakládám na svá bolavá záda břímě cizího života a jsem sama zvědavá, co na to řeknu.

„Když jsem s ní, chce se mi utéct sem, ale možná utíkám jen z trucu a protože čekám, až mi zavolá a řekne, abych přijela, že beze mne nemůže žít. A když jsem tam, někdy umírám bolestí a chci být tady, v bytě u maminky, která už dávno nežije.“

Pohládím její ruce a prosím ji, aby žila svůj život nezávisle na svém dítěti. Najde v kabelce nějaký prášek a zapije ho minerálkou.

„Má milá, co kdyby ses znovu setkala s největší láskou svého života. Možná by ti to pomohlo překonat propast mezi Prahou a New Yorkem. Jeden můj kamarád říká, že když překročíš třeba několikrát velkou louži, zdá se ti až do smrti, že jsi na špatné straně.“

Nevím, čím jsem si zasloužila, že jsem celkem šťastnou matkou a babičkou. Cítím se provinile a prosím Almu, aby mi dovyprávěla svůj příběh až do dnešních dnů.

Peníze za dům svěřila známému Američanovi, který jí slíbil, že jí je v USA předá. Nikdy už ho neviděla. Zpočátku dostala místo v cateringu u pásu. Pracovala osm hodin za šest dolarů na hodinu, to taktak stačilo na nuzný život matky a dcery, která studovala. Když se jí jídlo, které dřív mívala tak ráda, zprotivilo, šla za stejnou mzdu zašívát starožitné koberce. Tvrdě pracovala s pomyšlením,

že aspoň dceru a sebe zachránila před socialismem, a doufala, že se jí všechna námaha vrátí v podobě úspěšného a šťastného dítěte. Bude mít vnuky Američany a konečně napraví chybu, kterou dědeček s babičkou carevnou udělali, když neutekli dost daleko. Jenže dolja, ruský osud, to rozhodla jinak, neopustila ji ani za mořem. Stala se napřed hosteskou a potom spolumajitelkou jedné z největších ruských restaurací na nejlepší možné adrese. Bydlela na rohu Páté Avenue a Osmdesáté třetí ulice. Utrácela. Ano, pamatuje si, jak Alma v dětství ráda a štědře rozdávala všechno, co měla. Na matějské pouti kupovala navoněné sladkokyselé fialky a mejdlíčko a nabízela je dětem, které neměly peníze. Jak mohly tu odpornou sladkost tolik milovat? Spolumajitel restaurace v New Yorku ji o všechno obral, nevšimla si něčeho podstatného ve smlouvě, vždycky lidem příliš důvěřovala. A tak zase zchudla. Zařídila si pak na dluh malou restauraci, v níž sama vařila ruská a česká jídla. Měla pořád plno, dluh splatila a o jejích hamburgrech psali pochvalně v New York Times.

„A to je vrchol mého života,“ řekne ta kdysi malá holka, „ještěže mám penzi.“

Vyprávíme si svoje životy a zároveň si v nich děláme pořádek jako v tajemném šupletí, v němž spočívají věci dávno zapomenuté a nepotřebné, jednou je někdo postaví na popelnici. Vybíráme z dlouhé řady příběhů ten jeden, v němž se cítíme doma. Naštěstí už nežije nikdo, kdo by nás mohl opravit nebo usvědčit, že to nebylo tak, jak si vyprávíme. Pořád nemůžu pochopit, proč se Alma neprovdala za milionáře. Odpovídá, že neví, zkrátka neumí žít.

Dědictví

Na domě bylo nejkrásnější, že ho nikdo nepřestavěl. Díky Bohu a nedostatku peněz to byl pořád barokní statek, nebo spíš zámček s hospodářskými budovami do čtverce, postavený z opukových kamenů, s okny rozdělenými do šesti čtvercových polí a s římsami nad okenními rámy a pod parapetem. Omítka, kdysi žlutá, odpadávala, dům od základů vlhl a svlékal se do opuky. Do dvora vedla brána a v ní dřevěná, stářím zčernalá vrata. V nich byla malá dvířka, jimiž se přes břevno vstupovalo do dvora. Když se chlapec díval škvírou v rozeschlých vratech, viděl v kůlně starý černý kočár, zabořený dřevěnými koly do země, bryčku s ulomenou vojí a rezavý traktor s utrženou haubnou. Všechny ty marné věci vzpomínaly na svou zašlou slávu. Jediné, co na dvoře jevílo známky života, byla králíkárna. Slyšel až za vrata dupání a škvírou viděl růžové čumáčky, které se hladově tlačily na pletivo. Pro králíky sekal starý muž louky kolem statku a sušil seno. Na plotě zplanělé zeleninové zahrady viselo plno kožek ztvrdlých do kornoutů. Viděl u sousedů, jak se rodí králíci kolektivně, v malých buřtících obalených blánou, navázaných na sebe. Když je sousedka po uplynutí jejich krátkého letního života zabíjela ranou za uši, umírali opět společně, někdy jen zapištěli a paní je stažené ukládala do mrazáku. Slepice se před smrtí aspoň bránily, kdákaly a škubaly sebou, i když už neměly hlavu. Rodily se ze skořápek, a proto snad měly větší individualitu. Králíčí životy, to bylo posunování článků na řetězu smrti, co korálek, to rána za uši. Králíčí nevinnost a odsouzenost, neúprosnost jejich osudu ho děsila, jako by on sám byl také buřtíkem v řetězci. Přepadal ho zármutek z pomíjivosti

všeho kolem. Statek byl jako člověk v těžké narkóze, potuluje se někde mezi životem a smrtí a je tak sám.

Vyšel z lesa a zůstal stát nad údolím. Bylo po ránu zahalené oparem namodralým jako roucho Panny Marie. Tichá, kráčela údolím a plakala do studánek, pokud ještě nějaké zbyly. Její slzy se pokoušely oživovat prameny. Modrá barva vzlínala z borovic a naplňovala údolí klidem. Borovice rostly ze skalnatého svahu za řekou. Jez nadržoval vodu a vytvářel klidnou stříbřitou plochu. Kdysi patřila ke statku valcha, pralo se tu sukno z nedalekých přádelen. U patrového obytného stavení stála lípa, stará nejmíň dvě stě let. Její koruna stínila v létě polovinu domu. Za stavením a ovocným sadem byl vidět rybníček, kde dřív hospodáři pěstovali kapry. Teď byl zarostlý puškvorcem a orobincem. Končil malou hrází se stavidlem a na hrázi rostly mohutné duby, které ji svými kořeny zpevňovaly. Na jaře tam kvetly žluté kosatce, později tam voněly toužící služebnky, a když odkvetly, objevily se růžové, něžné vrbovky.

Sedl si na svůj kámen, užaslý vždycky znovu krásou místa. Kámen stál osamělý u lesa a chlapec byl přesvědčen, že je součástí velkého menhiru, jehož větší část je pohřbena v zemi. Snad ho někdo přešel těžkým strojem, když kácel vedlejší les. Chlapec cítil, že menhir nezemřel, že léčí všechny nemoci duše i těla. Pokaždé ho očistil a pohladil. Pozoroval odtud statek na dně údolí. Brzy po ránu vídal, jak starý muž s námahou překračuje vysoké břevno ve dvířkách, hlavu skloněnou, aby se neuhodil, a provléká jimi kosu. Začínal sekát na pravé straně statku až k rybníčku, sotva seno usušil a navozil na kárce do dvora, začínal další kolečko, protože tráva už zase na druhé straně vyrostla. Starý muž snad v kruzích sebemučivě měřil úbytek svých sil. Na zrychlujícím se čase a zpomalujícím se výkonu poměřoval možná svou únavu a zkoumal míru opotřebovanosti svalů a kloubů.

Louky se táhly podle řeky a místy se propadaly do močálů. Počátkem léta vodu pokrýval duhový škraloup z pylu travin a stromů. Ta mokrá místa nechával muž ladem. Kolem kamene létaly po svatém Janu od půl jedenácté večer světlušky, nejdřív divoce rejdivy a pak unavené usedaly na keře odkvetlého janovce a rozsvěcely keř jako vánoční stromeček. Oplodnili samičky, tiší bratři, a pokorně pak zářili do noci. Jejich svatby byly tak rychlé a životy tak krátké.

V neděli přijížděly za starcem ve dvou škodovkách jeho dvě dcery s vnuky. Chlapec se vždycky bál, aby stařec do neděle neumřel, a zároveň si to přál. Nejlepší by bylo, kdyby umřel v sobotu, protože pak by ho některá z dcer v neděli našla.

Zažil na svém kameni vzácné chvíle, pro ně si tam ostatně chodil. Říkal tomu pro sebe, že se sám sobě ztratil. Přicházelo to neočekávaně a prudce a opouštělo ho to, jak samo chtělo. Splynul s tím, co pozoroval, stával se řekou, nevnímal rozdíl mezi sebou a vodou, jako nebyl žádný rozdíl mezi vlnou a řekou. Ztrácel svou ohraničenost a stával se vším. Nikdy ho nenapadlo, že by ho ty okamžiky nechtěly pustit zpátky do času rodiny, dětství, školy, že by se měl bát. Býval v takových chvílích blažený, ale neuměl si je přivolat.

Měl vlastně od té doby, co se pamatoval, pochybnosti o tom, že se narodil svým rodičům. Byli tak jiní, možná ho někde našli. Maminka pocházela z řeznické rodiny a všichni muži byli myslivci. Nemohl by zabít ani mouchu, natož pak větší zvíře. Když viděl, jak jeho tety a strejdové s potěšením porcují zvířata, jak krájejí tenké plátky a přitom pomlaskávají, dělalo se mu nevolno. Byl vegetarián snad od narození a babička napovídala mamince, že umře, když nebude jíst maso. Později se mu babička přiznala, že když byl ještě malý a hloupý, schovávala pro něj na lžičce kousky masa za meruňkový kompot nebo za nějakou sladkost. Když sousto

spolkl, radovala se babička, že dítě přelstila. Až do své smrti byla přesvědčená, že chlapce těmi kousíčky zachránila.

Doma mluvili občas o starci, který žije na statku. Říkali, že ho na počátku padesátých let obvinili z protistátní činnosti. Kulak, sbíral prý zbraně a agitoval proti socialismu. Vydali na něho zatykač, ale on jim utekl. Žil pak, povídalo se, pod cizím jménem na Šumavě, někdy se po nocích připlížil ke svému statku v ženských šatech, navštívil svou ženu a dvě dcery. Honili ho po lesích s pistolemi a kulovnicemi a těšilo je to víc než podzimní hony. Živý lidský cíl, který mohli beztravně ulovit. Po nezdařeném honu šli do hospody, opili se a vedli chlapské řeči o tom, jak ho příště chytí a předají.

* * *

Přijeli tenkrát na chalupu jako vždycky v pátek kvečer, maminka vybalovala nákupy a tatínek se převlékl do montérek. Radoval se, že konečně mohl svléknout své městské přestrojení, protože v hloubi duše byl venkovan. Ve městě žil náhradní život, byl zombie, který se v pátek večer probíral ze smrti k životu. Obličej přes týden stažený napětím se uvolnil, dostal chlapecký výraz. Byl šťastný. Celý týden ve městě u večeře plánoval, co podnikne, až bude na chalupě. Měl přesně promyšlený plán, bod za bodem na několik víkendů dopředu. Byl vždycky v předstihu tak, aby nevznikla mezera, jíž by mohlo proklouznout něco neočekávaného. Počítal se změnou počasí i s tím, že by mohla přijít nějaká návštěva. A když někdo přišel, otec, který při řeči většinou něco spravoval, se zakrátko omluvil, že má práci venku, a utekl. Když se stalo něco, s čím vůbec nepočítal, upadl do zmatku a chlapci ho bývalo líto. Připadal si dospělejší než otec, protože byl s to přijmout skuteč-

nost. Báł se, že tatínka jednou doběhne a on to možná nepřežije. Maminka se kvůli svému muži s nadšením proměňovala v chalupnici, hrála jeho hru. Co by si počala se životem, kdyby nebyl řízený otcovým pádivým během.

Když si chlapec večer na chalupě lehal do postele a přikryl se peřinou, ocital se blízko svému kameni a údolí. Mohl se obléci a jít tam, trefil i potmě. Vedle, ve velké světnici, uléhali do starodávných postelí s vysokými čely jeho rodiče, znavení každodenní prací. Bylo mu jich líto, protože neměli, co měl on, a asi to ani nemohli mít.

„Co je ti?“ ptávala se maminka a hleděla na něho očima plnými něžné starosti, jako na obrazech hledívají madony na Ježíška a v jejich pohledu je strach z budoucí nevyhnutelné ztráty. Maminka chtěla mít své jediné dítě pro sebe a u sebe. Syn jí však nedával znamení, která by jí byla srozumitelná, bála se jeho bdělého snění, jako se jiné matky bojí úrazu.

Otec z něho chtěl udělat muže, jakým byl sám. Trval na tom, aby každou mužskou práci dělal s ním. Byl odborníkem na komposty. Dokázal učit někoho hodiny, jak se má správně kompostovat, a když neměl nikoho jiného, učil svého syna. Aby se ujistil, že ho poslouchá, dával mu kontrolní otázky. Chlapec nemohl vyhovět ani jednomu z rodičů. Obával se, že jednou zklame oba dva.

V létě mu bylo sedmnáct let. A tehdy se stalo něco, nač už nikdy nezapomněl. V pozdním odpoledni vyšel ze zeleného stínu lesa, teplá vlna se vzdmula z vyhřátého údolí, které tonulo ve zlatém jasu. Cvrčkové cvrkali a kobylinky skákaly v trávě. Tam dole u řeky se pásly tři srnky. Večer už vzlínal ze dna údolí a statek tam plul jako mohutná loď. Po nebi se dosud sunuly bílé nadýchané obláčky, které vydávaly své vlastní světlo. Mírnost přelévávala vodu z jedné tenké fiály do druhé, pomalu a trpělivě, aniž ukápla. A tu chlapce

někdo uchopil, nějaká měkká a příjemná síla ho zvedla z kamene a vedla ho z kopce dolů, nohy se samy pohybovaly a země jim nekladla žádný odpor. Ten, kdo ho vedl, anebo jeho neviditelná přítomnost byla laskavá a vlídná. Byla jí cizí jakákoliv činnost sledující nějaký záměr.

Louka, po které kráčel, se houpala a vzduch se mazlil s jeho kůží. V lehkém větru cítil sladkost šťáv zrajících trav a plodů. Tak přišel až ke zdi obytné budovy statku. Nestaral se, jestli tam někdo bydlí, nebo ho dokonce odněkud pozoruje. Nebylo to důležité. Položil dlaně na opukové kameny, které ještě před chvílí ohřívalo zapadající slunce. Opřel čelo o zeď, a tak se křížem spojil s domem a s místem, kde stál. Bylo to, jako by objal někoho blízkého. V té chvíli pocítil, že za ním někdo stojí. Odlepil čelo od zdi a otočil hlavu. Asi ve vzdálenosti dvou metrů stál stařec v tmavém obleku s bílou košilí a vázankou. Šedé vlasy mu splývaly po krku, pečlivě učesané, uprostřed rozdělené pěšinkou. V hustých vousech nebyla vidět ústa, hnědé oči se usmívaly. Zářily, jako zářívají předměty v pokojné chvíli po západu slunce, kdy z nich ještě vychází denní jas.

Chlapec muže pozoroval od hlavy až k patám a přitom si všiml, že jeho starodávné boty nestojí v trávě, ale vznášejí se asi tak třicet centimetrů nad zemí. Nepřekvapilo ho to. Vůbec ho nenapadlo, že by se snad mohl bát, protože stařec je zřejmě mrtvý. Opřel se zády o zeď, jinak by možná přepadl dozadu. Život se před ním v tom okamžiku rozprostřel jako krásná země bez cest a ukazatelů, ale cítil, že ho drží v rukou. Byl velký jako planeta a malý jako jádro ořechu. Vnímal to svou upřenou pozorností, díky níž skladatel patrně slyší svou dosud nenapsanou skladbu. Nebe temnělo od východu, stařec stál zády k západu, jeho oči začaly rudnout doměděna.

Poslechl bezhlesý pokyn, oddělil se od zdi a pomalu se šoural kolem domu. Stařec ho provázel, vnímal, že jde téměř po jeho boku. Na muže s kosou, majitele statku, úplně zapomněl. Bylo naprosté ticho, králíci nedupali, kohout nezakokrhával. Cítil, že stařec ho jakýmsi obřadem zasvěcuje. Kolikrát obejde statek, tolika obručemi bude možná k němu připoután. Nebyla to nelaskavá pouta, ale byla nesetřesitelná. Pociťoval k údolí i ke statku stejnou lásku a obdiv jako ke kterékoli části svého těla.

Naposledy obešel statek a stoupal po cestě k lesu. Slunce zapadlo a tma plnila údolí za jeho zády. Musí domů, báli by se, že se mu něco stalo. Stařec stále držel svůj vzdušný krok s ním. Jak došli k prvním chalupám, rozpustil se ve tmě.

Když přišel chlapec domů, vynadali mu. Co si vlastně myslí, když se takhle chová? Nedokázal odpovědět, protože si nemyslel nic. Ležel pak v posteli a nemohl usnout. Bylo mu teplo a měl tolik síly, že se mu nechtělo spát, při večeři skoro nejedl. Trvalo několik dní, než se odhodlal zeptat otce, jestli něco neví o statku v údolí. Věděl, že starému Kalinovi vrátili pole, protože o ně v restituci požádal. Žádná z jeho dcer tam však nechce žít a pracovat. Provádaly se do města a bydlí v panelácích. Kalina sám kdysi vyhnal svoje děti ze statku, kde prožily těžké dětství. Nechtěl je připoutat k rodné hroudě ani ke statku, který mu tenkrát už nepatřil.

To však nebylo to, nač se chlapec ptal. Pochopil, že otec ví ještě něco, ale nechce o tom mluvit. Syn by musel prozradit část svého tajemství, aby měl právo dozvědět se část tajemství otcova.

Příští léto mu bylo osmnáct let. Vyrostl a ještě víc zhubl, takže se babička, bývalá řeznice, bála, aby nedostal tuberu. Na víkendy s rodiči jezdil už jenom zřídkka. Uznali, že má před maturitou a musí se učit. Jel s nimi jenom, když otec potřeboval pomoci něco dozít, nasekat dřevo nebo složit uhlí.

Na chalupu se dostal až v posledním týdnu v srpnu. Šel lesem ke svému údolí a bylo mu, jako by to místo zradil. V poslední době prožíval jedno zklamání za druhým. Zdálo se mu, že se jeho krajina zmenšuje a změlčuje, připadal si jako vyhnanec z ráje. Nic nebylo tak, jak si přál, ale hlavně sám nechtěl být takový, jaký je. Časně ráno stanul nad údolím u svého kamene. Jeho vytáhlé tělo se chvělo jako tráva v ranním větru. Dole ležel ještě ranní opar, vítr laškoval s cáry mlh a par, rozfoukával je jako chmýří z pampelišek. Pole byla už sklizená, ale nebyla dosud zoraná. Kdo asi zasil a sklídl, byl to starý muž s kosou? Louka, na jejímž okraji chlapec stál, nebyla posečená, ačkoliv už byl čas otav. Kvetl tu toten krvavec a z rybníčku tam dole trčely hnědé sametové doutníky. Oslněným zrakem hleděl dolů na statek, který byl stvořen pro údolí, anebo údolí bylo stvořeno pro něj. Čekal, kdy mu místo připomene, že tu dlouho nebyl. Ale místa nejsou jako lidé, nic nevyčítají. Spíš on potřeboval to místo, než ono potřebovalo jeho. Zhluboka vdechoval jasný a jiskřivý vzduch začínajícího podzimu. Sledoval ostrou linku na obzoru, čistě vykrajovanou špičkami mohutných smrků proti nebi, které mělo barvu perleťového vnitřku říčních škeblí. Poslouchal šumění větru v korunách borovic za svými zády a občasný skřípot nalomené větve. Stavení bylo ještě ve stínu, muže s kosou neviděl. Okna byla zavřená a vrátka ve vratech také. Možná je nemocný. Vesničané říkali, že prý se začal objevovat v hospodě a že pije. Jeho dcery jen čekají, až umře, a všechno prodají. Koupí si za to možná nová a silnější auta. Potlačil ošklivé myšlenky, radoval se, že je zase tady. A vtom pocítil, jak do něho vstupuje blaženost, přišla k němu, když se jeho duše stala pokornou. Octl se v laskavé náruči a někdo dobrý ho vedl. Jde za ním, ví o něm, ani se nemusí ohlížet.

Předzahrádka byla zarostlá plevelem a tři staré švestky s rozpraskanou kůrou měly malé zelené plody. Odvážil se otevřít vrátka,

překročil trám a vešel do dvora. Cestičku mezi vrátky a vchodem do domu ani pěšinku ke králíkárně nikdo už dlouho nevyšlapával, v kotcích zůstal králíčí hnůj a dvířka visela smutně na kožených pantech. Chlapec by nejraději utekl, tak se polekal opuštěnosti, smutku a chudoby. Ten velký obytný dům s barokními okny rozdělenými do šesti tabulí, to nebylo selské stavení, ale panské sídlo. Čeští sedláci měli malé chalupy, ale velké stodoly. Bydleli v zimě v kuchyni, aby ušetřili dříví, a spali po dvou v postelích. Člověk snad dostal samostatnou postel, jenom když umíral, ale to nemělo dlouho trvat. Tohle byl dům, kde se nešetřilo místem pro lidi ani pro zvířata. Chlapec vzal za kliku u hlavních dveří. Nepovolila, bylo zamčeno. Znovu pocítil velkou opuštěnost. Ohlédl se, ale stařec už tam nebyl. Stál přede dveřmi cizího domu. Co tu pohledává? Co by udělal, kdyby dveře povolily? Rozběhl se, ale nohy se mu zpočátku špatně ohýbaly, jako by odvykl chůzi. U lesa se zastavil, aby se vydýchal. Otočil se a spatřil pod sebou líbezný údolí. Stařec ho dovedl až na práh domu a tam ho opustil. Něco po něm chce, ale co? Šel lesem, cestou, kterou tak dobře znal, na travnatých místech tam rostou klouzky, které žlutě září. Na cestě lesem ho napadlo, že je článkem řetězu na sebe navazujících životů svých předků a žádá se po něm něco, co mrtví nemohli nebo nestačili vykonat. Nepochyboval o tom, že stařec je jeho dědeček nebo pradědeček. Snad má napravit nějakou křivdu nebo splnit nějaký jeho slib.

Prázdniny skončily, vrátil se do města. Jednou v pátek, když rodiče odjeli na chalupu a nechali ho doma, vyndal krabici s fotografiemi po babičce z otcovy strany. Babička před pěti lety zemřela, nemusel se tedy ptát na souhlas. Některé fotografie byly na rubu popsané, stálo tam i datum a jména lidí. Bohužel je většinou neznal. Našel několik snímků svateb, pořád stejných, jenom obličej

se proměňovaly. Někdy poznal později tváře ženicha a nevěsty už zestárlé, obklopené dětmi a vnuky, plody několika okamžiků. Jedním z těch dětí musela být jeho babička a některý z junáků byl asi jeho děda. Poznal i sám sebe nedělně vystrojeného, inu, mamánek, na kterého všichni dlouho čekali. Byl si velice protivný. Většinou nacházel fotografie venkovských lidí, zarputilých a pracovitých. Styděl se před nimi. Byla mu hanba, že jeho rodiče mají chalupu na venkově, kterou vlastníma rukama nemuseli postavit a léta na ni šetřit. Mají ji jako koníčka, jako vzpomínku na dětství, kdy se svět zdál jednodušší. Jeho život tváří v tvář venkovanům na fotografiích mu připadal zbytečný. Zhrozil se myšlenky, že jednou chalupu zdědí a stane se svým otcem.

Našel babičku i svého malého otce. Tu fotografii znal, babička ji mívala v rámečku na prádelníku. Kladl lesklé tuhé fotografie na sebe, až na dně krabice narazil na černé kožené pouzdro a vyňal z něho dvě fotografie. Na jedné byla dívka, dlouhé tmavé vlasy svázané stuhou na temeni hlavy, lesklé lokny jí visely na ramena, velké oči byly široce rozevřené, jakoby něčím vylekané. Dívka měla jemné chrčpí, dlouhý úzký nos a rty semknuté snad nějakou bolestí či trpkostí. Na sobě měla bílou blůzu se sámečky na prsou a dlouhou černou sukni s vysokým pasem. Upozorňovala na sebe především svou křehkostí a nedostupností. Jak jinak vypadají dnes dívky, pomyslel si. V druhé části pouzdra byl snímek mladého muže, pravděpodobně od stejného salonního fotografa. Opíral se o sádrový sloup a měl nakročeno, jako by neměl stání. Snad se toužil už brzo utkat s něčím větším, než byl sám. Jeho výraz ostře kontrastoval s dívčinou polekaností. Chlapec položil fotografie vedle sebe. Ti dva mladí lidé si byli podobní, byli bratr a sestra. A z podoby těch dvou vyplývala podoba třetí – stařec, kterého potkal dvakrát v údolí. A co bylo na tom nejpodivnější,

měl pocit, že tu rodinu dávno zná. Položil fotografie na stůl a začal si ohmatávat tvář. Ti lidé už nežijí, ale on je živý. Hlásí se k němu a něco po něm žádají.

Už dlouho se nedíval do zrcadla, ani když se holil. Pořádně ani neví, jak vypadá.

Kdysi dávno viděl v jednom klášteře ve vitríně kostru pětadvacetileté jeptišky. Zemřela v rozpuku života a síly. Kostí byly silné, pěkné, měla všech třicet dva zubů. Vypadala, jako by se usmívala. U kostry bylo napsáno: Toto je jediné pravé zrcadlo a do něho se dívej. Zkoumal kostru zblízka a prohlížel si první ženu, kterou viděl takto dokonale obnaženou. Vloni poprvé objal a políbil dívku. Zubila se na něho ta kostra a pokaždé, když se líbali, proměňovala se dívka ve Smrt. Řekl jí to, vyděsila se a už ho nikdy nechtěla vidět.

V koupelnovém zrcadle si pozorně prohlížel svou tvář. V postranních částech zrcadla se viděl z profilu. Pak přinesl fotografie a podržel je vedle svého obličeje. Bohužel, byly příliš malé. Orlí nos, tvar obočí, ale ano, byl jim podobný.

Doma ještě třikrát začal mluvit o statku v údolí, ale otec reagoval čím dál podrážděněji. Pochopil, že otec něco ví, ale přeje si, aby tajemství, které možná zásadně ovlivnilo jeho život, zemřelo s ním. Nechtěl své utrpení přenášet na syna. Maminka zřejmě nevěděla nic. Nikdy se netrápila tím, co bylo anebo teprve bude, jenom o něho měla strach. Zdědil nejistotu, nesamozřejmost a neklid otcova života. Otec byl možná slabším článkem řetězu zrození. Snad jednal pod vlivem někoho, koho velice miloval, a ten ho zavázal mlčením. Chlapec usoudil, že to byla babička, a proto se vydal za její sestrou.

Přivítala ho drobná stařenka. Ani se moc nedivila, že za ní přijel. Vypadala, jako by ho dokonce očekávala. Drobnými krůčky vypla-

šeně řápla po kuchyni, a když se jí podařilo špičkou nože otevřít pikslu, uvařila mu čaj. Staré žilnaté ruce držela před tělem, jako by je chtěla mít pořád připravené k nějaké práci, anebo z obavy před pádem. Rozestlala mu postel po svém nebožtíkovi. Peřiny voněly starou mateřídouškou, jádrovým mýdlem a kouřem z hnědého uhlí. Asi je pravidelně na vzduchu větrala. Teprve druhý den, když si na jeho přítomnost zvykla, začala vyprávět. Nerada a ztěžka se šourala do minulosti.

Statek v údolí patřil bohaté židovské rodině. Žili tam, ale na polích nepracovali, na to měli dělníky. Byli tam odjakživa, dodržovali své zvyky, vyznávali svou víru, ale jinak se nelišili. V pátek vždycky zapřáhli koně do bryčky a jeli do synagogy ve městě. Zpátky se vraceli pěšky.

„Dnes je v synagoze správkárna aut,“ řekla prateta. Zeptala se ho, jestli byl někdy v lesích na hřbitově, kde se říká Na hůrce. Nebyl. Nikdo mu neřekl, že tam je hřbitov, a sám ho neobjevil. V nedalekém městě a okolí žilo před válkou hodně Židů, založili si svůj hřbitov už ve středověku. Pamatuje se na Gutfreundovu hrobku. Jejich rodině patřily všechny lesy v okolí statku, vlastnili pole a valchu, kde se máčelo sukno. Byli bohatí, ale co to bylo platné. Když slečna Gutfreundová jednou jela bryčkou do města, koně se splašili, spadla pod kola a kolo jí rozdrtilo kyčel. Od té doby byla na kolečkové židli. Její otec přišel tenkrát za svou starou tetou, která měla v blízké vsi nálevnu. Silná žena. Ovdověla ještě mladá a živila osm dětí. Jezdila bryčkou s jedním koněm po vsích a prodávala kořalku. Sama se nikdy alkoholu nedotkla, ani ho neochutnala. Cestovala po lesních cestách a nebála se, že ji nějaký lotři přepadnou. V nálevně ji v té době zastupovaly nejstarší děti.

„Tvoje babička Marie se s Gutfreundovými znala, a proto teta vybrala ji, aby dělala slečně Kláře společníci. Marie zrovna vycho-

dila měšťanku, hodně četla, byla by ráda studovala dál, ale neměli peníze. Musela by pracovat v továrně u pásu, a to se jí nechtělo. Bála se, že tam ztratí duši, a tak uvítala nabídku a odstěhovala se do statku. Až do svého úrazu byla Klára statné a zdravé děvče. Chodila do německého gymnázia v okresním městě a chystala se studovat medicínu. Od té nehody zhubla a byla melancholická. Marie často zpívala a Kláře se vším pomáhala. Byly nerozlučné. Všechno by bylo dobré, kdyby...“ Tady se prateta odmlčela. Zarazila se před nějakou překážkou, kterou se ostýchala překročit. Snad se bála vstoupit do cizího milostného příběhu. Chlapec byl také čím dál rozpačitější, zvykal si na představu, že babička, na kterou se pamatoval, byla kdysi mladé a krásné děvče. Když začala slečně Kláře dělat společníci, byla mladší, než je teď on. Cítil, že není jednoduché shrnout do krátkého vyprávění neštěstí celého rodu. O takových příbězích doposud jen četl. Nikdy ho ještě nenapadlo, že si lidé po smrti nevezmou všechno s sebou, ale že tajemnou část svých činů nebo osudů zanechávají po sobě jako úkoly pro své potomky. Tam, kde po smrti jsou, jsou bezmocní.

Stará paní měla jedno víčko spadlé, a ještě k tomu se cukalo. Pohybovala scvrklými ústy, jako by něco říkala, ale nevyšel z ní ani hlásek. Potom si zakryla vrásčitýma rukama tvář a do dlaní zajíkávě řekla: „Kdyby se do sebe nezamilovali.“

Nemusela je ani jmenovat. Brána do minulosti se otevřela. Všechno k němu náhle mluvilo. Dozvěděl se, že mladý muž na fotografii se jmenoval Karel a byl to jeho dědeček. Prateta se potom zase na dlouho odmlčela. Na okno narážely zevnitř mouchy a bzučely, jinak bylo v pokoji starodávné ticho a dusno z nahuštěného času. Rozhlížel se. Stará paní plakala.

„Jsi první, komu to řeknu, Marie mi zakázala o tom mluvit. Až do své smrti čekala, že se Karel vrátí a dá všechno do pořádku.

Nemohla uvěřit, že je mrtvý. Nevěřila ani tomu, že Němci zavraždili šest milionů Židů. Říkal jí to pan Gutfreund, když se vrátil z koncentráku, ale marně.“

„Tak on se vrátil?“ zeptal se jako ze sna.

„Musím ti to povědět od začátku, abys věděl, jací dobří to byli lidé. Když tvoje babička čekala dítě, přišel Karel k našemu tatínkovi a požádal ho o její ruku. Jenže byla válka, Karel byl Žid a Němci už měli konečné řešení na stole. On, Marie, naši rodiče a starý pán se dohodli, že pošlou Marii k příbuzným do města. Tvůj otec se tam narodil a Karel i jeho otec matku a dítě navštěvovali tak dlouho, dokud nedostali povolávací rozkaz do transportu. Klára umřela už v Terezíně, Karel až v Osvětimi na tyfus. Starý pan Gutfreund to všechno přežil. Když se vrátil, bylo mu osmdesát tři let. Dal Marii tolik peněz, že mohla zůstat ve městě, nikdy se už domů nevrátila. Válku přežil jenom bratr starého pána, který utekl na poslední chvíli přes Polsko do Ameriky. Někde tam žijí jeho potomci. Marie se s nimi nikdy nechtěla spojit, aby si nemysleli, že po nich bude něco chtít. Byla hrdá a rozhodla se, že svoje dítě vychová sama, bez pomoci příbuzných. Zůstala věrná Karlovi, nikdy už neměla žádného muže. Když jí někdo z domu řekl, že ji tam hledal nějaký pán, vždycky mi s rozzářenýma očima, třesoucími se rty hlásila, že se Karel vrátil. Nechávala mu na dveřích vzkazy, když zřídka někdy někam odjížděla. Aby ji našel. Ještě v nemocnici, raněná mrtvicí, na něho čekala. Byla zklamaná pokaždé, když se otevřely dveře, a byl to někdo jiný.“

„Proč taky neutekli?“ ptal se.

„Nevěřili tomu, že dopadnou tak špatně. Starý pán nedokázal údolí dobrovolně opustit. Museli je odvléct. A pak, slečna byla chromá, s tou by se špatně utíkalo. Všechny cenné věci poschovávali u lidí, že si je, až se vrátí, vyzvednou. Starý pán dal seznam

těch věcí tvé babičce, aby si o ně řekla, ale nikdo jí nic nedal a ona to neuměla vymáhat.“

Staré paní se ještě pořád po bledých tvářích koulely malé bílé slzy. Chlapcovi jí bylo líto, ale utěšoval se tím, že z ní může sejmut břemeno, které chudinka tolik let sama nese. Je mladý a zdravý a je teď na řadě.

Teta tiše plakala a chlapec si představoval lásku, kterou ještě neznal. Milovali se něžně a hluboce. Čím víc se blížila smrt, tím byla jejich těla posedlejší. Mariina měkká, živá přítomnost, její vroucnost a oddanost plašily v Karlovi strach. Žila jen pro něho a bude žít i za něj. Jen v její paměti a pak i těle se stával nesmrtelným. Ten třetí, jejich syn, měl přemostit hrůznou propast nebytí.

Venku se předjarně stmívalo. Ve vzduchu už byla fialová barva bříz a fialek. Stará žena co chvíli přejela suchýma, vrásčitýma rukama po bílém ubruse. Byl místy zašitý drobounkými stehy se starodávnou trpělivostí. Nerozsvítla. Předměty v rozích pokoje se začaly propadat do noci, jejich obrysy se rozplývaly ve včerejší minulosti. Záclony se zachvívaly nad plynovým topením, které naplňovalo pokoj jemným syčením.

Má jí říci o starci? Ale co když ji vyděsí? Stařec v něm tkvěl jako barevný obraz. Jakmile se ho myšlenkou dotkl, barvy se rozčeřily. Zdál se neuchopitelný, ale přitom byl tak skutečný, že kdykoliv si ho vyvolal, octl se v bezpečí a jistotě.

Ticha po sobě následovala, jako by přelétali andělé. Prateta uvařila slabou kávu, vypili ji a pak pokračovala.

„Starala se dobře o dítě, nemyslela na nic a na nikoho víc než na svého syna. Pracovala do úpadu, aby tvůj otec měl všechno co ostatní děti. Byli sami na světě, jen oni dva, žárčila i na jeho dětské přátele. Syn byl její, patřil jen jí. Naučila ho, aby se na nic neptal.

Nechtěla mu nic říct, protože pořád věřila, že se Karel vrátí. Přitom ležel v šupleti úmrtní list. Nebyla vdaná, a snad proto nedostávala sirotčí důchod. Starý pán žil po svém návratu už jenom tři měsíce. Jako by se vrátil jenom proto, aby u notáře potvrdil, že tvůj otec je zákonným dědicem statku. Jenže Marie na to nikdy nepřistoupila, znamenalo by to vydat Karla smrti.“

„Pamatuje si tatínek na dědečka?“ zeptal se. Proč se nemůže zeptat svého otce? Proč mezi nimi babička rozprostřela to děsivé mlčení? Snad byla příliš mladá, když se to stalo. Proměnila se ve sladkovodního mlže, který se obalí ledvinovitou skořápkou a opatří ji zámkem. Trpělivě uvnitř obaluje zrníčko písku perletí, kterou vylučuje z pláště, až se z jeho měkkosti vyhrouží tvrdá, lesklá perla. Mrtvá perla, to je ona. V řece je plno říčních škeblí, ale málokterá skrývá perlu.

Osmělená prateta vyprávěla, že vnukovi bylo pět let, když se vrátil děda. V těch třech měsících, které mu zbývaly, byl s vnukem každý den. Vyprávěl mu příběhy ze Starého zákona, řecké báje, chodil s ním na procházky. Chtěl dát vnukovi jméno, dědu, otce i majetek. Nevnucoval mu rasu ani náboženství. Vlastně si nepřál, aby se vnuk něčím vyděloval ze společnosti, ve které žije. Marně se snažil, aby mu sousedé vrátili věci, které si u nich poschovával. Nedali mu nic, nepamatovali se už.

Prateta na chlapce hleděla světle modrýma očima se zarudlými bělmy. Rozhodl se, že jí o starci nepoví. Sama uhodla, že by se rád zeptal na statek. Zabrali ho nacisté a po válce byl denacifikován a vrácen státu. Koupil ho pan Kalina, v padesátém roce mu ho jako kulakovi vzali a odsoudili ho na dvanáct let do vězení. Židé, bohužel, přišli o všechno. Když někdo z nich přežil, neměl nárok na restituci, ta se totiž vztahovala jen na to, co zabrali komunisté po roce 1948. Taková nespravedlivost.

Najednou chápal svého otce a rozuměl tomu, proč nechtěl nic vědět. Žít v nevědomosti je snadnější. Možná ho chtěl pradědeček jen upozornit na dům, aby věděl, kam patří, i po smrti se staral o rodinné záležitosti. Vydal se tedy na Hůrku hledat hřbitov. Sotva vstoupil do zeleného příšeří, byl ztracen, nevěděl, kterým směrem se pustit. Začal od levého kraje lesa, chodil tam a nazpátek v rovnoběžných pásech vzdálených od sebe tak třicet metrů. Najednou se octl na staré cestě složené z placatých kamenů postavených na výšku, ty tvořily její kostru. Mezi nimi byla napěchovaná zem. Byla to dobrá cesta, takže se ani těžkým těžebním strojům nepodařilo ji zničit. Už nehledal, šel pořád jedním směrem a věděl, že se blíží k cíli. Na konci cesty stála brána, zbytky zdi, dva zděné pilíře a mezi nimi kovová mříž tvořená úponkovitými ornamenty z listů, hroznů, květín. Brána byla pootevřená a visel na ní těžký rezivý řetěz. Možná byla ještě nedávno zamčená, ale proč, když okolní les byl stejně vysoký jako les, jímž zarůstal hřbitov. Prošel branou a po levé straně uviděl rozpadlé stavení. Cihly zůstaly pospojované v kvádrech a na rozházených kusech zdi se mu podařilo přečíst nápis:

Liebe ist stärker als der Tod.

Byl by rád ve svém věku těm slovům věřil. Pomníky vypadaly, jako by tančily, všelijak nahnuté, částečně vyvrácené kořeny vysokých smrků. Do měkkého kamene byly kdysi vyryty nápisy v hebrejštině, němčině a češtině a také žehnající ruce kohenů, hrozen vína, konvička. Většinou byly ty reliéfy porostlé mechem a lišejníkem, písmena se slila tak, že se jména nedala přečíst ani v češtině. Mezi kameny rostla tráva, plevel, keře a stromy. Smrky rostoucí z hrobů mohly být tak čtyřiceti až padesátileté. Hřbitov sotva rozvrátil lidské ruce, nejspíš to udělala příroda, které člověk nebránil. Konečně stál u kamenného pomníku z tmavě žlutého pískovce s českým nápisem Rodina Gutfreundova, pod ním byla

jména, která mu nic neříkala. Pradědeček mezi nimi nebyl, ani dědeček Karel a slečna Klára. Spojil palce a ukazováky a měl před očima žehnající židovské ruce. Soustředil se do středu trojúhelníku. Zdálo se mu, že se nachází uprostřed kruhu, který pulzuje v rytmu jeho srdce. Zaslechl šelest. Musel vynaložit hodně úsilí, aby otevřel oči. Když je konečně otevřel, spatřil zář. Sluneční světlo tvořilo uprostřed hrobu jasnou skvrnu. Světlo se v pravidelném rytmu zmenšovalo a zvětšovalo podle toho, jak foukal vítr v korunách stromů. Pociťoval, že někdo vedle něho stojí. Byla to srnka. Dívala se na něho udivenýma očima Panny Marie ve chvíli zvěstování. Vnímal její sličnost, dokonalou krásu. Váhavě ho obcházela, měla svůj kruh a hranici nemohla nebo nechtěla překročit. Nepočítal, kolikrát ho obešla, její společnost mu byla milá. Najednou se otočila a zmizela mezi pomníky.

Přišel domů za tmy. Seděli u večeře, jedli houby s vajíčky a přikusovali měkký chleba. Otec jídlo zapíjel desetistupňovým pivem. Kuchyni osvětlovala lampa, visící nízko nad stolem. Bylo tu teplo a útulno. Vzal si talíř a ukrojil krajíc chleba. Pak si nabral z kastrolu houby.

„Dáš si trochu piva?“ zeptal se otec. Ode dne, kdy bylo synovi osmnáct, nabízel mu občas ze své půllitrové láhve několik hltů.

Přisvědčil a dodal:

„Dozvěděl jsem se, že jsme Židé.“

Otec se vylekal. Chvilí se pokoušel unikat tím, že se soustředil na jídlo. Sklonil hlavu až nad stůl a hltavě polykal sousta. Maminka položila vidličku na talíř tak, aby neumazala ubrus, a také ona sklopila hlavu. Otec asi bojoval s pokušením syna odbýt a zachovat tajemství, které sdílel se svou mrtvou matkou. Navždy by tím však mohl ztratit syna. Vlastně měl být na takový okamžik připraven. Jenže nebyl. Jeho maminka ho naučila, že to, nač nemyslíme, není.

„Potřebujeme, abys nám zítra pomohl,“ řekla maminka. „Táta potřebuje někoho, kdo by mu podával, aby nemusel lézt po žebříku pořád nahoru a dolů.“

Otec položil jemně ruku mamince na předloktí, a to ji umlčelo. Chlapec viděl jen tu ruku, neviděl jeho zaskočenou a prosebnou tvář. Bylo mu, jako by přistihl své rodiče při něčem nekalém. Nejraději by odešel, ale musel tam zůstat. Dát jim svou neústupností najevo, že už je dospělý.

„Prý nás tu hledali Američané.“

„Jací Američané?“

„Od strýce Rudolfa, který přece utekl před Němci přes Polsko do Ameriky.“

„Jak to víš?“

„Pan Kalina mi řekl, že jsem se mohl pocvičit v angličtině, kdybich tu byl. S nikým se tu prý nedomluvili.“

Připravil si past a teď je chtěl do ní chytit. Ošklivil si sám sebe. Maminka začala sklízet nádobí, ačkoli ještě nedojedli. Hubené ruce se jí trásly. Často s úzkostí pozoroval, jak její ruce stárnou. Stárnutí rukou, které miloval, mu působilo větší bolest než přibývající vrásky v jejím obličeji.

„A taky,“ pokračoval, „nám vlastně patří statek v údolí.“

„Odkud to všechno víš?“ zakřičel otec a rozkašlal se. „Kde jsi to ksakru vyštoual? Kdo se tě o to prosil?“

„Byl jsem v okresním archivu.“ Musel teď pořád mluvit, protože kdyby přestal, nedokázal by už začít znovu. Ticho by jen usvědčovalo rodiče ze lži. Nechtěl je zahanbovat, měl je přece rád.

„Archivář je moc hodný. Našel mi krabici se jménem Gutfreund. Když jsem řekl, kdo jsem, daroval mi ji. Archiv se likviduje, protože budova je v restituci. Listiny se stěhují do nějakého sklepa, kde prý stejně shnijí. A tak jsem je vlastně na poslední chvíli zachránil.“

Nemusíš si je prohlížet, když nebudeš chtít. Ještě jsem to nepro-
studoval, musím se nejdřív naučit německy.“

„Vidíš,“ řekl otec, „byli Němci.“

„Hlásili se na začátku války k Čechům.“

„To není tak jisté.“

„Je to jisté.“

„Nevíš, jak to bylo.“

„Vím to líp než ty. Protože ty se o to záměrně nezajímáš.“

„Nechte toho,“ řekla maminka. „Židem je člověk po matce, tak
jakýpak je táta Žid a jaký Žid jsi ty?“

„Chtěl jsem být vždycky dobrým a poctivým člověkem. Je mi
protivné hlásit se k nějakému kmenu nebo náboženství. Nejlepší
je dělat dobře svou práci a být hodný na lidi kolem sebe.“

„Tatínek pořád jenom pracuje,“ řekla maminka vyčítavě. „A ty
mu nepomáháš. Ani se nezeptáš, jestli něco nepotřebujeme. Staráš
se jenom o svoje věci.“

„A co ten statek?“

„Nechci ho.“

„Půjdeme brzo spát,“ přerušila je maminka, „musíme si ráno
přivstat.“

Co měl otcí říct? Nemohl mu přece vyprávět o starci, který ho
přivedl až k domu a svěřil ho jeho péči, aniž by promluvil. O hrobu
a o srnce.

„Mám rád to údolí. A táhne mě to k tomu domu.“

Otec se zase lekl, protože chlapcův hlas zněl dospěle. Byl zvyklý
rozhodovat ve své rodině sám za tichého a trvalého souhlasu své ženy.

„Zkazil jsi tím celý večer,“ řekla maminka, „tatínka to rozčiluje.“

„Já se statku vyhýbám. Zničil mou matku. Kdyby tam nevročila,
mohla ještě žít. Tolik se, chudák, trápila. Kdybys ji trochu víc znal,
pochopil bys, proč ten dům nenávidím.“

Netroufal si připomenout, že kdyby Marie do statku nevkočila, nenarodil by se a nenarodil by se ani on.

Otec začal bubnovat prsty do stolu na znamení, že považuje bitvu za vyhranou. Hlavně že vesničané nic nevědí. Možná nechtějí mluvit, protože mají špatné svědomí. Zapomněli, a to je jeho štěstí. Proto může mít chalupu v blízkosti statku.

„Máme příbuzné v Americe,“ připomněl chlapec.

„Moje maminka se k příbuzným nikdy nehlásila a já je taky nepotřebuju. Chtějí asi statek.“

„Můžu je vyhledat?“ zeptal se chlapec.

„Dělej si, co chceš, ale říkám ti, nepřinese to nic dobrého.“

Napsal do United Jewish Appeal, pak ještě do jiné židovské organizace a po nějakém čase dostal adresu Gutfreundů, kteří žijí v Salt Lake City. Napsal jim anglicky. Za dva měsíce mu odpověděl vnuk strýce Rudolfa. Ptal se hlavně na to, jestli chlapcův otec restituoval statek, pole a lesy, a přihlásil se o svůj podíl. Nehodlal se odstěhovat do Čech ani tam poslat některé ze svých dětí, majetek je, jak viděli, v hrozném stavu. Proč se příbuzní tak dlouho o nic nestarali? Proč připustili vládu komunistů? Znárodnění? No, stalo se. Teď by měli všechno prodat a vyplatit jim jejich podíl v západní měně.

Chlapec dopis na chalupě spálil v kamnech. S rozptylem popela konečně rozptýlil své sny.

Chodíval si někdy sednout na svůj kámen, údolí bylo pořád krásné. Vídával pana Kalinu, jak se opilý opírá o kolo a jde domů. Neměl už nikoho, ani králíky. Dcery čekají pořád ve městě, až umře, a stavení i pole prodají.

Příští jaro odvezla sanitka pana Kalinu do blázince. Pak už ho nikdy neviděl. Ani stařec se už neobjevil. Chlapec si myslel, že mrtví vědí víc než živí, ale patrně tomu tak není. Pokud jsou k někomu nebo něčemu připoutaní, jsou stejně bezmocní jako my živí.

Mluvící hora

Když nám poprvé zatačka v čajových plantážích, měkce se svažujících k jezeru, odhalila horu, vylekala jsem se. Tyčila se k nebi jako obrovský falus, zkamenělý ve své žádostivé plodnosti. Na hinduistických oltářích jsou falus, symbol boha Šivy, spolu s Joni, symbolem ženského pohlaví, omývané kravským mlékem a ověšené pásem žlutooranžových afrikánů, barev slunce a země nebo bílými řetězy, spletenými z něžných, sladce vonících jasmínových kvítků. Až teď poznali, že ačkoliv se jim při jejich pobytu v horách Šrí Pada už zdánlivě několikrát objevila, nikdy to nebyla ona. Svým jedinečným tvarem zabírala svůj prostor, jako by připomínala Buddhova slova, že forma je obsah a obsah je forma. Kdyby byla ta vznešená hora v Japonsku, kladli by Japonci za její jméno san jako Fudži san, Asama san. Byli by to pán nebo paní hora a na jejím úpatí by stálo několik posvátných bran, jimiž musí poutníci projít, aby se očistili od špatných myšlenek a nenosili je tam nahoru. Tahle se jmenuje Šrí Pada neboli Posvátná noha, jinak též Adamův vrchol. Nahoře je v kameni stopa ve tvaru obří lidské nohy. První člověk, který sestoupil z nebe na zem, byl prý Adam a první místo, které si vybral, byl tento zářivý a plodný ostrov. Posel osvětleného indického krále Ašóky připlul z Indie ve čtvrtém století před Kristem na Srí Lanku a přivezl s sebou buddhismus. Možná se sem předtím vypravil i sám Buddha, ale jeho noha by byla podle stopy nelidsky velká. Adam, kdo o něm co ví? Podle velikosti chodidla by to musel být titán.

Hora se v zatačkách objevovala stále častěji, pokaždé na jiné straně silnice. Nahoře bylo už rozeznatelné stavení, bílé s červenou

střechou, k němuž v zalomených příčkách vedou schody. Pohládila jsem muže po hřbetu bílé ruky, porostlé světlými chloupky. Viděla jsem ho z profilu a za jeho hlavou se míhala krajina. Oblé kopce porostlé čajovníky, okrově žlutá termitiště obydlená kobrami.

„Myslíš, že to dokážeme?“ zeptala jsem se. „Vede tam čtyři a půl tisíce schodů.“

Cosi zamružel. V poslední době často mlčeli. Cítla v tom tichu cosi neblahého. S trpělivým nezájmem a se svěšenými koutky ji vyslechne a neřekne nic. Nejlíp jim bylo v dřevěné chatě v horách nad Kandy. Poustevna byla malá, ale měli každý svou ložnici a další pokoje, kde se mohli jeden druhému vyhýbat. Každý sám chodil na dlouhé procházky, rozhlížel se po krajině, seděl u vodopádů, měl své vlastní objevy a také svá tajemství, která nemusel sdělovat. V té chatě byli jen oni dva a kuchař, který jim třikrát denně předkládal jídlo. Mluvil sinhálsky a anglicky znal pouze slova, která se týkala jídla. Byl to tichý, příjemný společník s velkýma snivýma očima. Uměl být neviditelný. Přicházel z neznámé vesnice za některým z kopců, poznali, že tam je, když v kuchyni zachrastily lžíce, zarachotily hrnce, anebo když naléval vodu do čajníku, ale zvuk vždycky rychle ztichl, jako kdyby se hned sám za sebe omlouval. Láda, tak se jmenoval, štípal za kuchyní dříví, vařil na otevřeném ohni a podobal se u svého krbu mrštnému čarodějovu učni. Oni dva byli proti němu hmotní a neskladní.

Odcházela jsem při svítání do prázdné meditační místnosti, kde seděl jeden dřevěný Buddha. Jinak tam nebylo nic, jen betonová podlaha a rohož, na kterou jsem mohla se zkříženýma nohama usednout. Některé ráno, když slunce ještě bledými paprsky tápalo po místnosti, než ji celou oslnivě rozzářilo, se probudila moucha, která pak rozdrnčela tichý prostor. Vídali se s Petrem jenom při jídle, jinak mezi sebou dodržovali rozumnou vzdálenost. Cíti-

li snad oba, že tam, kde se jejich cesty protínají, splývají spolu a kříží se, číhá hádka. Stačilo otevřít jen trochu víc okno, sotva lehký vánek prošel pokojem a osušil kapky potu, světlo rozžaté v nevhodnou chvíli, padlo několik slov, která nic neznamenalala, a už k ní došlo. A přitom kolem poustevny, pod plazivými pepřovníky a zrajícími citrony, bylo tolik klidu a míru, v tichu voněl hřebíček. Sbírala jsem odkvetlé plody a rozprostírala je na slunci na staré noviny. Rozvoněl mi ruce. Kdosi sem kdysi přinesl noviny v tamilštině nebo v sinhálštině, nic tu nepřipomínalo svět tam dole. Rostliny, kameny, vzdálené hory, bílé mraky, ptáci, hmyz, všechno bylo v harmonii, jen oni dva se navzájem rozlaďovali.

Občas, když jsem sama stoupala po kamenitých cestách, tam, kde jezero lemoval les borovic s dlouhými, namodralými, jako ojíněnými jehlicemi, pokoušela jsem se vzpomínat na něco hezkého, ale zdálo se, že všechny, i ty nejkrásnější vzpomínky, zabarvuje nějaká nepřijemnost. A přece se spolu dřív smáli, radovali se z každého dne.

Konec, stále týž. Mystikové doporučují milovat druhého člověka přes Boha. Odevzdávají svou lásku Bohu a ten ji vrací člověku. Jen tak může být čistá a bez ulpívání. To bychom se pak proměnili v byzantské serafíny bez těla, mají jen hlavu a fialová a tmavě modrá křídla, na konci roztřepená, se stříbrnými a zlatými odlesky. Špičky letek se dotýkají a zakrývají cosi navždy utajeného. Nelétají, kdyby rozprostřeli křídla, prozradilo by se, co mají pod nimi. Serafini jsou andělé zbavení tělesnosti.

Tělo šílí, duše pláče. Vzpomněla jsem si na mučedníka lásky Čámindu, mladého Sinhálce, správce hotelu, kde bydleli. Hotel stál na skalnatém útesu nad oceánem a Čáminda se celé dny opíral o zábradlí terasy s triedrem na očích a pozoroval pláž. Táhla se zlatohnědá, lemovaná pásem kokosových palm alespoň čtyři

kilometry do dálky. Tamodtud přišla před několika měsíci Janinka. Když jsem byla zrovna někde nablízku, sděloval mi vzrušeně, že na pláži se objevila bílá žena. Sledoval ji pak až pod skálu a vždýcky, když poznal, že to není Janinka, přiběhl mi to říct se slzami v očích. Na rameni měl navždy vytetováno její jméno. Jeho žena, drobná, něžná Sinhálka, přicházela z vesnice nahoru tak dvakrát týdně s dvěma malými holčičkami. Možná ani neuměla číst. Vyprávěl mi se zadržovaným pláčem, že Janinka ho pozvala do Čech, půjčil si od majitele hotelu tři sta dolarů, vyřídil si pas a koupil letenku, ale Janinka zmizela. Pořád na ni čeká, byla to jeho největší láska. Nepřichází snad zrovna teď?

Ach, Čámino, nečekej na Janinku, možná přijde jiná bílá sexuální turistka.

Tam, v borovém lese, který v poledním slunci voněl pryskyřicí, jsem upnula mysl k jedné vzpomínce, která byla krásná. Ještě nedávno chodívali s Petrem do buddhistického kláštera, stíněného mohutnými stromy. Byla odtamtud vyhlídka na několik pásů hor, které podle pohybu slunce měnily barvy, údolí se rozsvěcela a pohasínala, jak se do nich kladly stíny. Zrály tam banány a z trupů mohutných stromů zároveň rozkvétaly a uzrávaly těžké a sladké jack fruits, papáje rodily žlutozelené melounovité plody, zelenala se tam stupňovitě rozložená rýžová pole. Muži s volky orali, ženy se brodily po kolena v bahně a sázely útlé sazeničky rýže, anebo už sklízely první letošní úrodu. Tady, na plošině ve svahu, kde stál klášter, udržovaly stálou vlhkost kapradovité palmy, čerpaly vodu z náhlých a rychlých dešťů. Za některou z hor tiše vyplul mrak, zaclonil slunce a sprchlo. Nebe bylo za chvíli zase jako z rozzářeného modravého plechu. V klášterním chrámu nad vším světem vezdejším seděl veliký Buddha. Zuli se a bosí vstupovali na chladivé dlaždice, každý měl své místo po jedné straně dveří. Socha

byla vysoká asi čtyři metry, Buddha měl sotva znatelný úsměv plný laskavosti, jeden koutek úzkých úst zvednutý, oči obrácené panenkami vzhůru směrem k třetímu oku a zpola zakryté víčky. Seděl v lotosové pozici, štíhlé prsty na rukou spojovaly vždy palec a ukazovák, protáhlé ušní lalůčky visely až k ramenům. V nařaseném žlutém rouchu, povznesený nad samsáru, lidský úděl, jímž je utrpení. Jednou mi někdo dal hádanku, jak se zbavit kapky vody. Odpověď se zdá snadná, rozpustit ji ve větším množství téže tekutiny. To je úkol pro tvůj život, smála se ta osoba povzneseně, jako by už věděla. Už jsem také poznala, že číst knihy je snazší než žít. Knihy jsou ustrnulé myšlenky a člověk se čtením možná nestává sám sebou, ale tím, kdo své myšlenky zapsal. Proč vlastně?

Seděli na zemi v chrámu, Buddha na ně shlížel dolní polovinou panenek. Hodiny na stěně vydávaly v minulých dnech jen čas od času jakési škytnutí, celé se roztráslly a ručičky se s námahou posunuly. Pak zůstaly těžce stát, čas se zastavil až do příštího škytnutí. Někdo je seřídil, toho dne tikaly kupodivu pravidelně a ukazovaly, že je po poledni. Buddha, napůl zakrytý vyšívanou záclonou, měl před sebou oběd. Mniši mu třikrát denně prostírali a hostili ho jídlem, které uvařili a jedli. A tenkrát jsem uviděla v jakémsi polobdění, možná to byl sen, možná vize, Petrovu hlavu bez těla, zářila a na všechny strany z ní šlehaly paprsky světla. Nebyl to děd Vševěd, slunce, které se ráno zjevuje matičce jako pacholátko, vylétá východním oknem a večer se vrací oknem západním, proměněné v unaveného, mrzutého starce. Což mne, matko, spát nenecháš? Petrova hlava byla dobrotivé slunce, s očima a usměvavými ústy, jaké kreslí malé děti na obrázky s modrými obláčky. Lítají tam motýli a kvetou zářivé květiny. To je dosud dobrý svět malých dětí, které nás svou nepoučenou přítomností oblažují. Odpusťte, milovaní, že jsme se i my podíleli a podílíme na zkáze ráje.

Když spolu ten večer seděli na terase a dívali se do horké tmy, v níž se ještě snad ve světle hvězd rýsovaly obrysy nejvyšší místní hory Ella Rock, na kterou včera v potu tváře vylezli, odvážíla se mu o svém vidění vyprávět. Potěšilo ho to. Svěřil jí, že si nepřeje nic jiného než osvícení a že sem proto přijel. Snad všichni muži, kteří začínali cvičit jógu, se ptali, kdy už to bude. Jsou trénovaní v úsilí, které je dovede k cíli. Přáli si vědět, jak daleko už jsou, pořád to kontrolovali a počítali množství svých vnorů. Nejradši vyprávěli o tom, co dělá jejich ego a jakými metodami se ho pokoušejí rozpustit. Protože mají svou nauku, připadají si lepší než ti, kdo žijí v nevědomosti. Nevěděla, jak je na tom Petr, právě tím byl zajímavý. Mlčenlivý, tajemný a většinou i laskavý. Proto ji překvapovaly jeho výbuchy hněvu. Zničehonic se rozčílil, křičel na ni a vyčítal jí, že se spálil na slunci, že mu píská v uchu, že v noci zapnula vrtuli u stropu, ofouklo ho a teď cítí bolest za krkem. Když se jí později za ty scény omlouval, říkal, že má milovat lidi v jejich výšinách a nevšímat si jejich nížin, ty samy zmizí, jako dobré myšlenky zabírají místo špatným, takže na ně už v mysli nezbývá místo.

Já vlastně po osvícení netoužím. Dosud si se zájmem prohlížím samsáru a stále víc žasnu nad projevy života, nad rozmanitostí lidí. Jsem zvědavá dokonce i na sebe a svoje příští činy, a snad proto nejsem netrpělivá. Život si mne vybral a žije si skrze mne, jsem mu povinována pokorou a vděčností. V záblescích jasného vědomí si uvědomuji ten zázrak, který moje učitelka nazývala milostí. Pak znovu upadám do temnoty. Strach, úzkost o osud blízkých, ba celého světa, krivda, zrada, zklamání, hněv, to všechno prožívám, než se mi znovu podaří vznést se na vlně radostné zvědavosti a díky.

Vždycky, když mi šel vstříc, mával rukama a kýval se ze strany na stranu přátelsky a radostně, přicházel ke mně s chlapeckou důvěrou. Dojímal mne jeho samota, která nebyla opuštěností.

Miloval dobré jídlo a mohl spát, jak dlouho chtěl, sotva ulehl a zabalil se do dek, potřeboval jich v tropech spoustu, a v jejich horkém přilnutí na spálenou kůži rychle usínal. Pravidelné odfu-kování, sípání, funění, lehké skřípání zuby, chrapot, když ležel na zádech. Sama trpěla nespavostí, snad se jí spánek mstil za to, že ho odjakživa považovala za ztrátu času, v němž by mohla prožít něco nového a krásného.

Jestlipak ráno vstane a začne v koupelně zpívat? Neznala žádného jiného muže, který by si po ránu s takovým nadšením zpíval. Také se na ni od dveří koupelny smál a opět připomínal plápolající slunce.

Proč to tak nemůže být pořád? Je pro něj moje stálá přítomnost tak těžká? A už se jí do mysli dere špatná vzpomínka. Jeli spolu na kolech a zabloudili. Rychle se snesla tropická tma, silnice byla úzká a plná děr, auta, rikši a motorky v protisměru svítily dálkovými světly a oslňovaly mne. Přední kolo najednou vyjelo ze silnice, spadla jsem a udeřila se do kolen a do loktů. Rozplakala jsem se, sebrala ze země kolo a zkusila, jestli se neporouchalo. Jelo, a tak jsem šlapala pořád jedním směrem bez světla, jedna šlapka cvakala, narážela na něco kovového. Slzy mi stékaly po tvářích a stříkaly až k uším. Věděla jsem, že jsem daleko za městem, v prostoru mezi starověkými ruinami a novým centrem, že tu nebydlí nikdo, kdo by mi mohl pomoci, a že neznám adresu hotelu. Jsem sama uprostřed časné tropické noci a on mne tu nechal. Na jedné křižovatce konečně čekal a hned mi vynadal, kde jsem. Ptali se domorodého muže na cestu, pokoušela se mu vysvětlit, kde je jejich hotel, ale Petr ji okřikl. „Neplet se do toho, všechno jenom zkomplikuješ!“ Opáčila jsem, že jsem spadla z kola a málem se zabila. Křičel na mne, že on dnes ztratil brýle za tři sta euro, ať se podívám do svého ruksáčku, jestli tam nejsou. Hrabala jsem v ruksaku, a nebyly tam.

„Tak jsi je vyhodila, jak jsi předtím vytahovala mapu.“ Mapu jsem nevyndávala, proč také, když je tak černočerná tma. Obvinil mne, že lžu. Bála jsem se, že mi nabije, jako to dělával můj otec, a tak jsem mu už raději neodporovala. Slepá zuřivost probudila moji dětskou úzkost, vlastně jsem ani nevěděla, že ve mně ještě zůstává, otec je přece dávno mrtvý. Děsí mne v přestrojení za Petra, s nímž jsem se ráda a dobrovolně vydala na cesty. Možná proto, že jsem v něm cítila otcovu všemohoucnost, která však slabší trestá. Co to v něm je? Vždyť jsme přece dnes ráno vedle sebe v tichu meditovali pod stromem bódhi, odnoží přinesenou z Bódhgaji v Indii, kde Buddha dosáhl osvícení. Poutníci oblečení v bílém chodili kolem stromu a zpívali, modlili se. Sinhálci s plochými obličejí a kulatýma očima, s nosy vmáčkнутými dovnitř a na konci s bambulkou připomínají čínské palácové psíky. Tamilové mají protáhlé nosy, oči ve tvaru mandlí a široké namodralé rty. Uctívají společně Buddhu. Tamily sem přivezli z Tamil Nadu, posazeného v jihovýchodní Indii, Angličani, když začali pěstovat čaj, a hrdí Sinhálci jim odmítali na plantážích otročit. Původní obyvatelé jsou veselejší a zdají se být laskavější než Tamilové. Možná je tak vychovali buddhističtí mniši, laskavost, jak říká Jeho Svatost Dalajlama, je nejdůležitější lidská vlastnost. Dlouholetou občanskou válku, kdy Tamilští tygři vraždili Sinhálce a Sinhálci Tamily, se podařilo zastavit jen přísunem zbraní z Indie, Ruska a Číny. Mají rádi svého prezidenta, důvěřují mu. Je krátce po válce a váží si míru. Obyvatelé Srí Lanky věří na socialismus a převychovávají úspěšně dětské vojáky. Je ještě možné octnout se v zemi, kde lidé očekávají lepší časy? A nebudou muset Rusku, Číně a Indii za ten dar zaplatit?

V hluboké noci jsme dobloudili do hotelu, před nímž pořádali podnikatelé party. To zase bude noc. Ležela jsem v posteli, okno jsme museli zavřít, protože bylo nad kuchyní, kde hřmotily hrnce

a kuchaři na sebe křičeli povely. Petr zastavil vrtuli vysoko u stropu, stěžoval si, že ho z vichru bolí hlava. Ležela jsem tichounce a potila se. Kdybych vztáhla ruku, mohla jsem se ho dotknout, ale neudělala jsem to. Co kdybych zapnula vrtuli, až usne. Kdyby se probudil, rozčilil by se. Ten, kdo potom neusne, budu já.

Vláček míjí klášter v Ella a přátelsky zahouká, největší stoupání má před sebou a není si jist, jestli ho zdolá. Třikrát denně tu prastará sovětská lokomotiva táhne z nulové nadmořské výšky v Colombu několik vagonů do dvou tisíc metrů nad mořem. Někdy v kopci zastaví, nemůže dál, stává se jí to právě u kláštera, funí a pak i chroptí jako umírající. Vlakvedoucí vyleze z kabiny a klavírem potukává na vnitřní orgány lokomotivy, dává jí čas, aby si odpočinula. Nikdo není nervózní, pasažéři počítají se zpožděním a jsou šťastní, když se kolos zase rozjede. Jeden z vagonů je určen pro turisty, má velká okna, aby viděli krajinu, a jízdenky jsou o trochu dražší. Pak je tu první a druhá třída, a dokonce jídelní vůz, kde lze sedět na zemi s otevřenými dveřmi do krajiny a objednat si u pultu slabou kávu nebo sladký, lepkavý čaj.

Mnich, ctihodný Nandaloka, představený kláštera, je zval na své pochůzky po domcích, roztroušených v čajových plantážích. Šel vpředu v šafránovém rouchu, na oholené hlavě se odráželo slunce, světlo duhovělo a stékalo mu po holých pažích až na nohy. Zářil a jeho úsměv byl jako pohlazení. Šli po trati, co pražec, to krok. Opracované staré kusy dřeva se od sebe lišily jako otisky lidských prstů, s každým dřevem si příroda nakládala po svém, i kdyby pocházelo ze stejného stromu. Škvíry, pukliny, trhliny, rýhy, barva šedého sametu nebo hnědého hedvábí. Rozpálené koleje se lesknou, až to bodá do očí. Stříbrné stuhy mizí v zatačkách a znovu se před nimi rozvinují. Za Ctihodným kráčí Petr, potom já, nestačí mi krok z pražce na pražec, takže musím pořád jednou nohou

dopředu. Někde se podle kolejí objeví v trávě vyšlapaná cestička, a tak jdu po ní. Za mnou poskakují tři kluci z vesnice. Maminky dvou z nich odešly pracovat do Saúdské Arábie a neposílají žádné peníze. Tatínkové se ztratili, kluci nemají nikoho. Třetí chlapec má jen starou, nemocnou babičku. Mnich sirotky myje a krmí a chlapci chodí všude s ním. Bosými ploskami šlapou po štětu mezi kolejemi a pražci a vůbec jim to nevadí. V jejich očích je zvědavost, dychtivost po životě, mají dosud v sobě to nepojmenované, co se s dospíváním vytrácí. Ochočení mnichovou láskou ke všemu a ke všem, nakazili se jeho světlem.

Stoupali jsme po úzkých kamenitých cestičkách mezi čajovými keři, kolem hliněných hradů, které vybudovali v čajových plantážích malincí termiti. Když je opustí, zabydlí se v nich kobry. Jejich hrady mají několik vchodů a východů. Bojím se, že u některého had čeká, zaslechne mne, anebo na díru padne stín mého těla. „Nesmíš se k ní přiblížit,“ říká Petr, „vždycky uskoč, nebo zaútočí.“

Mnich si nesl přes rameno žlutý tlumok, v ruce držel béžový vějíř ze slámy nebo z rákosí, výbavu všech mnichů. Ti, kteří žijí v džungli, nosí hnědá roucha, aby nerušili zvěř, ale i oni nosí vějíř, tlumok a jedenkrát denně žebravou nádobu. V autobuse jsou pro mnichy vyznačena vpředu dvě místa. Až za nimi jsou sedadla pro těhotné ženy a pak i pro tělesně postižené. Vešli do domku na plantáži, na verandě už stála celá rodina od nejmladších až po nemocného dědečka, který si mnicha pozval, aby ho léčil. Jeden po druhém si klekali a skláněli hlavu k bosým nohám Ctihodného. Ten jim rukou žehnal a modlil se. Byli šťastní, že přišel, ale nejásali. Vládl tu nábožný klid, v němž se neprojevuje veliká radost ani velký smutek. Život sám vyvažuje kyvadlo. Čím výš by se vychýlilo do radosti, tím hlouběji musí pak na druhé straně klesnout do žalu. Buddhismus učí, že všechno na zemi i ve vesmíru směřuje k rovnováze.

Včera mnich říkal, že naše utrpení je způsobeno závislostí a lpěním. Druhá pravda je, že chtění působí utrpení. Když dostanete, co chcete, stejně nejste šťastní. Naše chtění je bezedná díra. Třetí pravda: žijeme v okamžiku, v teď, v každém dni beze strachu a nenávisti. Buddha pravil, že největší štěstí je nirvána, dimenze, kde čas a prostor neexistují. Mniši učí lidi meditovat a komunita živí své mnichy, protože věří, že moudrost a vhled slouží k všeobecnému blahu. Jsou protikladem moderních boháčů, ukazují, že jednoduchý a obětavý život má své výhody a přináší štěstí.

Stará žena, zřejmě manželka nemocného, prostírá na jedno z křesel bílé prostěradlo, připraví tak sedadlo pro mnicha. Pijeme čaj a jíme bábovku, pak mnich začne dědečka léčit. Celá rodina tu sedí, jsou tiší, i my smíme být u toho. Starý muž hluboko sklání oholenou hlavu a Ctihodný zpívá a pokládá na ni ruce. Táhlé, vznešené melodie, hluboký mužný hlas. Když mnich váže kolem starcovy ruky posvátnou nit, místnost se naplňuje milostí, z níž si všichni mohou vzít, kolik potřebují. Napadne mne, že nesmím ubírat nemocnému dědečkovi, ale to se nestane, láska je přece nekonečná a otevřený pramen nikdy nevyschne.

Vycházíme ven. Slunce se zatím po bezmračné obloze posunulo k západu, tuhé, lesknoucí se čajové lístky se pod žhnoucími paprsky proměnily z temně zelených ve zlaté. Zdálo se, že v domě za jejich zády nemůže nikdy dojít k hádce.

Jsem v duchu v domě na čajové plantáži, kde mi bylo tak dobře, ale musím se vrátit tam, kde jsme teď. Sedíme na verandě levného hotelu Green House pod horou Šrí Pada a po půlnoci se vydáme nahoru.

Šrí Pada, Posvátná noha, se vypíná nad dřevěným hotýlkem a jako náhrdelník z ní splývají světla, která vyznačují cestu vzhůru. Na vrcholu svítí jen jediné jasné červené světlo. Co se tam teď asi děje? Mniši slouží svou večerní bohoslužbu, bubnují, zpívají a do

toho vřeští mečivé trubky, jejichž zvuk Petr nesnáší. Proč odešli tak vysoko? A kolik jich tam je? Kolikrát za den, týden nebo měsíc jdou nahoru a nesou si potraviny na další přežití. A mají tam vodu? Mladí lidé z různých zemí, kteří po večeři pijí čaj a sedí kolem kulatého stolu, mluví o mayské předpovědi konce světa. Týká se to také kláštera tam nahoře? Anebo si mniši, kteří se od příchodu prvního posla krále Ašóky modlí a meditují, vyprosili pro tento ostrov milost? Možná to opravdu bude jediné místo na zeměkouli, kde přežije pár šťastných lidí, kteří nechtějí víc, než mají. Ekonomia Tomáše Sedláčka nedávno napadlo, že opakem dobra je přílišné dobro, zlo je vlastně nadbytek. Dobrá myšlenka.

Kláštery bývaly součástí královských měst, každý král měl svoje mnichy a rolníci, kteří žili kolem a pěstovali rýži a jiné plodiny, byli povinni je živit. Každý den přinášeli potravu a uskladňovali ji do hlubokých kamenných žlabů, nosili mnichům vodu a projevovali pokornou úctu. Pracovali a mniši se modlili, tak to bylo po staletí rozdělené a nikdo proti tomu neprotestoval. Mnichů bylo v jednom klášteře třeba dva tisíce.

V horách nad Kandy blízko poustevny neboli relaxačního centra měli také mnicha. Potkali ho mezi vesnickými domky, žebravou misku už měl plnou a ubíral se domů. Pozval je k sobě, má prý přbytek na kopci, když půjdou nahoru po silnici, uvidí domek vlevo nahoře. Vede k němu pěšinka a nad ní je strom bódhi s vlaječkami, podle toho to místo poznají. V pátek kvečeru bude sloužit velký obřad - púdžu, ať přijdou dřív, můžou si s ním popovídat. Jenom ať nechodí v pravé poledne, protože obědvá, potom už nic nesmí jíst až do druhého dne do rána. Byl mladý, kostnatý, silné brýle mu zvětšovaly oči, takže vypadal jako noční zvíře. Domek z dálky připomínal lepenkovou krabici s malými okny a dveřmi. Kolem nic nerostlo, jen pár usychajících zanedbaných květin, které někdo

vysadil, ale neزالéal. Mnichovi ten kopec někdo daroval. Možná byl tenkrát porostlý hustou džunglí, teď načervenalá půda praská, trhá se a sesouvá s každým lijákem hlouběji do údolí. Jediný strom, který nechali růst nad domkem na jakési římsě ve svahu, kde se snad déle drží voda, byl strom bódhi, pupil tree, druh našeho topolu. K domku vedl nedbale připojený elektrický kabel a plastická roura přiváděla vodu do umyvadélka přede dveřmi.

Mnich nás přijal laskavě, uvařil vodu ve varné konvici na zemi u dveří a přinesl čaj a cukr. Seděl u psacího stolu a na něm měl žebrovou nádobu a počítač. Domek byl naplněn tichem a mírným slunečnem, jaké bývá v babím létě. Vyzval nás, abychom se posadili na zem. V rohu byla bíle povlečená postel zahalená do bílé moskytiéry. Všechno tu bylo útulné, čisté a potřebné.

„Můžete se ptát,“ řekl, když nás pohostil čajem.

Zeptala jsem se, jak se sem dostal a jak je tu dlouho. Byla to asi nejčastější otázka všech návštěvníků.

Pochází z přímořské nížiny na západě ostrova. Měl prý kdysi dávno, snad v pozdním dětství sen, v němž sloužil lidem jako mnich v horách. Pamatoval si to překrásné místo ze snu, a když byl v klášteře na jihu ostrova zasvěcen a stal se ctihodným, opustil domov, vzal si tlumok a misku a hledal je. Po dlouhém putování našel tenhle kopec s vyhlídkou do vzdálených hor. Poznal to tu okamžitě a lidé z okolních vesnic byli rádi, že mají mnicha. Slouží púdži a léčí, oni ho za to živí. Každý den obejde několik domů, každý mu dá, co zrovna má, a on má tolik, že se může ještě rozdělit. Zeptala jsem se, jak medituje.

„Jsem zticha a vnímám ticho mezi myšlenkami.“

Petr začal mluvit o tom, jak pozorovatel a pozorované musí splynout v jedno. Mnich naslouchal a shovívavě se usmíval. Vysvětloval mu, co je subjekt a objekt. Když chceme meditovat, musíme se

nejdřív zbavit všeho, co do nás bylo uloženo – tradice, náboženství, výchovy, příslušnosti k rase. Mnich souhlasně kýval. Petr se ho zeptal, co si o tom myslí. Nemyslel si nic. Když na něj naléhal, přiznal se s ostýchavým úsměvem, že o tom nepřemýšlí. Slouží prostě lidem. Petr však chtěl diskutovat a začínal znovu a znovu. Z rozpaků jsem vyprávěla, jak jsme navštívili v Mihintale jeskyně, kde kdysi mniši meditovali. Tam prý žil první mnich, ke kterému dorazil posel krále Ašóky a sdělil mu Buddhovy vznešené pravdy. Stačí vstoupit do jeskyní a příbytků, které stvořila příroda ve skalách, prostory jsou tak promodlené, že se i laik cítí aspoň na chvíli osvícený.

„Já mám také jeskyni,“ řekl mnich a vyzval je, aby se šli podívat. Vedl je na prostranství, kde se už lidé chystali k obřadu. Mezi dvěma obrovitými balvany, které tu musely být odjakživa, byly z prken stlučené pootevřené dveře. Nad kameny skleněná pyramida jako stříška. Světlo shora ozařovalo malý, úzký, nevládný prostor. Chtěla jsem vlézt dovnitř, moje zvědavost je vždycky větší než můj strach, ale mnich mě varoval.

„Bydlí tam se mnou bílá kobra, dlouhá skoro dva a půl metru. Je to můj věrný přítel a nepřeje si být vyrušován.“ Petr mlčel. Ani nevyprávěl svou historku o tom, jak měl pod chatou v Indii kobru a krmil ji mlékem. Zeptala jsem se, k čemu je dobré mít pyramidu místo střechy.

„Pod pyramidou se mládne,“ odpověděl mnich. „Tak třeba já vypadám na osmadvacet, ale ve skutečnosti je mi osmdesát osm. Kdybys tam meditovala, taky bys omládla.“ Petr mi šeptá, že tam žádná kobra není. Mnich to dal rozhlásit, aby mu lidé nechodili přes pozemek. A mládnutí...? Jen si z nich utahuje.

Lidé v bílém se scházejí před jeskyní. Mnich se jde převléknout. Muži i ženy si přinesli pytlíky s květinami a teď si každý před

sebou, vkleče anebo vsedě se zkrříženýma nohama a s nekonečnou trpělivostí, skládá květiny do malého oltáříčku. Dvě dívky nabídlý hostům oltářík, doprostřed položily hliněnou nádobku s knotem ponořeným do oleje. Oltáříky jsou v kruhu, přítomní ho uzavírají a berou nás mezi sebe. Sedí tu mladá děvčata, jinoši, starci, stařeny, maminky a tatínkové, děti. Tiše se na nás usmívají, jsou rádi, že tu jsme s nimi. Všechno je připraveno, čekají, až přijde jejich mnich. Děti jsou neskutečně hodné.

Ctihodný v čistém oranžovém rouchu stanul uprostřed kruhu a začal zpívat. Příchozí se k němu přidali a jejich zbožné písně klouzaly dolů do údolí a zase stoupaly, vlály nahoru proti svahu až k borovému lesu. Pomocníci nám rozdali svazky voňavých tyčinek a zapálili je. Všichni jsme šli v zástupu za mnichem ke stromu bódhi, v kruhu jsme ho obcházeli, magický kruh, růženec, mala. Zpěv se opakuje a trychtýřovitě stoupá vzhůru do koruny stromu. Večerní lehký vítr se zmocní kouře z vonných tyčinek a roznáší ho po kopci. Na oltáři pod stromem jsou těsně u kmenu obětní dary: ovoce a tyčinky. Tváří v tvář horám, slunci, které pomalu zapadalo, pod průsvitným lehkým, nekonečným nebem se všichni zdáli být šťastni. V údolích už se ukládal vlhký, tmavě fialový stín, na oltářících uvadaly květiny a vonělo umírání. Stmívalo se, lidé zapálili knoty nasáklé olejem z hliněných nádobek a seděli nehybně dál, v očích se jim odrážely plamínky. Do kraje, až k horám na obzoru se snesl klid a mír, z údolí se šplhal chlad. Červánky na západě pohasínaly, až nastala úplná tma. Z hloubi sametově černého nebe vyplouvaly hvězdy jako kosmické koráby nesoucí tajemná poselství.

Když se vrátila ze sprchy, tam v Green House pod horou, ucítila, že pokoj se naplňuje hněvem. Usedla na rozestlanou postel a sušila si ručníkem vlasy. Zvenku se ozývaly cikády a ze sna vykřikl

nějaký pták. Seděli k sobě zády, každý hleděl do své bílé zdi. Nad postelí visel levný barvotiskový obrázek holuba a holubice a pod ním nápis: All you need is love.

„Udělala jsi ze mne hlupáka, nemožného blbce,“ řekl Petr.

„Kde prosím tě?“

„U toho mnicha v horách. Zarazila jsi mne, když jsem s ním chtěl diskutovat.“

„To už je dávno a promiň, jestli jsem se tě dotkla.“

„Byli jste oba proti mně. Tys mu věřila i tu bílou kobru. To jsi celá ty se svým čarováním. Pořád čekáš na zázraky.“

Postel se začala hněvivě třást. Jednou se tak rozčílil, že vejplůl roztrhl košili. Všiml si, že prala prádlo na osmdesát stupňů. Křičel na ni, že se košile srazila a že není žádný trpaslík. Pokoušel se ji roztáhnout, ale s páravým zvukem se rozdělila na dvě půlky. Rozzuřil se ještě víc. Museli pak cáry odnést k pouličnímu krejčímu.

„Já se mu pokoušel některé věci vysvětlit, ale jeho to nezajímalo.“

Obešla jsem postel a ve sporém světle jediné slabé žárovky viděla, že zrudl v obličeji. Setřásl mou ruku z ramene.

„To jsi celá ty a tvoje ego. Myslíš si, že jsi osvícená?“

Vlezla jsem si do své postele, skrčila se a plakala. Chci a potřebuji cestu dokončit po jeho boku? Kolikrát jsem už promýšlela útěk, ale nakonec vždycky zvítězil strach, co bude pak, až budu na ostrově sama. Kdo mi pohlídá ruksak, až budu hledat autobus na rozlehlém autobusovém nádraží, kde všechny autobusy mají puštěný motor, rozžhavené slunce drží pach spáleného benzínu při zemi a všechny nápisy jsou v sinhálštině. A co když půjdu na záchod nebo si zlomím nohu?

„A to jsi jogínka?“ zavolal na mne ještě do hrobu, kam mne již uložil. „Lžeš, sama sobě lžeš.“

V jeho řeči bylo tolik pohrdání ženami, ačkoliv tvrdil, že je vždycky na jejich straně. Možná se mstí za to, že nejsou takové, jak by si přál. Proč vyhrabal tu starou záležitost právě teď, když jsou tak unavení?

„Aspoň nebreč. Přestaň okamžitě brečet, jinak nahoru nepůjdeme.“

Vzbudil mě budík ve dvě hodiny ráno. Chvilku jsem pozorovala Petra, jak se ve světle baterky chystá na cestu. Nechtěl ji předčasně budit, to je od něho hezké. Ukládal do ruksáčku dvě láhve s vodou, kterou jim večer dal slepý manžel majitelky hotýlku. Říkal, že voda je z jejich vlastní studny, pramení hluboko pod horou a je naprosto čistá. Věřila jsem mu. Vstala jsem, napila se a umyla si obličej. Nemluvili a Petr tiše zamkl pokoj na visací zámek. Vyšli do tropické noci, hora ozdobená girlandou světel čněla nad nimi téměř kolmo vzhůru, světelný had lemoval schodiště. Míjeli zavřené pouťové stánky, kde předešlý večer nakupovali památeční předměty a talismany. Občas, když se octli tam, kde nesvítla světla, zůstala jsem stát a s hlavou zakloněnou vzhlížela k vyhvězděnému nebi. Někde tam za horou možná zrovna vychází Jižní kříž, jejich společné souhvězdí. Cesta zatím jen lehce stoupala, šel rychle, sotva jsem mu stačila. Brána k hoře byla slavnostně osvětlená, tam se připojili k průvodu poutníků, kteří už šli dlouho a bůhvíodkud. Byly mezi nimi stařenky, bílé vlasy jim vylézaly zpod šál, měly na sobě staré bundy zřejmě z evropských kontejnerů, byly bosy, nanejvýš si obuly rozšlapané gumové čáple. Stařenek bylo víc než starců, málokterý člověk putoval sám, většinou ho doprovázela celá rodina. Mlčeli, možná už putovali tak dlouho, že si všechno pověděli, anebo se slušelo modlit se a rozjímat.

Slavnostní nálada poutníků zvolna upokojovala moje včerejší rozhořčení. Jsem na cestě. Mám v ruce hůl, kterou jí půjčil man-

žel majitelky hotelu. Celý den seděl na kanapátku před zapnutou televizí, všechno slyšel, ale nic neviděl. Podívala jsem se na hodinky. Bylo čtvrt na tři, na výstup mají slabé čtyři hodiny, v šest ráno, jak jsem věděla od slepce, slunce vychází. Pohyby nohou se opakovaly, nemyslela jsem na nic. Hlava se zdála být lehká, možná ještě spala.

Přešli jsme most přes řeku, leskla se ve světle, které přicházelo kdovíodkud. Za mostem začínaly vysoké, nepravidelné schody. Předešel ji, aniž něco řekl. Na každé podestě jsem čekala, že se vynoří ze stínu, zavírala jsem oči, a tím se utvrzovala v sebeklamu, ve skutečnosti tam nebyl. Pak začaly schody prudce stoupat. Takových bude čtyři a půl tisíce, říkala jsem si s lehkou hrůzou. Snad na mne někde počká. Míjela jsem poutníky, kteří si navzájem pomáhali, byla jsem evropsky, pro domorodce asi neuvěřitelně sama. Mladí Sinhálci jdou tiše, plíží se vzhůru a připomínají kočky na lovu. Staré babičky, podpírané vnuky nebo možná už právnučky, stoupají pomalu schod za schodem a jejich rty drmolí modlitby. Zažijí obřad, snad naposledy v životě. Všechno je naposledy, říkám si a snad poprvé cítím tak bolestně samotu ve dvou. Světlo neonových lamp se poutníkům odráží v očích jako nazelenalé ohničky, takové světlo se objeví za zavřenými víčky, když předtím hledíme do slunce nebo do plamene. Co tu pohledávám? Pro co si tam nahoru jdu a v tak mizerné náladě? Bylo jí hluboce smutno a skoro litovala, že se na pouť vydala. Teď už se nemůže vrátit, protože Petr má klíč od pokoje a je asi daleko vpředu a rozhodně výš. Zachytila se stromu a opřela se zády o kmen, dělal jí chvilku společnost. Slyším v hustém tichu nehybné tmy dech, hluk života každého jedince, který mne jedenkrát v životě míjí, někdy se mi zdá, že slyším kručení útrob a vrzání kloubů. Bosá chodidla, zrohovatělá, na patách popraskaná, maličko pleskají o kámen nebo

aspoň zašustí, když se plosky dotknou suchého listu nebo sjedou po drobném šterku. Přejdou a zase je chvíli sama ve velkolepé rovníkové noci. Z křovinatých porostů a zpod kořenů mohutných stromů táhne chlad, z holých míst ještě vyzařuje teplo včerejšího dne. Jemná vůně nějaké květiny, která možná rozkvétá jen po půlnoci a do rána uvadne. Neonové lampy zdánlivě ochlazují schodiště rozpálené včera sluncem.

Dřevěná hůl nejdřív zašterchá na příštím schodu a hledá si pevný bod, potom se vedle ní postaví chodidlo a páteř musí vytáhnout nahoru zadek a druhou nohu. Krok co krok. Co se tam dozvím? ptá se. Už musím být aspoň v jedné třetině, je půl čtvrté a on na mne nečeká, stejně jako nepočkal v jiné noci, když ji na silnici oslňovala světla reflektorů. Zmocňuje se mne hněv. Na něho, na horu, na sebe, že tam lezu. V temném křoví vedle mne něco zašustí, leknu se. Kdybych aspoň neměla takovou žízeň. Petr nese vodu a nepočká. U schodů jsou čajovny, ale peníze má u sebe on. Kdy se to vlastně začalo dít, kdy se to, co bylo krásné, nebo aspoň snesitelné, posunulo do pole výčitek, nesváru a výsměchu? Bylo to v ní také? Jednou, vzpomíná si, praštila v jeho přítomnosti nějakým předmětem o zem, snad podruhé v životě. Ale většinou se rozplakala. Pochopil její zoufalství? Vzpomíná si na jeden šťastný den, kdy dojeli rikšou ke skále, která bývala klášterem. V patrech nad sebou byly jeskyně, dole z prvního století před Kristem, v prvním patře z devátého a nahoře z osmnáctého našeho letopočtu. V každé z nich ležel jeden Buddha v meditační poloze, vznešenou hlavu opřenou o ruku, loket na zdobeném polštáři, pootevřenýma očima s panenkami pozdviženými šikmo vzhůru hleděl ke třetímu oku. Koutky úst se usmíval. Na ploskách nohou měl vymalované symboly slunce a jedno chodidlo měl povysunutě před druhým. Vždycky stejný, a přitom jiný. Stropy jeskyní a vedlejší

stěny pokrývaly ornamenty a výjevy z Buddhova života. Tolik se tenkrát radovali, že tu skálu, která bývala klášterem, objevili. Po kamenných schodech vydlabaných ve skále se vyšplhali až nahoru a odtud, z malého chrámku, uviděli širokodalekou, zelenou rozsochatou džungli. Jak se těšili z té krásy, kterou tehdy ještě sdíleli. Anebo tenkrát, když ctihodný Nandaloka slavil se svou buddhistickou komunitou úplněk a pozval je. Den, kdy se měsíc zakulatí, je státní svátek, protože Buddha se narodil za plného měsíce, dosáhl osvícení a zemřel také za úplňku. Tehdy přišli do kláštera hned ráno po snídani, sedli si na lavici a čekali. Nad hlavami měli vejčitou korunu odkvetlého ohnivého stromu, afrického tulipánovníku. Ptáci ho už dávno opylili a modrofialové květy jakarandy rovněž opadaly. Proč na mne nepočká? Co kdyby upadla, přepadl ji člověk nebo zvíře? Hadi jsou naštěstí plaší, ale přesto raději tluče holí do schodů. Asi chce být sám, nepřeje si s ní už nic sdílet. Proto se večer začal hádat. Co mu vlastně udělala? Možná by tu chtěl být s nějakou jinou ženou, s tou, která ho miluje, anebo s tou, kterou nikdy nepotká. Zastavím se a hledím do tmy. Nikdo tu není, jenom neviditelná, cizí, nepřátelská energie. Už ví, že na ni nepočká, protože ona tu nemá být. Měli by jít nahoru s otevřeným srdcem, ale místo toho všechny hněvy jako by se spojily v jeden hrozivý. Ne, nesmí tomu podlehnout a přivolávat neštěstí.

Tenkrát při úplňku se ráno usadili před klášterem pod deštovým stromem. Ne že by pršelo, slunce svítilo na vrcholky hor, pásma kopců a návrší táhnoucích se do dálky, zatímco údolí leží v hlubokých stínech a někde se ještě, těsně před rozpuštěním, válejí chomáče ranní mlhy. Rostliny vydechují po noci, která je osvěžila. Albicie, anglicky Rain Tree, se tak jmenuje proto, že pěnodějky napichují strom a žijí z jeho šťáv. Přebytnou vodu

hmyz vyměšuje, a tak se zdá, že pod stromem pořád drobně prší. Přesednou si pod ašóku, strom, který nezná utrpení, protože pod sarokou indickou se prý Buddha narodil. Zprava, chráněn nízkým plotem, se nachází strom, pod nímž byl osvěcen, bódhi je vždycky slavnostně ověšen barevnými praporky a fáborky a teď se odtamtud blíží bílé oděné lidé všeho věku. Zakrátko je ve stínu stromů před chrámem a před klášterem snad dvě stě lidí. Stoupají po schodech k chrámu a tam nahoře před vchodem sklánějí hlavu a čelem, prsty a dlaněmi se dotýkají země. Ani se všichni dovnitř nevejdou, ale sepnou ruce před hrudí a modlí se venku pod stromy a na schodišti. Potom utvoří špalír, kudy mniši pronesou do chrámu žlutý baldachýn. Ctihodný Nandaloka pomalu kráčí k sálu pod střechou, ale beze stěn, doprovázen věrným ušatým psem s hladkou srstí. V Indii i na Srí Lance jako by žily jen dva druhy psů. Jsou stejně velcí, mají vztyčené uši, špičatý čumák, ocas zakroucený vzhůru a jsou pořád ve zbystřeném očekávání, asi jídla. Málokdy leží ve stínu s čumákem mezi tlapami a vypadají spokojeně. Jedni jsou černí a druzí rezaví jako šakalové.

Nandaloka si sedne se zkříženýma nohama na pódium a pes s pozornýma hnědýma očima se usadí o stupínek níž. V ruce drží představený kulatý vějíř. Bíle oblečení lidé, někteří v mušelínu, jiní v lehkém plátýnku, se usazují na zem nebo na rohož z rýžové slámy. Ženy mají šaty na okrajích vyšíváné bílou nití, hlavy si zahalily do bílých šál, na prstech bosých nohou mají prstýnky a na pažích náramky. Nikdo nemluví, a když tak šeptem. Přišli pěšky z domků, roztroušených v čajových plantážích, vyrazili možná za tmy, anebo už včera. Všichni jsou slavnostně naladěni, jemně se usmívají jako jejich Buddha tam na oltáři, nohy složené ve zkříženém sedu, i staří lidé tak sedí. Mnich chvíli zpívá a pak něco povídá v sinhálštině nebo v jazyce pálí. Nehybné obecenstvo po-

slouchá. Zazní gong a začíná meditace. Vlna klidu se rozvinuje od Ctihodného po sále jako nebeský koberec, který prostírají andělé, všechno rovná, uklidňuje a lehounce přikrývá. Živá prázdnota nebo plnost, v níž děti, dospělí i staří lidé splývají v jedno. Napřed se toho leknu, jako bych měla něco ztratit, ale je to tak dobré, že se tomu odevzdám dokonce s radostí. A najednou vidím pod zavřenými víčky, ano, dobře si na to vzpomínám, velikou vodní hladinu, čistou a nehybnou, všechno zrcadlí, ale nic si neponechává. Probere se, když s ní Petr lomcuje. Ctihodný chce prý vědět, kolik je hodin. Ano, má na ruce hodinky, ale chvílku ještě nechápe, k čemu by mohly být. Nemůže najít a polapit žádné slovo, zdá se jí, že neumí mluvit. Ukáže tedy ciferník Petrovi a ten jakýmsi vzdáleným hlasem mnichovi oznámí, že je půl dvanácté. Hledí na ni teď několik lidí, upadne do nejistoty, jestli je s ní všechno v pořádku. Přejíždí si zkoumavě rukama po těle, ano, je oblečená, uhladí si vlasy a nasadí vědomě úsměv. Tady mne máte, jsem zase tady jako vy.

Sedím ve tmě na lavičce pod stromem a přistihnu se, že jsem se sama sobě, na jak dlouho nevím, ztratila. Dívám se na hodinky, musím si pospíšet, jinak nebudu nahoře včas. Míjejí mne už jen samí mladí lidé a ještě spěchají. Poutníci čistí svou mysl, všude tady musí být plno uválených, usmýkaných, opotřebovaných myšlenek. Mne neopouští jedna jediná: proč na mne Petr nepočká? Chvillemi se jí srdce rozbuší tak rychle, že se musí zastavit a zhluboka dýchat, aby se uklidnilo.

A tak se raději vrací tam, kde před chvílí dlela, na slavnost úplňku.

Po meditaci rozdali členové rodiny přítomným papírové talířky a pohárky z umělé hmoty. Přinesli velké nádoby s jídlem a po sběračkách dávali každému, kdo tácek nastavil. Do pohárků roz-

lévali vodu z kanystrů. Jídlo bylo chutné, barevné a ostré. Rodina zemřelého dědečka hostila všechny přítomné, a tím svému členu projevovala lásku a úctu. Pastva pro duši i pro tělo i s moučnickem, jímž je zpěv mnichů a bubnování. Slavnost vzpomínání na mrtvého, modlení a zpěvy spojené s pohoštěním pořádají týden, měsíc a pak i několik měsíců potom, co nebožtík odešel.

Přivolávám zpátky minulou milost, jako by ta mohla uvolnit cestu té, která přijde. Tenkrát, když před západem slunce odcházeli po pražcích mezi dvěma lesknoucími se kolejnicemi, chtělo se jí plakat štěstím. Kolejnice, které držely přišroubované pražce v jedné linii, se jí zdály být oním v bibli slíbeným Jákobovým žebříkem do nebe, položeným na zem.

U velkého stromu schodiště prudce zahýbá. Zahlédla jsem tam nahore mezi hvězdami červené světlo. Proč je červené, snad kvůli letadlům? Anebo je červená jako v čínském buddhismu barvou štěstí? A tam, kde se přišť zalamuje žebřík do nebe, svítí čajovna. Z posledních sil k ní dorazím a tam sedí Petr a vesele mává. Obličej se mu zdravě leskne, je červený, prokrvený větrem. Musí mu ukázat, že je dost silná na to, aby bez pomoci došla nahoru. Možná, kdyby se tu zhroutila, kdyby řekla, že už dál nemůže, neutekl by jí. Byl by na ni hodný, ale už přece je a přináší jí skleničku čaje. Přichází k nim babička, ve svém věku už měla být dávno mnohem výš. Jak chce zažít východ slunce, když je teď ještě tady a červené světlo na vrcholu je pořád tak vysoko? Stará žena je ohnutá, suchá jako podzimní list a v obličeji má tolik vrásek a tak umně poskládaných, že by se z její tváře dalo číst jako z ruky. Čtu dobrotu a dlouhý, těžký život. Ale kde se tu vzala? Kde jsme se tu všichni tři vzali? Poutnice si sedla k nim na lavici a položila na stůl svrašťelé ruce s vystouplými žilami a stařecky rýhovanými a olámanými nehty.

„Vy jste tu prvně?“ optá se a chichotá se jako malá holka. Čas jí vrátil nevinnost, zestárla až do studu nepolíbeného děvčátka. Když se směje, dává si ruku před ústa, snad aby nebylo vidět, že nemá zuby. „A naposled,“ dodá. „Mně je osmdesát čtyři a chodím nahoru každý rok. Vždycky si myslím, že je to naposled, ale pak přijde suchá zima a hora mne volá. Musím jít. Přespávám tady na lavici, protože můj vnuk pracuje v čajovně. Zítra v noci bude úplněk a půjdu nahoru. Vycházím odtud každý rok aspoň o hodinu dřív, a tak poznávám, jak rychle stárnu.“

„My už musíme jít,“ řekla jsem, snad jsem se chtěla zbavit stařenčina pozorného pohledu. Vidí, že se hádají, možná jejich neshoda nějak zabarvuje jejich aury a zastírá smysl téhle jejich cesty.

„Nejlepší by bylo, kdybych umřela na schodech po cestě dolů. Ale počkejte přece, chci vám říct, že hora mluví pravdu. Bůh je pravda a hora je Bůh.“

Bůh je pravda, to už jsem slyšela. Seděla jsem před lety v jedné z uzounkých uliček města smrti Váránasí v kavárně u počítače, konečně se mi podařilo spojit s domovem, když jsem zaslechla zvenku rachot bubnů a skandování jediné věty, slova se pořád rytmicky opakovala. Vyhlédla jsem ze dveří a spatřila bubeníky. Za nimi běželi čtyři muži a na ramenou nesli nosítka. Ležela na nich mrtvola, přikrytá pečlivě zlatým papírem, a jak muži utíkali, nadsakovalo jí veliké břicho. Dostala jsem strach, že tělo z nosítek vypadne a rozplácne se přede dveřmi. Staniol při některém skoku zasvítíl, jak se v něm odrazilo slunce, které se zrovna nějakou mezerou vedralo do uličky. Ptala se majitele kavárny, co volají. Skandují: „Bůh je pravda...“

Kolik viděla ve Váránasí starobinců, v nichž starci a stařeny čekají třeba už léta na smrt. Vzdali se svého domova a péče rodiny

nejstaršího syna, anebo nikoho nemají a zaplatili si tam pobyt. Chudé starobince páchnou zdaleka potem, výkaly a smrtí, těla jsou tam lidem jen na obtíž, trpělivě čekají, až se jich zbaví. Největší štěstí je přece zemřít na břehu Gangy a držet se přitom za ocas posvátné krávy. Kráva vede duši nejkratší cestou do hinduistického nebe a popel odnese Ganga. Petr jí vyprávěl, že jednou viděl Inda na kole, který měl přes rám přehozenou mrtvolu a mířil k řece. Už ji zase předběhl, její tempo mu prostě nevyhovuje, nic jiného v tom není. Hlubokým výdechem ústy se zbavuje ošklivých myšlenek. Nádech je stále mělčí, zastavuje se někde v krku nebo u plicních hrotů a část plic zůstává splasklá. Otočila se a uviděla za svými zády na východním obzoru slabou šedorůžovou čáru. Svítá, je půl šesté a musí si pospíšet. Nikdo ji nepředbíhá, asi jsou už všichni, kdo se chtějí zúčastnit ranní slavnosti, nahoře. Slunce ovšem také může zůstat za mraky.

Bůh je pravda, opakuje si rytmicky do kroku, a láska... Červené světlo se v jednom místě nečekaně přiblížilo. Čára za jejími zády sílila, lemovala teď klikatě vrcholky temně modrých hor. Dole byla tma, lidé tam ještě netuší, že svítá. Slepý manžel majitelky hotýlku už nikdy nerozezná světlo od tmy, ale nestěžuje si. Prodělal nějakou oční nemoc. Na konci dalšího patra, zdá se posledního, se konečně objevila osvětlená brána kláštera. Mezi poutníky, kteří seděli na schodech, spatřila Petra, jak na ni zase mává. V jejím klobouku vypadal jako pastevec stáda bělavých beránek, které se objevilo na nebi. Přízrak slunce, které ještě nevyšlo, svítil v jeho očích i v očích Sinhálců, jimiž byl obklopen. Mladé ženy i muži drželi v náruči spící děti. Šedavé, nedomrlé denní světlo pomalu bělalo, zatím bylo popelavé a ještě nemělo stíny. Prohlížela si Petra, jako by ho viděla poprvé. Měl unavené oči, růžovou pleť, skoro žádné vrásky, široký kořen krátkého nosu a pod ním jasně červená

ústa, skoro ženská. Bradu příliš měkkou proti tvrdému nosu, zarostlou několikadenním jemným strništěm. Očima jí i sobě všechno odpouštěl, znala ten pohled, jímž se omlouval. Pocítila jsem vděčnost, vždyť kdo jiný by se se mnou vydal na cestu, nikoho takového nezná. A vůbec, jaké je to riziko koupit si s někým lístek na letadlo, který se nedá vrátit a návrat nejde uspíšit ani odložit. Jaká odvaha uvázat se k tomu strávit v neznámém prostředí s někým kus života, vidět ho každý den od rána do noci, zvyknout si na jeho přednosti i ošklivé zvyky. Mohla by vyjmenovat obojí. Nikdo z nich neměl od začátku do konce jinou možnost a měli za sebe odpovědnost. Jeho oči byly zamlžené, z údolí se vzhůru šplhala mlha, snad se mu vplížila do očí. Vypadal jinak, ale byl to vůbec on? Mlha dávné nevědomosti, bývalo v ní něco blaženého. Byl zase blízký a laskavý jako tenkrát, a všechno mu odpouštěla. Tenkrát jim Ctihodný před klášteřem žehnal na cestu a všichni tři měli lehká srdce.

Jak ji viděl on? Všiml si, jak její obličej vždycky v nové, těžce nabyté jistotě ztuhne do kolmic a vertikál a jak se jí někdy všechny tvrdosti rozlámou a zevnitř vypluje tvář malé holky, která si sama se sebou neví rady? Na chvíli jako by ztratila svou těžce nabytou dlouholetou zkušenost, všechno se náhlým třeskem rozbourá a musí se vytvářet znovu.

Vstali a beze slova pokračovali nahoru po schodech vedoucích do kláštera. Mniši začali bubnovat a zpívat. Vřeštivé trubky doprovázelo temné dunění bubnů. Nad hlavami se jim v silném větru třepotaly praporky. Stáli bosí na kamenných dlaždicích, boty drželi v rukou. Třásli se zimou, ale i oním velebným pocitem. Na východním nebi se objevil karmínový bod, několikrát mrkl a hned začal žloutnout a růst až do koule. Slunce už vyšlo celé, zatím studené, ale zakrátko bude hřát. Vzala Petra za ruku, byla

studená a měkká, jakoby vykostěná. Několikrát ho prosila, aby jí ukázal fotografii své maminky. Nikdy to neudělal.

Klášteří dvůr, rozkládající se na ploše ne víc než padesát čtverečních metrů, byl plný ledového větru. Kameny studily do plosek nohou. Stáli teď ve frontě před chrámkem, v němž má být otisk Buddhovy nebo Adamovy nohy. Kámen byl zakryt několika vyšívanými rouchy, jež se nějaký Němec s hlasitým nadáváním pokusil poodhrnout a vyfotografovat si šlépěj, ale mnich strážce mu v tom zabránil. Chrámek byl obestavěný podstavci pro hořící tyčinky, které však vítr hned zhasínal. Poutníci nemohli než uvěřit, že se otisk obrovité nohy pod rouškami skutečně nachází. V Chrámu zubu v Kandy Buddhův zub také neukazují. Mniši ho ukrývají v několika stříbrných a zlatých skříňkách, které do sebe zapadají, jsou čím dál menší. Zub je v té poslední a střeží ho, protože už byl kolikrát ukradený. Jednou ho z Indie, kam byl unesen, přivezla indická princezna ve svém bohatém účesu. Tamilští hinduističtí teroristé se na něj vrhli a část chrámu podlehla požáru. Zub měl a má svůj život, prožívá dramata a šťastné konce. Možná několik zasvěcenců vidělo, jak vypadá, povídá se, že to je stolička, snad šestka. Vítr teď foukal tak silně, až buddhistické vlaječky sténaly, některé už rozsápal vítr. Mniši zpívali temnou, monotónní melodii a bubny jejich hlasy dunivě a osudově doprovázely. Ženské hlasy by zněly příliš něžně, andělský zpěv nemůže důstojně uvítat příchod Vznešeného a žádné mnišky tady nejsou. Představila si, že vítání slunce se na hoře koná po tisíciletí, a kdyby lidé možná zapomněli a přestali sem chodit, slunce by se urazilo a nevyšlo. Rozespálé děti, probuzené rykem trubek a duněním bubnů, zíraly přes ramena otců a matek do širé prázdnoty svých budoucích životů. Představila jsem si, jak na tyhle chvíle budou jednou s Petrem vzpomínat, a ocitla jsem se na okamžik v budoucnosti

malých dětí. Byla jsem napjatá jako struna, na niž sám Vznešený brnkal svou melodií, tak rozčilená, že jsem necítila únavu. Vrchol hory se pomalu proměňoval ve vrcholící život všech poutníků, kteří stáli kolem a mžourali do vycházejícího slunce. Nabývalo na síle. Přítel se podíval na hodinky, bylo patnáct minut po šesté. Málem by zapomněli, že na druhé straně vrhá hora za osm minut po východu slunce onen pověstný stín. Prodrali se davem a opřeli se o zábradlí. Dívali se upřeně, až ho konečně spatřili. Falický tvar ve velikosti hory, na níž stáli, průhledný falus ze světle modré mlhy na pozadí temně modrých rozeklaných hor. Duch hory, lehce duhový, prozářený sluncem, zprvu slabě viditelný, houstl, aniž se stával hmotnějším. Stín, zdálo se, vydává záři, tma rodila světlo, které vycházelo z nitra stínu. Stínová hora opalizovala, dýchala, ale zůstávala průhledná jako její dech. Skrze ni viděli pásma hor táhnoucí se až k obzoru. Slunce jim za zády stoupalo po jasně modré obloze, mezi jemnými bílými chomáčky, které mu ustupovaly z cesty jako polekané ovečky. Stín se začal velmi pomalu pohybovat směrem doprava, bylo to patrné na vrcholcích hor za ním a nakonec zmizel obloukem ve své hoře. Pohltila ho, odebral se domů a zůstane tam bezmála dvacet čtyři hodin. Chlad táhl od bosých nohou vzhůru po lýtkách a stehnech, už dospěl do žaludku, roztřásal hrudník a svíral srdce, mrzla jsem, až to bolelo.

„Obuju se a budu čekat u brány.“ Kývl. A tam ho viděla naposled. Čekala pak na východní straně hory, slunce už hrálo a ona pomalu rozmrzala pod ochranou nebe a té zázračné hory. Prožívala čiré štěstí, byla sama v sobě bez hranic.

Lidé se v zástupech vydávali dolů. Staří se drželi zábradlí, sestupovali pomalu, vždycky jednou nohou dopředu, tou, která míň bolela v kyčli nebo v koleni. Cesta dolů může být náročnější než nahoru, ale mají na to dvanáctihodinový den. Tam dole je čeká ma-

trance v ubytovně pro poutníky, z níž splašky a výkaly vytékají do řeky. Tělo možná bolí, ale duch pookřál, nesou si dolů požehnání. Rozplynuli se v náručí Vznešeného, ale jak dlouho jim to vydrží? Poposedávala jsem a rukama si podkládala zadek, který na schodu studil. A Petr, kde je? V klášteře dosud bubnovali a zpívali. Všichni turisté už šli dolů, některé z nich poznávala, seděli včera v hotýlku Green House. Míjeli mne a spiklenecky se usmívali. Dokázali jsme to! I domorodci se už objevovali, po jednom, po dvou.

Schody lemovaly keře s tuhými listy, stromy v téhle výšce nerostou ani v tropech. Jak by mohly přečkat vítr a nápor deště v období monzunů. Voda pak stéká dolů jako po zrcadle a vymyje všechny neduživé kořínky, spláchne i kameny.

Možná odešel dolů mezi prvními a neviděla ho. Podívá se na klášterní dvůr, jestli tam někde nesedí. Teď už se tam smí v botách, je po slavnosti, i když mniši ještě zpívají a z reproduktorů se ozývá bubnování. Na dvoře, který je teď téměř prázdný, jsou stupňovité schody na sezení jako v antickém divadle. Sedí tam několik poutníků, se zavřenýma očima poslouchají zpěv a hudbu nebo meditují. Petr mezi nimi není. Obejdu dvůr, v rohu je chodba, projdu jí a vrátím se obloukem na dvůr. V chodbě se válejí zbytky po nocležnících, papíry, láhve a kelímky. Leželi na tvrdé podlaze, a jaká jim tu musela být zima. Sednu si na stupňovité lavice a poslouchám hudbu, ale nesoustředím se. Myslím na Petra a opět ve mně narůstá hněv. Asi jí zase utekl. Dává si v některé z čajoven snídani. Ona nemá peníze, dokonce znovu odnesl v ruksáčku láhve s vodou. Slunce začíná pálit, má žízeň, celou noc nepila a potila se. Nikdy nebyl takový, jakého si vymyslela, protože ho tak potřebovala. Teď ji zklamal, ale patří jí to.

V první čajovně nebyl, ve druhé také ne. Za každým zalomením schodů hleděla napjatě dolů, jestli ho tam někde nezahlédne. Kdyby tam byl, musela by ho vidět, protože je aspoň o hlavu vyšší

než poutníci a má světlé vlasy. Zastavovala se a ohlížela už proto, že se jí z hloubky pod sebou točila hlava a schody splývaly jeden s druhým. V uších jí praskalo, musela se nadechnout, podržet nos a vydechnout do uší, aby zase slyšela. Má před sebou nejmín tři hodiny cesty do vesnice. Slepec jí včera večer řekl, že je se snídání očekávají kolem desáté.

Rána do zad, zapotácela se a chytla se zábradlí. U jejích nohou se ze země pomalu sbíral starý děda. Zadržela jeho pád. Suché chrastící tělo, šedé vousy, vytřeštěný pohled. Něco mumlal, ale nerozuměla mu. Asi se omlouval, nebo nadával. Postavil se na nohy a ještě ji předběhl, muži chtějí být vždycky první. Kdyby vyšel Petr až po ní, musel by ji dávno dohonit. Co když šel napřed a bude se po ní shánět až dole? Má klíč od pokoje, který ještě obývá včerejší hádka. Bude překvapený, že tam nejsem. A kde tedy jsem? Možná jsem spadla ze skály nebo někde omdlela. Nejsem už nejmladší a měla jsem se ho držet. Zastavila se. Uviděla dva skalní orly. Létali v kruzích nad vrcholem hory a křičeli, možná se hádali o svá loviště nebo si vyznávali lásku. Když se jim slunce opřelo do zad, objevila se měděně červená na třech koncích špičatá plocha a leskla se dozlatova, břicha vypadala jako z tmavě hnědého kovu. Hleděla na ně s krkem vyvráceným, sledovala jejich let, až se jí udělalo mdlo a musela se opřít o zábradlí.

Chůze po cestě dolů se zdá snadná. Čas od času si poskočím, divím se, že mě nic nebolí. Tělo je prodýchané nočním chladným vzduchem. A duše? Vždyť tam nahoře dostala požehnání. Proč se ale jeden druhému ztratili?

Vrátila se do hotýlku, košili propotila v dopoledním vedru, ale musela v ní zůstat, protože na dveřích jejich pokoje visel zámek. Majitelka, obtloustlá Sinhálka s veselýma očima, jí přinesla na tácku sklenici žluté limonády a ptala se, kde je její muž.

„On není můj muž,“ přiznala jsem se a vypila limonádu až do dna, „někde se ztratil.“

„A přijde?“ zeptala se žena, která už tady asi leccos zažila.

Ujistila jsem ji, že přijde. Až se objeví, zapakují a odjedou.

Žena ji objala kolem ramen, přitiskla se k ní teplým měkkým tělem a slíbila pořádnou snídani.

„Hora mluví pravdu, nesnese žádnou lež,“ dodala ještě a zmizela do nitra domu.

Posadila jsem se ke kulatému stolu, kde jsme večer před výstupem seděli. Jakou náhodou jsme se tu všichni sešli? Možná ještě někoho z nich uvidí. Turisti jezdí po ostrově podle stejných průvodců a občas se někde jejich cesty protnou. Takhle jsme už třikrát potkali dvě postarší Angličanky. Vždycky se s nimi radostně vítali, setkání jako by potvrzovala, že nic důležitého na cestách nevynechávají.

Snídala bledá smažená vajíčka, na venkově jim říkají smrtky, bílý chléb a pila čaj. Vypila také tři sklenice vody, která prý vytéká z hory. Únava pomalu vzlínala od nohou vzhůru a sladce roztrásla tělo. Voda se ze sklenice málem vylila, čaj hrkal s přestávkami z konvice do šálku, když ho nalévala. Byla tu sama. Šťastná chvíle, kdy jedni už odjeli, další teprve přijedou a po krátké noci půjdou nahoru. Po snídani přede mnou majitelka otevřela prázdný, už uklizený pokojík a řekla, že si tam mohu na chvíli lehnout. „Než on přijde,“ řekla a spiklenecky zamrkala.

Objevil se v nízkých dveřích jako veliký temný stín. Musel sklonit hlavu, aby prošel, a začal hned křičet. V ruce měl její hůl, vypůjčenou od slepce. Skrčila se, čekala ránu. Hledal ji všude, mnohokrát prý obešel klášterní dvůr. Už s ní nikam nepojede. Měl o ni starost. Je to její vina, protože odmítá mít mobil. Myslel si, že na cestě zpátky zabloudila, že už ji nikdy neuvidí. Co by si tu pak počal?

Chvilí mlčela a potom tiše řekla, že obešla dvůr několikrát, slyšela z reproduktorů mnichy bubnovat a zpívat, seděla na schodech podobných těm v antickém divadle a pořád ho vyhlížela. Křičel, že to není možné, byl tam také. Musel by ji přece vidět.

„Byla jsem tam,“ opakovala pořád dokola a mráz jí šel po zádech jako vždycky, když někdo nebo ona sama říká pravdu. Po snídani se uklidnil. Shodli se, že byli na dvoře ve stejnou dobu, dokonce i na tom, kde se v té době nacházel stín a z které strany zářilo slunce. Nezbyvalo než připustit, že hora je učinila jeden pro druhého neviditelnými. Jeho rozum tomu odmítal uvěřit.

Napadlo mne, že tam nahoře panuje absolutní přítomnost. V promodleném časoprostoru, v posvátném chrámu přírody vytlačuje možná tělesnou hmotu silnější bytí ducha. Je to Bůh? Nevím, ale už tuším, proč lidé podnikají pouti na hory a k řekám. Očišťují se od běžného života, od světa, který si vytvořili, aspoň na pár hodin nebo dní se od něj touží oprostit. Musela zapakovat věci, které vždycky pobytem venku nabobtnají a nechtějí se do ruksaku vejít. Nic nezapomenout ani v koupelně. Rozloučit se se slepcem a jeho vlídnou a chápavou ženou. Pošeptala jí, že její muž na ni taky často křičí, oni už jsou takoví. Teprve když jsem z taxíku opět uviděla falickou horu za jezerem, když se hora vzdalovala a věděla jsem, že už ji nikdy neuvidím, pochopila jsem, že Šrí Pada nám o našem vztahu, ne o lásce, řekla víc, než bychom si byli dokázali sdělit slovy. To, co se dnes v noci a časně ráno stalo, spadne obtíženo břemenem dnů a roků až někde na dno času. Jednou se to každému z nás vynoří jako úplně jiný příběh. Co budou živi a pokud jim bude paměť sloužit, na Posvátnou nohu nezapomenou. V hlavě mi zní slova mnicha Nandaloky: „Absolutní pravdivost k sobě samému je základní předpoklad pro tvořivý život a práci.“

Léčitel

Jaká je pěkná, tichá srpnová neděle v našem městečku. Lidé odpočívají po obědě a já kráčím po prašné straně silnice, našlapuji měkce jako naše kočka Micinka, když nechce být viděna ani slyšena. Vůně lip a bílých lilií stéká po domě bývalého obvodního pana doktora, který má dnes narozeniny. Je ve stadiu prvních nemocí ohlašujících stáří, potřebu zvýšené opatrnosti, šetrnosti k tělu i duchu. Obojí už dalo najevo své meze a ohlásily se orgány, do nichž se vsákla hořkost a tíha života.

V zahradě byl dlouhý stůl, přikrytý bílým ubrusem, a kolem seděli doktoři a inženýři, a ukažte mi někoho, kdo je po padesátce bez prášků. Na stole teplaly láhve s bílým vínem a zábava se dala přirovnat k mrtvému teleti, v němž duše navždy spí. Pan doktor slíbil, že přijde slavný léčitel, a tím rozproudil hovor o tom, jestli se vyplatí tak dlouho studovat medicínu, a pak ještě všechny ty atestace, když někdo může léčit jen vlastní silou. A opravdu před domem zastavilo auto a objevil se malý, sporrý muž, široká ramena, hlava jakoby zaražená do trupu, krk skoro žádný. Sestupoval ze schodů a dlouhé paže zakončené velikýma rukama se mu bimbaly až skoro u kolen. Byl nakloněný dopředu, jako by svou chůzi dobíhal, a do tváře mu nebylo vidět. Když přešel za mými zády, cítila jsem náraz jakési energie, která mi srovnala nahrbená záda. Ano, to je on.

Pozorovala jsem zrovna, jak oslavenec dovedně chytá mouchy. Mávne otevřenou dlaní, zmáčkne, a když dlaň otevře, leží na ní ta mrtvá. Vstane, vezme ji za křídýlko a odnese do trávy. Kdyby se soustředil, mohl by klidně vychytat všechny mouchy, ale přilétají nové a nové a drnčí nad sladkostmi.

„To je horko,“ řekne někdo. Léčitel se posadil naproti mně na druhé straně stolu. Síla se napřed něžně dotkla mého obličeje uprostřed mezi obočími, sjela po kůži na krku a ve výstřihu, potom vsákla do celého těla, dokonce se mi zdálo, že mnou zaškubala. Nebylo to nepříjemné, ale vzhledla jsem a pátrala, odkud ten živoucí proud přichází. Naproti mně seděl muž s velkou hlavou ve tvaru hrušky a širokým úsměvem. Mhouřil krátkozrace oči, přátelsky se smál a zamrkal. Usmála jsem se také, byl tak jiný než všichni ti hosté kolem stolu. Měl na sobě plátěné sako, trochu zmuchlané, a v náprsní kapse kapesník. Oslavenec toho muže představil jako vzácného hosta, léčitele, který přijme až třicet pacientů za den, stojí se na něho velké fronty. Uhodne, kolik má červených krvinek pacient, který má leukémii, ani ten člověk nemusí přijít, mistr udělá diagnózu na dálku a pak ho léčí. Hledá i vodu a drahé kovy, ale hlavně pomáhá svou zázračnou silou lidem.

Zdál se mi blízký, jako bychom se už odněkud znali. Vysílal na mne přes stůl příjemné vibrace, snad lásku k lidem, snad soucit, něco, co se vlévá do zvonivého proudu života, co v nás začíná, když se narodíme, anebo spíš ještě dlouho předtím při početí si nás to najde a pak nás to formuje, potřebuje nás to, aby se to mohlo projevit. Končí to v nás naší smrtí. Nechtěla jsem po něm nic. V té chvíli jsem si s vděčností uvědomila štěstí svého života, že nemám oč prosit, ale že mohu pořád jen děkovat za mou pracně nalezenou a momentální vyrovnanost a klid mysli.

Čekala jsem, že přijde bledý, kultivovaný a duchovní člověk, ale byl to kovář z moravských lesů anebo lesní muž, který zavítal z hor k nám do nížin. Snad proto, abychom se potkali. Zeptala jsem se, jak přišel na to, že má sílu uzdravovat lidi. Sama jsem se o to pokoušela, pomohla jsem jedné ženě od bolesti, když měla žlučnickový záchvat, ale jakmile jsem odjela, dala si moravské vrabce se zelím pěkně tučné a bolest se vrátila.

„Byl jsem za komunistů odsouzený na čtrnáct let, odseděl jsem sedm. Tam jsem to objevil. Bylo mi tenkrát dvaadváct let.“

Seděl opřený horní polovinou těla o stůl, lokty na bílém ubruse. Vytáhl z kapsy košile krabičku cigaret, zapálil si.

„Vy kouříte?“ Myslela jsem si, že léčitelé musejí být asketi. Zasmál se a odhalil lopatkovité horní zuby.

„Taky piju pivo. Já se tím uklidňuju. Lidi stojí od rána před mým domem frontu. Já jezdím přes den v jézédě s traktorem, vrátím se ve čtyři odpoledne a pak léčím, dokud tam jsou lidi. Někdy končím ve čtyři ráno a v šest jdu do práce.“

„Proč chodíte do práce? Tím se zbytečně vyčerpáváte.“

„Musel bych brát od pacientů peníze a všechno by se zkazilo. Lidi mi nosejí jídlo. Mám všeho tolik, že to ještě rozdávám. A toho alkoholu, to bych se upil.“

Zasmál se otevřenou pusou plnou zubů. Jeho smích zachroptěl v krku a pak se změnil v kuřácký kašel. Vedle mne sedí dcera ředitele místní nemocnice. Je jí asi osmnáct let, má rusé vlasy a bílé, až příliš bílé ruce.

„Jak to děláte?“ ptá se a zvědavost ji povytáhne nad stůl. „Soustřeďujete myšlenky na nemocný orgán?“

„Sám nevím, ale vím, že to nejsou myšlenky, ale něco za nimi. Nějaká síla, kterou máme všichni, jenom ji třeba neumíme probudit a používat.“

„Můžete léčit taky sám sebe?“

„Na to nemám čas. Ale mám dvanáct učedníků a taky Jidáše. O nikom si nemyslím nic zlého, proti nikomu nezasahuji. Počkám, až se zničí sám, vlastním jedem.“

Navázali jsme spolu spojení mlčením. Ostýchala jsem se na něco ptát, ale ta dívenka to zastala za mě. Já se blaženě slunila v tom setkání. Byla jsem zase jednou v tom bodu, kde mám být,

když se dotýkám svého života, zase jednou se zkrřížila břevna utrpení a z bodu nula vzešla radost. V pravém čase na pravém místě. Všechno lidské přehlíží boží oko, paprsek, světlá díra v nebi. Zase mne jednou Pán Bůh našel tam, kde mám zrovna být.

Zvon na blízké kostelní věži se rozezněl, tloukl půl čtvrté. Lidé okolo stolu se probudili z odpolední ospalosti a ta mladá dívka, celá růžová a bílá, se ptá:

„Když umíte vyléčit nemoc, zachránit člověka před smrtí, proč nezničíte rovnou to, co je zlé? Mohl byste nechat na světě jenom to, co je dobré?“

„Pro nevědomého člověka, který se ztotožňuje se svým tělem, je svět zevní. Ten, kdo poznal pravdu své totožnosti, prožívá svět jako představu tvořící obsah vědomí. Svět proměn, barev, tvarů jsou jen různé formy vědomí. To jsem pochopil v kriminále. A taky, že dobro musí být na světě a zlo také, a všechno musí směřovat k rovnováze. Anebo že za každým člověkem stojí Bůh i ďábel a tahají se o něj. Když se netahají, nevystavují ho zkouškám a ten člověk ani necítí, že žije. Ani nemusí být. Ale není na nás, abychom soudili, zda jednotlivé životy mají onen rozměr, jímž se měří věčnost.“

„Já tomu nerozumím,“ přizná se předseda okresního národního výboru, později obecního úřadu. Vezme do obou rukou hranu stolu, zalomcuje s ním, že skleničky zacinkají.

„Tak je tenhle stůl, anebo není? Já bych to chtěl pochopit.“

A léčitel mu odpověděl:

„Víra je milost a velká úleva v lidském trápení. Něco vám řeknu. Pochopil jsem, že pokud jsem činitelem a Bůh pozorovatelem, je to velmi riskantní. Lepší je, když Bůh je činitelem a já jsem pozorovatelem.“

Oslavencovi se podařilo opět ulovit mouchu do dlaně. Štítivě ji hodí za sebe do trávy. Léčitel si nalije pivo a zamrká na mne

jako na svou spojenkyni. Ředitel nemocnice se sbírá se svou ženou k odchodu. Určitě řeknou, že léčitel je alkoholik nebo blázen.

„Člověk má úžasnou energii,“ řekne léčitel. „Když ji ovšem nevyplýtvá na záporné myšlenky a city. Jsme všichni nesmírní boháči, ale nevíme o tom.“

Ale bývalý komunista se nedá. Chce přece celý život přijít věcem na kloub. Také něčemu věřil, chtěl si na to sáhnout. Na největší iluzi lidstva, komunismus. Teď, před smrtí, by rád vykročil z materialismu, ale věří jen v to, co je. Obviňuje vědu. Jak to, že se nepokouší spojit materialismus se spiritualismem, vysvětlit ho. Nechává nás v nejistotě, na pochybách. Jak to, že svět není, když je? Co se děje v těle, když na něj léčitel působí svou silou? Svou nebo kosmickou? To by pak medicína mohla jít k čertu, kdyby to bylo tak jednoduché.

„Já bych rád věděl, co je duše,“ žádá si bývalý komunista. „Kdyby se na to konečně přišlo.“

Uvědomuji si, že tady u společného stolu zase sedí ten, který sedával v komisi a vyhazoval z univerzity studenty, u nichž odhalil náboženské předsudky. Sedí tu s tím, který byl odsouzený a zavřený. Do konce života se jeden druhého nezbaví, taková je dialektika našich životů v této zemi.

Léčitel zvrátí hlavu dozadu a zavře oči. Obličej je chvíli klidný, nehybný. Pak se zhoupne dopředu a zasnívá na mne panenkami jako kočka v noci. Jak to dokáže, že mu oči obživnou? Poté svým chraplavým hlasem promluví:

„Soud je v tom, že světlo přišlo na svět, ale lidé si zamilovali víc tmu, protože jejich skutky byly zlé a oni je chtěli schovat. Každý, kdo dělá něco špatného, nenávidí světlo, aby jeho skutky nevyšly najevo. Kdo však činí pravdu, přichází ke světlu, aby se ukázalo, že jeho skutky jsou vykonány v Bohu.“

Avšak co je pravda? ptám se teď sama sebe. Je to Bůh? Bůh je poznatelný jen zkušeností života. Ten, kdo se života bojí, Boha nepozná. Bůh se vyhne opatrnému, i tomu, kdo se šetří. Jemu se člověk musí dát s důvěrou a odměnou mu bude, že se zbaví sám sebe, své osamělosti.

Odvažuji se zeptat:

„Když někomu slíbíte, že na něj budete myslet, myslíte na něho?“

„Nestačím myslet na někoho konkrétního, nemocných je příliš mnoho. Vysílám před spaním a po probuzení lásku celému světu, všem lidem. Chudáci strašně trpí, trápí se. Je mi jich líto, a proto se věnuji milosrdenství.“

Někde v dálce zahřmělo, ohlédnu se, za kostelem se kupí černá mračna. Staré lípy na severní straně domu zašuměly, opřel se do nich západní vítr. V květináči u schodů do domu jsem spatřila jujube, to je rostlina, z níž upletli Kristovi korunu a posadili mu ji na hlavu. Hle, král židovstva. Má tvrdé, tmavé trny a kvete prý něžnými žlutými kvítky na svazích palestinských hor. A léčitel k tomu praví:

„Vím o tvých skutcích, nejsi studený ani horký. Kéž bys byl studený anebo horký. Ale že jsi vlažný a nejsi ani horký, ani studený, nesnesu tě v ústech. Vždyť říkáš: jsem bohat, mám všechno a nic už nepotřebuji. A nevíš, že jsi ubohý, bedný, nuzný, slepý, nahý. Radím ti, abys u mne nakoupil zlata ohněm pročištěného, a tak zbohatl, a bílý šat, aby ses oblékl a nebylo vidět tvou nahotu, i mast k potření očí, abys prohlédl. Já kárám a trestám ty, které miluji, vzpamatuj se tedy a čiň pokání. Hle, stojím přede dveřmi a tluču, zaslechne-li někdo můj hlas a otevře mi, vejdu k němu a budu s ním večeřet a on se mnou.“

„Já se chci zeptat, jestli léčí taky schizofrenii,“ ptá se naléhavě psychiatr. „Prosím tě, zeptej se, jak.“ Léčitel zaslechne otázku, hned odpoví:

„To je motýlek,“ řekne a ukáže si na pravé ucho. „V bílé kůře mozkové je takový tvar, já tomu říkám motýlek, a souvisí to se stromem života. Kdyby lidi dokázali brát sílu ze stromů, nebyli by nemocní.“

Bojím se, že vypukne bouře a naše setkání náhle skončí. Mám jednu otázku, kterou musím léčiteli položit. Chci ho poprosit, aby mne vzal do učení. Říkal přece, že má dvanáct učedníků i s Jidášem.

* * *

Jednoho dne, byl už časný podzim, jsem ve čtyři hodiny odpoledne zaklepala na léčitelovy dveře. Měl dům v krásné krajině, jeden oblý kopec za druhým až k obzoru, tenkrát se ještě tměly smrkové lesy a javory žloutly do sírova a do ruda. Otevřel mi jeden z učedníků, černovlasý, s hořlavýma očima, snad potomek Turků, kteří tábořili nedaleko odtud v šestnáctém století. Naše země je křižovatka cest, táhla tudy vojska ze všech stran, všude se rozkládala bitevní pole, půda je prosáklá krví, a ta krev se usadila v lůnech domorodých žen a prosazuje se po generace, protože temná barva je silnější než světlá.

Lidé se nahrnou do garáže, která slouží jako čekárna, je jich určitě přes stovku. Umisťují do jakési komory láhve s alkoholem, který s sebou přinesli jako dárek. Jak poznám později, přinášejí jitrnice, jelita, uzené a klobásy.

Stojím vedle léčitele, dovolil mi to, a prohlížím si pacienta. Stěžuje si na páteř, jak poznám později, všichni mají bolavou páteř, jako by vylezli z nějaké mašiny, která jim tu páteř zpřelámala, vyhřezla jim plotýnky a praskl sem tam nějaký obratel. Pacienti tu stojí v celé své ubohosti a bídě. Bojí se, že jim léčitel řekne něco

osudového. Bojí se léčitele a smrti. Jejich orgány, ach, vidím je, jsou vyčerpané, zvadlé, vybledlé, tělo je chatrně navlečené na kostru, která se také hroutí. Léčitel je nabíjí svou energií, vlastně není jeho, ale boží. Člověkem síla prochází, vlaje, proudí, v ideálním případě jí nic osobního nestojí v cestě, žádné já, které pořád volá, tady jsem, chci pro sebe lásku, dům, potřebuji jídlo, ale hlavně zdraví. Ten spory muž s postavou medvěda drží v ruce ankh, crux ansata, egyptský kříž, symbol starobylosti, vzkříšení ducha z jeho uzemněnosti do hmoty, triumf života nad smrtí, dobra nad zlem. Léčitel s křížem mává před tělem pacienta, zepředu a pak ze zadu, jako by zhušťoval energii, asi tak jako se šlehá z bílků sních a tekutina mění skupenství. Nabíjí ho. Cítím, že místnost se naplňuje silou, snad láskou boží. Oblévá i mne, napomínám se, že ji nesmím nemocnému ubírat. Přijel sem třeba z veliké dálky a čeká na milost. Léčitel mi později prozradí, že tu sílu získává modlitbou, tou se člověk nabíjí, dostává se do vyšších vibrací, napojuje se na lásku.

„Stejně jako meditací,“ řekla jsem a on se mnou souhlasil.

„Čím je člověk vyš, s tím větší výšky spadne, padá-li,“ varoval mne.

Je mi tak dobře. Světem bloudí láska a lidé ji nepoznají, nevědí, že tomu, kdo ji posílá, působí největší rozkoš vysílat ji. Nestará se, jestli ji někdo přijme, jako ptactvo nebeské neseje, ale sklízí. A strom odevzdá úrodu, kterou už nepotřebuje. A teď chci prospět lidem, v nichž, jak na ně hledím, jsou zapečené bolesti, zisky, ztráty a nesplněná celoživotní přání. Jsou oblečení, ale umořené duše oblečením prosvítají, vidím je šedé, nazelenalé, to jak z těla vychází napovrch kyselost. Troufám si připomenout jim, že mají dýchat, že dech je život, a kdo dýchá mělce, žije na povrchu. Sama jsem se dopustila mnoha křivd vůči svému tělu, dala jsem, co je

božího, člověku a on to zkazil. Přála jsem si, aby mi dal všechno, myslela jsem, že si to zasloužím, když sama všechno dávám. Až potom jsem objevila, že nejvyšší lidská vlastnost je soucit a laskavost. Tady u léčitele jsem ho našla. Dřív jsem si myslela, že soucit ubližuje, možná ponižuje ty, kterým je dáván, domnívala jsem se se Zarathustrou, že soucit budí nenávist a touhu po odplatě. Teď jsem tu s mužem, který vidí v soucitu se slabostí druhého jedinou a nejvyšší formu lásky. Mám před sebou pacienta asi šedesátiletého, který nevěří, že by se mohl uzdravit. Přišel to sem zkusit, léčitel pracuje, dře se jako brok, jak sám říká, a ten člověk to pozoruje, přemýšlí o tom, analyzuje. Když odejde, ptám se, proč vůbec takového člověka léčí, a on řekne:

„Každý odtud odjede s tím, s čím přišel, není v mé moci to z něho sejmout, a přece to dělám.“

Ani Ježíš nemohl vykoupit viny křesťanů. Každý musíme být ukřižován a sám vstát z mrtvých. Vidím křižované matky, jak stojí v garáži a drží v náručí ochrnuté děti, rostou, jsou stále těžší, ale nikdy nebudou chodit, mluvit, tančit, zpívat. Chovám je v náručí, zatímco léčitel nabíjí ukřižovanou matku, a obdivuji lidskou sílu trpět. Dítě je nastrojené, ale pokakané, protože v garáži není kam ho položit a přebalit. Pacienti se tam tlačí od půlnoci. Každý si drží svoje místo a malý prostor se naplňuje napjatým pozorováním, číháním, jestli někdo nepředbíhá. Venku se stmívá a čekárna je plná lidí. Houstne tam nenávist a mým úkolem je otevřít dveře a vyzvat ty, kteří si myslí, že jsou na řadě, aby vešli. Když otevřu, skoro přepadnou do ordinace, dvě holčičky pláčou a paní na mne křičí, ať řeknu, co se děje uvnitř, když nikdo nevychází ven. Nemohu jí vysvětlovat, že sadem byli přivezeni na kolečkových židlích lidé, kteří jsou ještě víc nemocní, anebo vpuštění lidé, které léčitel potřebuje. Nadechnu se a vzduch mi zůstane v krku. Plíce

ho nepřijímají. Cítím, jak mi horkost stoupá z trupu do krku a do hlavy.

„Není tu vzduch,“ zavolám, „musíte tam vzadu otevřít okno.“ Otevrou, ale zezadu se ozvou kletby těch, na které táhne. Uprostřed davu vidím ukřižovaného otce, který drží v náručí asi pětileté dítě, to se zmítá a vydává skřeky. Žena, která ho utěšuje, je těhotná a ještě k nim patří děvčátko s tenkými světlými copánky. Vyzvu je, aby šli dál, a dav začne nepřátelsky mručet. Mám moc zavolat sedmiboletného otce, aby vstoupili, léčitel mi řekl, že přednost mají nejmenší děti. Slyším ženské hlasy. My jsme tu byly dřív a máme taky děti. Ozdobím tvář úsměvem a řeknu: „Přišli jste si sem pro milost uzdravení a jste plni nenávisti.“

Nevědí, že žena léčitele je nemocná a on na ni nemá čas, že já, která jsem vyvolená a mohu být uvnitř, si netroufnu na něco si stěžovat. Píšu na papírky léky a byliny, které léčitel pacientům doporučuje. Já, já, křičí lidé v čekárně a já jim musím říct, že když nechtějí čekat, mohou odjet domů. Víím ale, že budou dál čekat proto, aby nepodstoupili své místo někomu, kdo přišel po nich a byl by uzdraven dřív. Vidím maminku, jak pláče, hladím ji po rameni a ona vzlyká a diví se, jak jsou na sebe lidi zlí. Vracím se s ní do ordinace. Stojí tam venkovská ženička, obtloustlá, předčasně zestárlá. Je na ní vidět, že ji nikdo už dlouho nepohladil.

„Kolik je ti let?“ zeptá se léčitel. Žena odpoví, že čtyřicet osm. „Ještě svátkuješ?“ Žena se začervená, všimnu si, že se jí třesou ruce. Odpoví, že ano, a on se jí zeptá, jestli si někdy hrkne. Přece minule jí to doporučil. Píšu na papírek, že si má ráno nalačno vymačkat nastrouhaný brambor a šťávu vypít, že jí přejde kyselost, které je plná.

Je tu také jeden muž, bledý obličej potažený suchou kůží, má něco se zažíváním, kolik jsem takových už viděla. Ptá se mne, jak

jsem na to přišla, že mám sílu léčit. Povídám mu, že teprve asi před rokem, že nemám dost zkušeností, a tak tu jenom pořádám pacienty, uklidňuji je a píšu léčitelova doporučení, aby je nemocní nezapomněli.

„Já mám pacientů až moc,“ řekne ten bledý muž, „dvacet pět až třicet za den. Hrozně mne to vyčerpává, vám to nevadí?“

Odpovím, že ne. Zdroj je přece nekonečný a věčný. Čím víc dáváte, tím víc dostanete.

Muž tvrdí, že cítí v sobě léčitelskou sílu. Jenom neví, komu ji má dát a koho odmítnout. Lidé jsou zlí a někteří si to nezaslouží. Zírám na něho. To přece není na nás, abychom lidi hodnotili. Brání se:

„Jak to, že ne. Já vyléčil jednoho a on potom pil a mlátil svou ženu. Člověk má přece zodpovědnost za toho, kdo díky němu přežije.“

To je pýcha, myslím si, ale nahlas to neřeknu. Odstupuji od něho, bojím se lidí, kteří si myslí, že rozhodují o životě a smrti. A ten člověk přistupuje ke mně a vztahuje nade mnou své velké chapadlovité ruce, chvíli mlčí a pak se ptá, jestli něco cítím. Ano, cítím nějakou sílu, která vychází z jeho rukou, ale zdaleka se nevyrovná síle léčitele.

„Zkuste to teď vy na mně,“ žádá. A tak napřahuji proti němu své přátelské ruce. Dlaně se nedotýkají, je mezi nimi tak tři centimetry prázdnoty, která se naplňuje energií. Zavřu oči a vidím za víčky temně modrou zářící oblohu a v něm dvojí oranžové ruce, naše dvě aury a žádné sršení. A muž řekne, že z něho cucám energii. Tak dobře, teď budu vysílat a vy budete přijímat.

„Je mi na omdlení,“ řekne po chvíli.

„Tak nám to nejde,“ odpovídám a nechám toho.

„Zkuste to na mně,“ prosí paní a stydlivě klopí oči, jako by žádala o něco nemravného. Není ještě na řadě, ale vztahuji ruce nad její

hlavou, nejdřív zezadu, pak před obličej a cítím v prstech špendlíky. Spustím ruce a řeknu:

„Máte nějakou bolest v hlavě.“ A ona přizná, že má zánět trojklanného nervu a plno dalších nemocí. A už je tu zas nějaký cizí muž a ptá se mne, jestli při léčení kladu ruce na tělo nemocného. Odpovím, že ne. A on řekne, že je musí klást nejlépe na svlečeného člověka, a chce po mně adresu, že se musíme někdy sejít.

Lidé bouchají na dveře, otevřu a vidím řádovou sestru se třemi malými dětmi. Přijela ze Slovenska a má krásný, pokojný úsměv, vlastně září celým tělem mezi všemi těmi našťavanými a netrpělivými lidmi. Život se v té ženě raduje sám ze sebe a já si slibuji, že do sebe nenechám vstupovat negativní myšlenky, které do mne narážejí a pokoušejí se neustále vzbudit ve mně nervozitu, možná i hněv. Je mi, jako bych vstoupila do kostela promodleného nedělní mší.

Do ordinace vpouštím paní, je celá uplakaná a naléhavě se dožaduje vstupu. Říká, že jde o život, a já jí to věřím. V pardubické nemocnici leží její muž se zvoncovým nádorem prorostlým do mozku a ze zvonce se vyronila krev. Zchroml a nepoznává svou ženu. Přijela, aby léčitel pomohl. Primářka jí dala čas na rozmyšlenou do zítřka. Ráno má ta žena, dosud ještě krásná, podepsat opiáty, znamení, že primářka jejího muže odepsala. Léčitel bere egyptský kříž, otevře okno a postaví se k němu. Pracuje na nemocném, jako by tady byl, říká, že takhle najde kohokoliv a může ho nabít. Žena odjela do noci a nevím, jak to dopadlo. Mistr mne ve čtyři hodiny ráno pozve na večeři, jíme uzené, které jeho žena nakrájela na plátky, ještě než šla spát, a pijeme plzeňské pivo. Bojím se, že léčitel má příliš mnoho pacientů, vypadá vyčerpaně. Pod očima tmavě fialové váčky a jeho obličej se před mýma očima propadá. Bojím se, že nemá dostatečnou obranu proti všem těm

nemocem. Půjde v šest hodin do práce, jinak by se v socialistickém systému stal příživníkem. Přistihnu se, že mu mám za zlé, že pije pivo, kouří a líbí se mu ženské. Po druhých chceme to, co sami nedokážeme, aby byli dokonalí a mohli jsme je uctívat. Aby byli svatí a my mohli tím víc hřešit. Proč jsem si skoro celý dosavadní život myslela, že vím, co je správné a co nesprávné?

K ránu odcházím chladnou podzimní nocí ke svému bydlišti. Bojím se, že zmrznou mé milované jiřiny. Víím, že nevydrží ani jeden stupeň pod nulou a budu na ně čekat zase bez měsíce celý rok. Ve čtyři odpoledne nastoupím jako každý den do odpolední a noční služby. Dělán si starosti. Mistr zdá se mi být nebývale unavený.

„Je tam devadesát dva lidí,“ řekne nazítří a hlavou pohne směrem ke garáži.

„Proč jste mne tam posílal, když to víte?“ ptám se, on se zašklebí. Někdy mi ukáže nějaký svůj trik. Třeba ohřeje v rukách šálek mého studeného čaje.

„A teď se podíváme, kolik z nich je doopravdy nemocných.“

Roztočí pružinu a napočítá deset. Myslím si, že to nejsou ti, kteří se hádají, ti opravdu nemocní anebo ti, kteří přišli poprosit o pomoc někomu milovanému, jsou tiší a trpěliví. Jako ty dvě staré epileptičky, které si najaly pokoj v hotelu a přicházejí se poléct každý den. Mistr se jich pokaždé ptá, kolik měly za den záchvatů. Radují se, že jenom tři.

Otvírám dveře do čekárny a hlídám si úsměv na tváři, otvírám je jako náruč. Nejraději bych pustila dovnitř všechny lidi najednou. Ale oni by nebyli spokojeni, jsou skoupí, každý chce mít sílu sám pro sebe. Já, já, lokty tlučou o sebe, já nemohu dýchat, nemohu stát, pomozte mi, prosím. Dav se vlní, dýchá na mě nemocný dech, cítím rozpařená těla, pach potu a slin. Zpozoruji, jak se vzadu

zvedá mohutná vlna a jak se ke mně blíží horko všech sliznic, sliny všech úst, studený pot nervózních těl. Ti vzadu se tlačí na ty vpředu, dav se mi mění v jednu velikou tvář. Je jich moc a já jsem sama, vzadu je mistr a nic neví. Netuší, že jdou na něho jako na posledního zdravého, protože nemůže všechny vyléčit, i kdyby chtěl. V tom davu je něco neblahého, začínám se bát. Léčitel posílá každou noc lásku do celého světa, ale tihle lidé lásku necítí. Všichni jsou něčím naplnění, do plných nádob nelze nic přilít, a proto láska propluje kolem, bloudí a nemá se koho chytit. Někudy jáství musí ven, a tak se hrnou na mě. Svěsím ruce podle těla, povalí mne, šlapou po mně a někdo mne odhodí do kouta jako nepotřebnou. Chtějí vyléčit ze svých nemocí, ale odnesou na botách krev a sliz dobrodince lidstva. Ten se na mne vědoucně usmívá. Říkal jsem ti přece, že tu budu tak dlouho, jak Pán Bůh bude chtít. Rozšlapou toho, kdo z nich dost rychle nesňal jejich nemoci a nevysvobodil je z jejich trápení. Když je dokonáno, zděsí se, protože se vlastní smrti bojí. Z oběti svých vášní udělají mučedníka. To byl divný sen, který se mi zdál krátce před rozedněním.

Hřích Boha

„Já nejvíc miluju hořec lahvový, je to rostlina, která roste jen tam, kde sama chce. Žádnému zahradníkovi se ji nepodařilo vypěstovat, aspoň pokud vím, a pátral jsem po tom. Když jdu americkou prérií a uvidím někde důlek v zemi, obvykle tam hořec najdu. Začíná kvést drobnými bílými poupátky s modrými žilkami, květy postupně modrají, až jsou celé jasně modré. Modř houstne, kalichy se otvírají, jsou postupně temně fialové, až zreznou. Hořec je krásný po několik měsíců od poupat až do odkvetu,“ vyprávěl Martin, který prožil část svého života na severu Spojených států.

Provedl mne svou zimní zahradou, v níž na policích, ozářených umělým světlem, pěstuje sto dvacet druhů tučnolistek. V předzahradce u čtrnáctiposchodového domu vysévá divoké luční květiny. Některá jména ani nezná a čeká s napětím, až vykvetou, aby je mohl podle atlasu určit. V létě nejezdí na venkov, protože by mohl propást nejslavnější období některých svých květin. Kolik těch divokých květin kvetlo na mezích a loukách ještě za mého dětství. Jézéďáci je vyhubili. Na zahrádkách mají lidé nakrátko sestřihané trávníky, dutými nožíky vydlobují všechny rostliny, které by rušily souvislý pažit, a sekají každý týden trávu s jakousi nenávistnou posedlostí. Probouzí v nich snad divoká příroda nenávist, protože ji sami nestvořili? Pyšné lidstvo za miliony let nestvořilo ani jednu rostlinu, ani jedno zvíře. Za okny mívají teď na českém venkově nejraději orchideje. Snad venkovany v kuchyni, kde v koutech zůstávají pachy omáček a smažené cibule, vzrušuje jejich tropická smyslnost, věčná připravenost k milostnému aktu, k němuž nikdy nedojde, chybí tu hmyz. Středoevropské květiny svou touhu tolik na odiv nedávají, jsou cudnější.

Pozorují, jak lidé kácejí kolem svých rodinných domků ovocné sady a vysazují túje a jehličnany. Listnatý strom dělá svinstvo u baráku, kdo to má hrabat a zametat. Aleje jsou nebezpečné pro auta a motorky a stromy tu nahrazují kříže.

Jako gymnazista upozorňoval na sebe Martin rychlou reakcí na okolní podněty, hraničila až s překotností. Byl vždy připraven odpovědět na otázku anebo sdělit nějakou svou myšlenku. Vždy připraven, na rozdíl od mdlých pionýrů. Do Pionýra přijat nebyl, protože byl buržoazního původu. Už si nepamatuju, jestli ho později vzali do Svazu mládeže, ale maturovat jsme museli v modrých košilích se znakem ČSM přišitým na srdci.

Měli vilu na kopci, postavil ji za dědečkovy peníze známý architekt, park kolem vily založil odborník na zámecké zahrady. Stromy se v každém ročním období barevně doplňovaly. Listnáč se na podzim svleče, odhalí svou bezbrannou nahotu vedle stále zelené jedle nebo černé borovice, s jejímiž jehlicemi v řezavějším říjnu a listopadu ostře kontrastuje. Mezery mezi stromy, větvemi a kmeny vzbuzují očekávání, že se odtamtud něco tajemného vynoří. Prázdnota, možná. Po letech mi Martin vyprávěl, že babička, když s dědečkem před svatbou vysedávali nad plány své budoucí vily, chtěla mít kolem plotu za každou cenu platany. Připomínaly jí její studentský pobyt ve Francii. Tam byly větve platanů ořezané do palic, zdály se jí sice zmrzačené, ale dekorativní. Boženka měla ráda přírodu zkrocenou lidskýma rukama, francouzské parky si oblíbila víc než anglické. Z divoké přírody mívala strach stejně jako z divokých a vášnivých lidí, zemím, kde se tančí flamenco a tango, se vyhýbala. Byla jemná, melancholická a milovala francouzskou poezii, jejíž tajemná sdělení mohla v sobě ukládat a znovu objevovat. Česká lyrika se jí zdála příliš jednoznačná a málo krutá. Překládala verše, blaženě se nořila

do jazyka, čím hlouběji se potopila, tím krásnější perlu vylovila. Byla vykladačkou snů.

Platany, rozpažené do všech stran, lemovaly plot, v Čechách je nikdo neuměl po francouzsku ostríhat. Od vrátek stoupalo k domu kamenné schodiště. Z haly vedly dřevěné točité schody do prvního patra a pak užší do mansard. Dům měl francouzská okna s vodorovnými mřížemi do výšky pasu dospělého člověka. V koupelně byla mramorová umyvadla a vana zapuštěná do země. Z tepaných měděných kohoutků tekla voda, okenní kličky byly z bílého porcelánu. Obložení černobílé, dlaždice všelijak vykrajované do ornamentů.

Vila se jmenovala Boženka, po babičce, ale říkali jí tak jen v rodinném kruhu. Sousední vily, obklopené malými pozemky, podobné jedna druhé, jako se vzájemně podobali jejich majitelé, měly na fasádě napsaná ženská jména: Maruška, Tonička, Náš domov, anebo dokonce Naše dřina. Prozrazovaly nemajetnost svých obyvatel, někdy dokonce nedostatek vkusu. Babiččino jméno bylo rodinné tajemství a neslušelo se ho prozrazovat před cizími lidmi.

Zнала jsem ten dům v období od konce války do komunistického puče. Martinovi rodiče se přátelili s mými a my děti jsme byly skoro stejně staré. O Vánocích nastávala tma brzy a směly jsme si po celém domě hrát na schovávanou. Vnořovaly jsme se do mezer mezi velkými kusy leštěného a intarzovaného nábytku, hmataly jsme měkkost, tvrdost, zaoblenost i velikost neznámých předmětů, které někdo zastrkal pod postele a mezi skříně, jak to bývá v domech, kde postupně žije několik generací a nic se nevyhodí. Zvířený prach štípal do očí a pátil v nose.

Když jsme se vrátily do salonu, kde seděli rodiče, kouřili a pili víno, vlály nám z vlasů pavučiny a na našich šatech viselo přilepené smetí. Teta, jak jsme říkaly Martinově mamince, vždycky

vyskočila a žalujícím hlasem křičela, že služka pořádně neuklízí. „Koutky, ty koutky!“ volala. Někdy v roce 1950 komunisté dům znárodnili a v prvním patře ubytovali sovětskou rodinu. Rozdělili dům a ten přestal žít, jako nemůže žít člověk, jehož tělo se rozřízne na dvě poloviny. Komunisté vypočítali, že občan, který nebyl v komunistické straně nebo nezastával nějakou stranickou funkci, potřebuje k životu jen dvanáct čtverečních metrů. Dřívější majitelka neuměla snášet špatné časy, muž si našel jinou, veselejší a mladší a z míst rodinného neštěstí se odstěhoval. Od té doby jsem se domu vyhýbala. Maminka říkala, že ten dům má v sobě zkázu a že tam určitě straší.

Vyrostla jsem, nedržela jsem pořádně pohromadě, neovládala jsem svoje údy. Jednou se mi zvětšovaly nohy, potom paže a ruce a k pavoukovitosti těla se nehodil příliš malý a drobný obličej. Hrůzné pubertální sny se na pomezí dne a noci střídaly s ještě hrůznější skutečností. Vnímala jsem svou nejistotu a úzkost z nepojmenovaného světa a nechtěla jsem ji žádnými niternými zážitky zvětšovat. Zamilovávala jsem se postupně do spolužáků a trpěla, když si mne nevšíмали. Jak by mohli, když o tom nevěděli. Bála jsem se života. Možná jsem byla tenkrát v pubertě blíže ke smrti než kdykoliv potom, když už mi léta rychle zapadala za obzor a začala jsem počítat v desetiletích. Tehdy, v pubertě, jsem si vroucně přála uvěřit aspoň v Boha, který by mi poskytl jakousi jistotu v oceánu nejistoty. Bože, ochraňuj tento můj malý svět před atomovou válkou. Nevěděla jsem, jak dlouho se ještě budu trápit, než poznám a přijmu svou nejistotu jako jistotu, ba dokonce naopak, oblíbím si nejistotu, z níž se vynořuje dobrodružství.

Ale co já, přežila jsem až do pozdního věku. Martinova sestra Blanka, krásná dlouhonohá blondýna, se ve dvaceti otráвила svítiplynem. Od té doby se mi dům zdál ještě strašidelnější. Pečlivě

jsem ho obcházela souběžnou ulicí, bála jsem se, že přede mnou bude kráčet její bílý stín, že se ze zahrady ozve nářek podobný křiku umírajícího havrana. Tenkrát jsem se ještě bála mrtvých. Až teprve když jsem měla malé děti, troulala jsem si jít kolem na procházku a pozorovat, jak dům chátrá. Děti zahánějí strach a jejich plná přítomnost nedovoluje mrtvým a strašidlům připomínat tragédie. Jako malá jsem s babičkou zažila spiritistické seance, médium, bledá stará žena, trhaně mluvila s mrtvými, vlastně mrtví mluvili k nám skrze tu ženu. Babička říkala, že mrtví jsou hodní a pomáhají nám, abych se jich nebála. Médium se třásl ve světle petrolejové lampy a já viděla za oknem do podsíně tvář mrtvého dědečka. Někdy se ptám, jestli mrtví existují jako nahloučené bytí v božských anebo dábelských formách. Jsou to duchové zbaveni hmotnosti, anebo projekce vyšších a nižších sil. Potom může být celý svět projekce boží milosti anebo, podle Starého zákona, i boží zloby. Josef Váchal tyto nahloučené myšlenky, hněvy, lásky, pudy a nenávisti maloval, možná se jich bál, a proto chtěl vědět, jak vypadají. Jen tak, když ztratily svou neviditelnou tajemnost, schopnost proměnit se v něco ještě děsivějšího, jim mohl čelit. Těžko říct, zda je ošklivější zpotvořenina člověka, ďábel, sukubus, pradávny ještěr s plnou tlamou zubů anebo snad obludný slepý červ. Příroda nikdy nic tak děsivého nestvořila.

Jsou myšlenky hmotné? Připustím-li vládu myšlenek nad tělem a nad vědomím a nechám je rozvinout, zřetězit se v příčinách a následcích, začnou nade mnou vládnout. Trápivá zvířátka kousají a žerou, zjevují se znovu a znovu, vynořují se z nepaměti. Zastavit kolotoč mysli, to je Pataňdžaliho pravidlo a tomu je nutné se učit. O tom si často s Martinem povídáme.

Tam v horním koutu parku jsem, když jsem náhodou šla kolem, léta vídala stařenu v montérkách, obutou do gumovek, jak těžce,

shrbená, pracuje s rýčem, lopatou a hráběmi. Byly tam stromkové růže, kosatce, levandule. Plnila úkol, který si dala, že na jednom místě zachová staré časy. Opravdu, vypadalo to tam jako ve francouzské zahradě s pečlivě zastřiženými buxusy a zimozářem. Okolo nikdo nesekal trávu ani nálety stromů. Zahrádka uprostřed zanedbaného parku byla jako z předválečného světa. Sem možná zaklela stará žena všechnu svou lásku k životu, ke květinám, k pořádku, který vládl v jejím světě. Aspoň jedno místo na světě zachráním před zkázou, říkala si možná a bojovala holýma, ztvrdlýma rukama s přítomností. Svě jemné ruce proměnila v pracovní nástroje. Lituji, že jsem za ní tenkrát nezašla, možná by bývalo bylo všechno jinak.

Jsou domy, které mají svou historii, možná ji ani samy nevytvořily, byly do ní vsazeny a prokleté je místo, na kterém stojí. Martin myslí, že dům stával na místě, kde se za středověku popravovalo. Kopec za Prahou, ale kdo ví. Možná sem obsahy své mysli přinesli jeho majitelé, možná jen obyvatelé, a ty myšlenky s nimi neodešly na věčnost. Teta mi jednou telefonovala, jak zjistila mé telefonní číslo?, a pozvala mne, abych ji přišla navštívit. Má prý pro mne dárek.

Otevřela mi tam dole u branky, pod platany, stará, utrápená žena. Měla na sobě montérky a na hlavě hadovku. Podala mi malou tvrdou ruku. Obličej se pokoušel o úsměv, ale vrásky sebou jen z dobré vůle zacukaly, úzké rty zůstaly sevřené, oči mstivě přimhouřené. Kdysi sedávala v lenošce, hedvábné punčochy, nožku přes nožku, kouřila cigarety ze špičky a nakažlivě se smála. Uvnitř se čas zastavil, ale dům ukazoval své bolesti, šrámy a jizvy. V kuchyni, tam, kde byla dřív zimní zahrada, páchlo nešťastné stáří. Stáří je prý trest anebo odměna za život, který jsme prožili. Nechala jsem se vtáhnout dovnitř, moje chyba, a teď musím s te-

tou aspoň vypít kávu. Ptala jsem se, jak se má. Vystrčila na mne špičatou bradu, z níž rostlo pár tmavých chlupů.

„Co chceš slyšet, děvenko,“ zeptala se jízlivě, „copak to nevidíš? Přišla ses podívat, jak tu sama umírám s Rusáky za zdí. Smrad z jejich zelí se táhne až nahoru, když se milují, slyším všechno, když se opijou...,“ zamávala suchou rukou, jako by chtěla odehnat zlý sen. „Umírám ve svém bývalém domě, pracuju na zahradě, abych zachránila aspoň kousek bývalého světa. Víím, že je to marné, a přesto to dělám. Celý život jsem se dřela, a zbytečně, nikdo mi nepomůže umřít, ona umřela, kluk je za oceánem.“

Pozorovala jsem, jak se začínám zlobit sama na sebe, že jsem sem chodila. A zároveň jsem se styděla, že necítím žádný soucit. Možná, napadlo mne, kdybych tu zůstala sedět a přestála všechny ty stíznosti, kdybych ji navštívila častěji, vypadlo by jí z oka to sklíčko, přes které vidí všechno zlé a špatné. Možná by spadl ten závoj, v němž je zahalená.

Začala jsem jí povídat o svých dětech, ale to ji ještě víc rozzlobilo. Řekla, že je ráda, že žádné vnuky nemá, protože svět skončí strašlivou katastrofou, které se ona, naštěstí, už nedožije.

Pochopila jsem, že se nedostanu za hradbu nenávisti, kterou stařena kolem sebe postavila. Viděla jsem za harampádím minulosti stíny mrtvých, vyčítala jim jejich smrt a nikdy jim neodpustí, že ji tu nechali. Drží svou malou, ubohou dušičku tam za zdí, ale odkud bere sílu k takové nenávisti ke všemu a ke všem?

Vzala mne do levého cípu parku, do své zahrádky, a tam se uklidnila. Tam mi vyprávěla, jak jí tatínek nechal postavit dívčí pokojíček s bílým nábytkem a mušelínovými záclonami, jak dům voněl levandulí, když se do něho nastěhovali. My všichni jsme se mohli ve městě vyhnout sovětským vojákům a kasárnám, které obsadili, ale ona měla doma zaměstnance sovětských tajných

služeb, snad se z toho zbláznila. Knížka, kterou mi poslal Martin přes oceán a kvůli které jsem musela navštívit jeho matku, byl Prorok od Chalíla Džibrána. Jak přišel na to, že by mne duchovní literatura mohla zajímat?

Ani jsem se nedozvěděla, že stará paní umřela.

V devadesátých letech minulého století se Martin vrátil z Ameriky, Rusové se museli vystěhovat, ale dům se nevzpamatoval. Strašilo v něm, po generace tam sídlilo neštěstí. Martin se rozhodl, že vilu prodá. Pozval mne, abych si vybrala knihy, které by se mi líbily. Dům byl už skoro prázdný, ale knihovny tam zůstaly. Knihy v nezasklených regálech byly zaprášené a velice smutné. Jak je to dlouho, co je někdo živý vzal do teplých rukou, listoval v nich a četl. Stály tu opuštěné, kdysi milované a vzpomínaly na časy, kdy ještě neexistovaly počítače. Pohladila jsem je sem tam po hřbetech a zdálo se mi, že se zachvěly slastí. Přitom jsme si s Martinem vzpomněli na dopisy uložené v krabicích. Ptal se, jestli je má číst. Nevěděla jsem. Snášely se kdysi do schránky na brance jako hejna ptáků, přinášely dobré i špatné zprávy, myšlenky, poselství o lásce a smrti. Teď se něčí smrt oznamuje mobilem, esemeskou.

Dům byl skoro prázdný, nábytek si někdo odstěhoval, jen knihy nikdo nechtěl. Procházela jsem pokoji, vzpomněla jsem si v saloně, že tu býval chippendale, leštěný nábytek se lvími tlapami. Na zdech temné rámečky označovaly místa, kde visívaly obrazy. Nemalovalo se tu snad od komunistického puče. V kuchyni čouhaly ze zdi dráty a konce vodovodního potrubí. Okupanti se odstěhovali i s kuchyňskou linkou, vyrvali trubky ze zdí a asi si je vzali s sebou. Zapálila jsem v bývalé jídelně svíčku a špinavými okny hleděla do zahrady. Nebe bylo šedivé, listopadové. Černá borovice a stříbrný buk tam ještě stály, dva pyramidální duby, teď v zimě holé, také. Chyběl měděný buk, který věstil počasí.

Když mělo pršet, listy tmavěly, v přicházejícím slunečném počasí světlaly. Bývalý spolužák mne pozval až nahoru do mansardy, kde po svém návratu bydlel. Topil si tam plynovými kamny, plyn ráje, ráje plyn. Vzduch byl těžký, vlhký a lepkavý. Uvařil mi čaj. Ohřívala jsem si ruce o hrnek. Vyprávěl, že v domě už v jeho dětství strašilo. Otevíraly se dveře, někdo klepal, rozsvěcovala se světla, byly slyšet těžké kroky po dřevěných schodech. Šátrači, dupači, klepači, světloňoši, neviditelná strašidla, to přece znám z našeho venkovského domu.

Ve všech patrech byly knihovny a v nich knihy nastrádané za tři generace. Měla jsem si vybrat. Začala jsem ve druhém patře a našla tam v policích knihy, které jsem milovala a někdo mi je nevrátil. V prvním patře jsem už měla dvě plné tašky, ale Martin mne zval do sklepa, kde je prý knížek nejvíc. Měla jsem jich už hodně, ale přesto jsem chtěla víc. Bylo jasné, že po mém odchodu zemřou, nikdo už je nebude chtít. Ve vsi, do které jezdím, mi knihovnice vyprávěla, že jedna maminka potrestala synka za to, že si vypůjčil knížky, a musel je okamžitě vrátit. Jako by se s nimi do domu mohla vplížit nějaká infekce.

Sešla jsem do sklepa. Na stropě tam svítila lampa v kovové kleci. Světlo bylo slabé, uvězněné. Voněla tu plíseň z brambor, které už tady dávno nebyly, a odněkud z hloubi štiplavě čpělo navlhle uhlí. Brala jsem z vrchních vrstev do rukou knihy a prohlížela si hřbety. Ty, které jsem nechtěla, jsem zase rovnala do štosů. Ozvala se rána, hromada knih se pohnula nějakým vnitřním pnutím. Snad jsem vytáhla jednu cihlu a zřítila se celá zeď. Zůstala jsem stát s rukama před tělem. Ve výšce mých očí se proti mně bojovně postavil obraz. Olej na plátně bez rámu a z něj na mne hleděla dívka. Obličej v životní velikosti. Modrooká se vzdorně našpuleným spodním rtem. Poznala jsem ji. Byla to ona, ta mrtvá. Dívala se na mne upřeně a v je-

jích očích jsem zahlédla výčitky. Portrét se maličko usmíval, možná vysmíval. Chvíli jsem na ni hleděla a tělo mi pomalu tuhlo. Snad zimou, snad hrůzou. Popadla jsem obraz a obrátila ho obličejem ke zdi. Ať už na mne nezírá. Já za to přece nemůžu, že byla nešťastná. Vzala jsem obě tašky, zhasla a utíkala nahoru. Brala jsem schody po dvou. Bratrovi jsem neřekla nic, nechtěla jsem mu působit bolest, ostatně se brzy bude stěhovat do nového bytu. Rozloučila jsem se, poděkovala a opustila dům, do kterého se už nikdy nevrátím.

Chodívala jsem pak kolem jámy, kterou bagr hloubil v zemi. Hromady suché, hnědé zeminy, kameny, zbytky cihel. Platany nový majitel pokácel, vilu zboural. Stalo se to tři dny poté, co památkáři zakázali dům zlikvidovat a prohlásili ho za kulturní památku. Nový majitel na zákaz nedbal, zřejmě podplatil úředníky na obecním úřadě. Na místě bývalé francouzské vily stojí teď betonový dům. V užší, spodní části jsou garáže pro několik aut, v prvním patře se vila rozšiřuje do prosklené krabice, která vypadá jako televizní obrazovka. Dovnitř není vidět, ale majitelé vidí ven. Odtamtud pozorují, jak se přejídáme, hromadíme věci a bavíme se. Jméno na brance nemají. Kdo jsou ti bohatí ničitelé starého, snad opravdovějšího světa?

Sedávám s Martinem v jeho novém bytě, prohlížím si v zimní zahradě tučnolistky, které jsou domovem na rozhraní dvou velkých pouští, ty se k sobě nezadržitelně přibližují: Sahara a Kalahari. V jeho zahrádce rostou domorodé luční květy. Osil i trávník kolem svého plotu, ale správce domu louku, sotva se na jaře zazelenala, posekal. Sousedí si stěžovali, že mají alergické děti a divoké květiny jim škodí. Ze zahrádky vylézají prý také všelijací brouci.

Martin už na rodinnou vilu nevzpomíná. Zajímá se víc o to, proč nemohl realizovat svůj velký objev. A tak vedeme spolu dlouhé hovory o Bohu, smrti a zásvětí.

Proč ho Bůh anebo nějaké zlé vyšší bytosti nepustili dál? Byl by mohl odhalit tajemství smrti, přechodu z tohoto světa na onen. Tloukl ze všech svých sil, a nebylo mu otevřeno. Rád by se ještě před svou vlastní smrtí dozvěděl proč. Pociťoval veliký hněv, meditoval, modlil se, odpustil Bohu, ale nemůže ho milovat.

„Na tebe je hodný?“ ptal se naléhavě.

„Bůh je láska,“ říkám mu. „K sobě, k lidem, ke všemu. Má nás rád a každý náš čin je jeho projevem, jeho činem. Bez nás by nemohl být, je bytí samo a realizuje se skrze nás. Když ho nemiluješ, vzdáváš se jeho milosti a pak nemůžeš být šťastný ani úspěšný.“

Pozoruji jeho tvář a vidím narůstající nesouhlas, projevuje se ve všech rysech, dokonce i v nastavení těla. Možná mne už začíná nenávidět, jako bych i já mohla za jeho neúspěch. Obličej mu rudne, snad potlačovaným hněvem. Na mne, na někoho jiného? Na Boha?

„Zkoumal jsem, jak vědomí přechází z pravé, intuitivní, do levé, racionální hemisféry. Tam se objevuje spektrální prostor, nekonečné množství prostorů místo těch, o kterých víme, a tam odcházejí duše po smrti těla. Pochopil jsem, že v tom prostoru jsme nehybní, nemůžeme na sobě pracovat, musíme se znovu vtělit a pak pokračovat svou cestou. Tohle jsem chtěl dokázat, byl jsem už blízko, ale On mi to zakázal. Pokání mi jde pomalu a hněv se mnou pořád ještě v mých bezbranných chvílích lomcuje.“

„Pokání staří Hebrejci neuznávali, ani pro ně nemají slovo, říkali tomu stavu návrat anebo změna vědomí. Měl by ses smířit s tím, že se to nepodařilo. Možná proto, že jsi to moc chtěl. Že v tom je osobní přání. Ve vesmíru neplatí lidské zákony, ani lidská vůle tu nic nemůže. Vesmír a vědomí mají své zákony.“

„Astronomové poznali jeden a půl procenta hmoty, která tvoří vesmír. Dvacet pět procent je neviditelná hmota. Ostatní je NIC,

zkoušel jsem odhalit tajemství posmrtného života fyzikální a matematickou cestou. Měl jsem to spočítané, ale najednou se všechno zastavilo a nemohl jsem dál.“

„O posmrtném životě jsem se nejvíc dozvěděla snad z Bardo Thödol, Tibetské knihy mrtvých.“

Mluvila jsem a nepřestávala, jako bych stála před posledním soudem, jako bych potřebovala přesvědčit sama sebe. Já hloupá. On je vědec, má svoje matematické a fyzikální důkazy, já mám jen to, co jsem našla v sobě. Copak jsem mu mohla vštípit lásku k Bohu? Darovat anebo vnutit?

„Nesoudím jenom jeho, ale všechny ty tajemné bytosti kolem něho. Požádal jsem je znovu, abych mohl svůj objev dokázat a zveřejnit. Poslali na mne děsivý hněv.“

„Hrozivé útvary jsou naše ztělesněné myšlenky. Moje učitelka jógy mi říkávala, že se nemám čeho bát, protože to všechno jsem já: hrozné sny a představy, vize. Nemusíš se mnou souhlasit, ale ty nepřátelské bytosti jsou v tobě a zastíňují tvou božskou podstatu. Nejlepší by bylo uvěřit v boží dobrotu a splynout s ním v jedno. All is one – to byl závěr pohnutého života hinduistického mudrce Šrí Ramana Maharši z Arunáčaly.“

Když jsem příště navštívila Martina, přinesla jsem mu smířená slova z textu Fráni Drtikola:

„Tu mi přišla koruna toho všeho – totiž, že Bůh je stav. Stav naprostého Nic, kteréž je vše, které spočívá Samo v Sobě, které Sama Sebe v Sobě poznává. Vše, co jsem nemohl pochopit v evangeliu, v Bhagavadgítě, vše to se mi ujasnilo. Byl jsem vše a vše jsem žil, právě, že jsem byl absolutní Nic.“

Drtikol poznal, že navozením určitých podmínek může pravda vzniklá v něm, pravda subjektivní, poznat pravdu veškerenstva, pravdu objektivní. Vše splyne v jednotném a jednolitém oceánu

bytí. Stav prozření je stav mimo mysl, řídí mysl bez zbytečného pachtění, nervozity a lpění na výsledku činnosti. Člověk je tichým pozorovatelem, svědkem své mysli. Martin odporoval Drtikolovi i mně.

„Tvoje vnímání je pocitové, ženské, moje je mužské, racionální. Připouštím, že věda je v hluboké krizi, protože se nepokouší spojit obě poznání intuitivní a racionální, najít mezi nimi vztah. Možná by se to dalo udělat medicínsky. Vpravit například do jedné krční tepny barbiturát a utlumit na patnáct minut činnost jedné hemisféry. Pozorovat, co se děje v druhé. Všechno ostatní jsem spočítal, ale nevím, jak bych ti to vysvětlil. Jak třeba vysvětlit Lorentzovu rovnici, podle které se usuzuje, že mávnutí motýlích křídel na Galapágách způsobí tsunami v Asii?“

Vypili jsme čaj a snědli štrúdl, který Martin upekl. Venku se stmívalo a mně se chtělo povídat o vesmíru. Vždycky mne dojímalo, že my lidé jsme dětmi hvězd. V tom se můj intuitivní ženský mozek s kamarádem a jeho racionálním mozkiem shodne. Země byla před třemi a půl, nebo dokonce čtyřmi miliardami let pro mne pannou, podle Martina žhavým souborem minerálů a plynů. Byla vystavena ve vesmíru a toužila po oplodnění. V pravý čas přiletěla panspermie v podobě meteoru, jehož chemie se spojila s její chemií, doplnila se, rozšířila a vznikl plůdek. Rostl v plod, matičku obyvatelnou. Proces přitahování vajíčka a spermie jsem viděla pod mikroskopem, i to, že unavenou spermii musí laborantka klepnout přes očísek, aby se proměnila v meteor. V Austrálii a v Grónsku našli vědci kameny stejně staré, jako je naše Země, moudré svědky daleké minulosti, a také zbytky meteoru, který zahubil dinosaury. Ale, napadlo mne, kde se asi pořád bere energie, z níž se tvoří nová vajíčka a spermie a rodí se pořád víc lidí, až je země přelidněná. Martin mi vypráví, že vědci prý simulují

děšť kamenů, které oplodňují planety daleko od nás. Tam možná vznikají jiné světy. Vychází ta obrovská energie z černých děr? Neumíme si to v té mohutnosti představit, přitom ale to všechno vzniká a odehrává se také v nás. Nevím jenom, zda tomu vládne nějaká vznešená síla, řád. Můžeme ji snad vnímat intuitivně, mimosmyslově, když zastavíme koloběh myšlenek, vypneme smysly a octneme se v plodné prázdnotě. Kabalisté a křesťanští mystici procítili hloubku vesmíru už před stovkami let, věděli, že Bůh je všude. Ponořili se do „Nic“, které kabalisté nazývají „Ne konec“, v józe se to jmenuje Sat-Čit-Ánanda, věčné blaženství a láska. Trapistický mnich Karel Satoria hledal mnoho let Boha. „Kde jsi, Bože?“ volal. „Tolik tě potřebuji.“ A pak prozřel, najednou běhal po lukách a polích a volal: „Kde nejsi, můj Bože?“ A Bůh byl všude.

Dojímá mne, že můj kamarád toužil a měl odvahu být prvním živým v zemi mrtvých a že byl odehnán od bran, ať už kýmkoliv. Chtěl vstoupit do podsvětí jako Orfeus, nehledal tam Eurydiku, pokoušel se tam nahlédnout z lásky k vědě. Je to nebezpečné, protože ti, kdo přijdou do kontaktu se skutečností, ztrácejí chuť k pozemskému životu. Průměrní lidé zabili Sokrata, zabili Ježíše Krista, Luthera Kinga a jiné proroky, protože narušovali jejich způsob života a problematizovali ho. Domlouvala jsem Martinovi, aby měl Boha rád. On nás má také rád. Kdybychom nebyli, jak by se mohl projevovat? Možná se můžeme dostat do stavu, kdy je nemožné cokoli dělat nebo nedělat, pokud nás k tomu nevede láska. Jeden moudrý Ind mi kdysi řekl na procházce džunglí:

„Já vím, kdo jsem.“

Zůstala jsem stát a tázavě na něho hleděla.

„I am a glorious sperm. (Jsem nádherná spermie.) Viděla jsi někdy pod mikroskopem vajíčko a houf spermií, jak se k němu ženou? Tak ta moje zvítězila.“

Připomnělo mi to déšť kamenů, které se do nekonečnosti pokoušejí oplodnit nějakou planetu. Podivila jsem se, co mne všechno napadalo, když jsem diskutovala s někým, kdo v Boha nevěří, protože se mu ještě neprojevil. Přece vím, že se mi nemůže podařit zahnat nějaké vyšší bytosti, které hlídají tajemství života a nechtějí člověku dovolit, aby je objevil a popsal. Zůstali jsme s Martinem přáteli, ale představa dobrého nebo zlého Boha nás rozděluje. Snad nás rozsoudí jednou on sám... Martin také miluje květiny. Ty ve svůj čas důvěřivě rozkvétají a my jejich důvěru a odevzdanost na svých procházkách přijímáme. Rostliny spoléhají na pomíjivý okamžik, jako by to byla věčnost, a darují nám naši věčnost v okamžiku. Dávají nám úlevu od věčné obavy, že jednou musíme umřít a nevíme, kdy a jak.

*Děkuji za spisovatelské pobyty městům Ventspils v Lotyšsku
a Pécsi v Maďarsku.*

EK

Eda Kriseová

Mluvící hora

Ilustrace na obálce Liia_Che/Shutterstock.com

Korektura Jonáš Vohrna

Technická redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 2. 10. 2026

ISBN 978-80-274-5134-0 (epub)

ISBN 978-80-274-5135-7 (pdf)

ISBN 978-80-274-5136-4 (prc)

KNIHOVNA? KNIHOVNA!

Využijte **prostor**
pro studium, setkání,
kulturu i relax.

Stahujte **e-knihy zdarma**
z e-knihovna.cz, prohlížejte
digitalizované tituly na
digitalizovane.cz.

Sledujte **videocasty**
a přednášky na
youtube.com/@knihovnaPraha.

Půjčte si obraz v Artotéce,
audioknihu, CD, film
nebo deskovou hru.

Tvořte se dřevem, papírem,
barvami, kůží i látkami.
Otevřený ateliér DOK16,
Atelier Jezerka a Kreativní
centrUM v Ústřední knihovně.

Navštivte přednášky,
koncerty, autorská čtení,
filmové projekce, akce
pro děti. Sledujte
mlp.cz/akce.

**Městská
knihovna
v Praze**

Vyzkoušejte svět
virtuální reality.
Více na mlp.cz/vr.